

ÖREBROPROJEKTET

Delstudier

6.

SOCIALA RELATIONER I SKOLAN

Del I. Undersökningens uppläggning

Licentiatavhandling

Berit Adebäck

September 1969

Psykologiska institutionen

Stockholms universitet

Psykologiska Institutionen
Box 6801
113 86 Stockholm
Tel. 34 08 60/427
Professor David Magnusson

Förord

Föreliggande rapport ingår som delredovisning av ett långsiktigt forskningsprojekt "Anpassning, beteende och prestation", som med medel från Skolöverstyrelsen bedrivs vid Stockholms universitets psykologiska institution.

Projektets allmänna målsättning, planläggning och genomförande har redovisats bl.a. i rapport nr X (Magnusson, Dunér, Zetterblom, 1968). Huvudmålsättningen är att analysera de faktorer hos individen och i miljön som bestämmer unga människors anpassning i vid mening, dels aktuellt i skolsituationen, dels på längre sikt i vidare utbildning och i arbetslivet.

Undersökningen genomföres i Örebro stad. I en första etapp insamlades under vårterminen 1965 med ett brett upplagt undersökningsförfarande data för över 3000 elever i årskurserna 3, 6 och 8. Den yngsta årskursen utgör projektets huvudgrupp, vilken är föremål för uppföljningsstudier.

Projektets undersökningsgrupper studeras bl.a. med avseende på social anpassning. I föreliggande rapport behandlas uppläggningsen av en intensivundersökning av ett stickprov av pojkar och flickor som utvalts på grundval av sociometriska mätningar för att representera olika nivåer av social anpassning. I två följande rapporter kommer resultat angående hemmiljö och familjerelationer respektive anpassning och hälsa att behandlas. Undersökningen genomfördes 1966/67, då eleverna gick i årskurs 5.

Undersökningen har behandlats utförligt, dels för att få ett säkert underlag för slutsatser, dels för att med tanke på förbättringar ingående studera den strukturerade intervjumetodiken, dels för att få en detaljerad grund för framtida korsvalidering.

För de läsare, som främst är intresserade av de väsentligaste resultaten och de slutsatser, som bör kunna dras av dessa resultat hänvisas till vissa avsnitt. Dessa torde kunna läsas fristående från de övriga och ge en någorlunda sammanhängande bild av undersökningens syfte, metoder samt slutsatser.

Det gäller i denna del:

Kap. IV (sid. 27-34)

Kap. V (sid. 49-57)

Undersökningens syften

Uttagning och beskrivning av undersökningsgrupper

Kap. VI	(sid. 68, 78, 83)	Samband mellan kamratstatus, och socialgruppstillhörighet, begåvning samt över- under- prestation.
Kap. VII	(sid. 84-107)	Undersökningsmetoder och -instrument

Rapporten ingår i ett licentiatarbete av fil. kand. Berit Adebäck.

Stockholm i september 1969

David Magnusson
professor

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

		I
		Sid.
KAP. I.	INLEDNING	1
KAP. II.	KORT SAMMANFATTNING AV DEL I: UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING	5
KAP. III.	LITTERATURGENOMGÅNG	8
	A. Kamrataccepterande i relation till Symtom, egenskaper, personlighetsdrag, karakteristika eller resurser av olika slag hos individerna	
	1. Personlighet och anpassning fastställt med frågeformulär	9 samt 11
	2. Personlighet och anpassning fastställt med skattning (samt observationer av osofistike- rad karaktär)	9 " 13
	3. Personlighet och anpassning fastställt med testning	9 " 14
	4. och 5. Personlighet och anpassning fastställt med observationer och intervjuer.	9 " 15
	B. Kamrataccepterande i relation till Hemmiljö och hemfaktorer av olika slag	9 samt 19
	1. Mätningar av mer ytliga hemfaktorer	9 " 19
	2. Mer djupgående mätningar av hemmiljöfakto- rer ställt i relation till barnets anpassning	9 " 19
	C. Kamrataccepterande i relation till Andra yttre faktorer, t. ex. gruppsykologiska faktorer, skol- och lärarfaktorer etc.	9 samt 26
KAP. IV.	UNDERSÖKNINGENS SYFTE	27
	Syfte 1	"
	Syfte 2	30
	Syfte 3	31
	Syfte 4	"
KAP. V.	BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSGRUPPER	35
	A. Uttagningsvariabel	"
	1. Undersökta nivåer av uttagningsvariabeln	"
	B. Konsistensen i sociometriska mått	36
	1. Inledande diskussion	"

	Sid.
2. Reliabiliteten hos sociometriska mått	37
3. Stabiliteten i sociometriska mått	38
C. Stabiliteten i kamratstatus hos de uttagna grupperna.	40
1. Den sociometriska kontrollundersökningen (soc. val 1966)	41
D. Uttagningskriterier	43
1. Kriterium 1. Rangordning år 1965 (klass 3)	44
2. Kriterium 2. Sociometriska val år 1965 (klass 3)	45
3. Kriterium 3. Sociometriska val år 1966 (klass 4) "	"
4. Gränser för olika statusgrupper inom varje enskilt kriterium	46
E. Matchningsförfarande	48
1. Matchningsvariabler	"
F. Uttagning och beskrivning av undersökningsgrupper	49
Grupp 1: 15 pojkar med extremt låg kamratstatus	50
Grupp 2: 15 flickor med extremt låg kamratstatus	51
Grupp 3: 15 pojkar med extremt hög kamratstatus	52
Grupp 4: 15 flickor med extremt hög kamratstatus	54
Grupp 5: 15 pojkar med normal kamratstatus	56
Grupp 6: 15 flickor med normal kamratstatus	57
 KAP. VI. VISSA KONTROLLERADE VARIABLER	 58
A. Socialgrupp	"
1. Efterkontroll av socialgruppstillhörighet	60
2. Diskussion av socialgruppsfördelningen	62
3. Sammanfattande resultat angående samband Socialgrupp - Kamratstatus	68
B. Begåvning och Prestation	"
1. Efterkontroll av begåvning	70
2. Begåvningsvariabelns förhållande till kamratstatusnivå	73
a. Resultat, pojkar	"
b. Resultat, flickor	74
c. Diskussion angående begåvningens roll för kamratstatus för de båda könen	75
d. Sammanfattande resultat angående samband Begåvning - Kamratstatus	78

	III .
	Sid.
3. Begåvningsvariabelns betydelse vid tolkningen . av kommande resultat	79
4. Prestationsdata	"
a. Resultat, pojkar	80
b. Resultat, flickor	"
c. Diskussion	81
d. Sammanfattande resultat angående samband Kamratstatus och Över- respektive Under- prestation	83
 KAP: VII. UNDERSÖKNINGSMETODER OCH INSTRUMENT	 84
A. Val av metoder och instrument	"
B. Undersökningsinstrument	"
C. Instrument 1 och 2. Moders- och Fadersintervju	85
1. Intervju som undersökningsmetod	"
2. Fri kontra strukturerad föräldraintervju	"
3. Följande åtgärder har vidtagits för att minska subjektiviteten och godtyckligheten i intervjuför- . farandet och öka jämförbarheten mellan individer	87
4. Följande åtgärder har vidtagits för att öka förut- sättningarna för en positiv medverkan från res- . pondentens sida.	88
5. Föräldraintervjuformulärens utformning	90
6. Beskrivning av huvudinnehållet i föräldrainter- . vjuerna	92
D. Instrument 3. Lärarobservationer I och II	94
1 a. Elevens beteende mot sina kamrater i situationer . då inget samarbete fordras från lärarens sida	95
1 b. Kamraternas beteende mot eleven ifråga i situa- . tioner då inget samarbete fordras från lärarens . sida	"
2 a. Elevens beteende mot sina kamrater i situationer . då samarbete fordras från lärarens sida	"
2 b. Kamraternas beteende mot eleven ifråga i situa- . tioner då samarbete fordras från lärarens sida	96
3. Avsikten med Lärarobservationerna	"

	IV .
	Sid.
E. Instrument 4. Lärarintervju samt Lärarobservationer III och IV	96
1. Lärarintervjuns utformning	"
2. Lärarintervjuns innehåll	97
3. Observationer III och IV i Lärarintervjun	98
F. Instrument 5. Elevintervju	100
1. Elevintervjuformulärets utformning	102
2. Intervjuformulärets innehåll	103
G. Instrument 6. Läkareundersökning	106

LITTERATURFÖRTECKNING

103

Tabellförteckning

V

		KAP.	Sid.
Tabell 1.	Reliabiliteten i sociometriska mått vid ett tidsintervall av 2 1/2 månad	V	38
"	2. Sambandet mellan de olika sociometriska måtten för årskurs 3, 1965	"	39
"	3. Antal val i Sociometriska val 1966 dels för de pojkar respektive flickor som intog negativt extremläge i både Rangordning 1965 ($M_z < 2,5$) och Sociometriska val 1965 ($\Sigma \text{val} < 2$), dels för dem som intog extremläge i Rangordning 1965 men ej i Sociometriska val 1965.	"	42
"	4. Antal val i Sociometriska val 1966 dels för de pojkar respektive flickor som intog positivt extremläge i både Rangordning 1965 ($M_z > 3,5$) och Sociometriska val 1965 ($\Sigma \text{val} > 10$), dels för dem som intog extremläge i Rangordning 1965 men ej i Sociometriska val 1965.	"	44
"	5. Gränser för tilldelning av statusciffror inom kriterievariablerna	"	47
"	6. Procentuell fördelning av eleverna i klass 3 på statusciffrorna i kriterievariabel 1 och 2 (Rangordning respektive Sociometriska val 1965)	"	"
"	7. Variabelvärden och statusciffror i kriterievariablerna (P -)	"	50
"	8. Variabelvärden och statusciffror i kriterievariablerna (F -)	"	51
"	9. Variabelvärden och statusciffror i kriterievariablerna (P +)	"	51
"	10. Antal pojkar med statusciffran 1 även i kriterium 2 (Sociometriska val 1965) respektive kriterium 3 (Sociometriska val 1966) av den grupp på 77 pojkar som tillhör den övre extremsgruppen enligt Kriterium 1 (Rangordning 1965)	"	52
"	11. Variabelvärden och statusciffror i kriterievariablerna (F +)	"	53
"	12. Antal flickor med statusciffran 1 även i kriterium 2 (Sociometriska val 1965) respektive kriterium 3 (Sociometriska val 1966) av den grupp på 73 flickor som tillhör den övre extremsgruppen enligt kriterium 1 (Rangordning 1965)	"	54

	VI.
	KAP. Sid.
Tabell 13. Variabelvärden och statusciffror i kriterievariablerna (P n)	V 56
" 14. Variabelvärden och statusciffror i kriterievariablerna (F n)	" 57
" 15. Jämförelse mellan socialgruppsfördelningen för våra pojkgrupper inbördes samt mellan dessa och fördelningen för hela årskursens pojkar i Örebro	VI 61
" 16. Jämförelse mellan socialgruppsfördelningen för våra flickgrupper inbördes samt mellan dessa och fördelningen för hela årskursens flickor i Örebro	" 62
" 17. Jämförelse mellan socialgruppstillhörigheten hos de enskilda eleverna i låg - respektive högstatusgrupperna, vilka går i samma klass (bildar en triad).	" 65
" 18. Jämförelse mellan socialgruppstillhörigheten hos de enskilda eleverna i låg- respektive normalstatusgrupperna, vilka går i samma klass (bildar en triad).	" 67
" 19. Medelvärde och spridning i DBA för de olika kamratstatusgrupperna	" 70
" 20. Jämförelse mellan begåvningen hos de enskilda eleverna i låg- respektive normalstatusgrupperna, vilka går i samma klass (bildar en triad)	" 72
" 21. Resultat av envägs variansanalys av Begåvning (DBA).	" 73
" 22. Jämförelse mellan begåvningen hos de enskilda eleverna av olika kamratstatus, vilka går i samma klass (bildar en triad).	" 75
" 23. Medeltal och spridningar i variabeln över- och underprestation	" 80
" 24. Resultat av envägs variansanalys av över- och underprestation	" 81

Figurförteckning

	KAP.	VII Sid.
Figur 1 a. Illustration av tänkbara samband enligt Teori 1	IV	27
" 1 b. Illustration av tänkbara samband enligt Teori 1	"	28
" 2 a. Illustration av tänkbara samband enligt Teori 2	"	29
" 2 b. Illustration av tänkbara samband enligt Teori 2	"	30
" 3. Alternativa tänkbara samband mellan Hemmiljö- variabler och Kamratstatus	"	32
" 4. Antytt samband mellan Begåvning och Kamrat- status	VI	78
" 5. Antytt samband mellan Över- respektive Under- prestation och Kamratstatus	"	83

Bilageförteckning

- Bilaga 1. Intervjuguide samt exempel på huvudskala med tillhörande delskalor ur Moders- och Fadersintervjun.
- Bilaga 2. Lista över "symtom" eller "beteendestörningar" hos barnet (Bilaga till Modersintervjun).
- Bilaga 3. Exempel på beteendebeskrivningar till vissa huvudskalor i Moders- och Fadersintervjun.
- Bilaga 4. Formulär för Lärarobservationer I - IV.
- Bilaga 5. Intervjuguide samt exempel på skalor ur Lärarintervjun.
- Bilaga 6. Exempel på skalor ur Elevintervjun.
- Bilaga 7. Exempel på teckningar som användes som hjälp och kontaktmedel i Elevintervjun.
- Bilaga 8. Formulär för elevens hälsotillstånd (läkarundersökning).

KAP. I. INLEDNING

Denna undersökning ingår som en del av ett större långsiktigt undersökningsprojekt, som går under det sammanfattande namnet "BETEENDE, ANPASSNING och PRESTATION". Projektet brukar även gå under benämningen "Örebroprojektet", eftersom undersökningarna genomförs i Örebro grundskolor. Projektet som ledes av Laborator David Magnusson igångsattes år 1964 och beräknas fortsätta i första hand t.o.m. år 1975. Dess avsikt är att söka kartlägga elevernas beteende och anpassning under en längre tidsperiod genom kontinuerlig uppföljning. I detta projekt intresserar vi oss för olika typer av beteenden och förhållanden som kan förväntas vara relevanta för elevernas anpassning i olika avseenden.

I vår delstudie koncentrerar vi oss på en sida av elevens sociala anpassning - hans relationer till klasskamraterna d.v.s. i vilken utsträckning han är accepterad och omtyckt av dessa eller motsatsen, icke accepterad och utstött. Att vi valt att som utgångspunkt ta denna aspekt av elevens totalanpassning har flera orsaker.

All erfarenhet, både systematisk sådan från gjorda undersökningar och osystematisk från det praktiska livet, talar för att de sociala relationerna till andra är av stor betydelse för en individs utveckling, såväl vad gäller utvecklingen till effektiv och välanpassad samhällsmedborgare som vad gäller utvecklingen av egen subjektiv upplevelse av tillfredsställelse och lycka.

Så som vårt samhälle utvecklats sig krävs i allt större utsträckning social samverkan och samarbete av individerna. Vi blir alltmer ömsesidigt beroende av varandra. Den mängd kunskaper och färdigheter som krävs för att genomföra arbetsuppgifter av olika slag blir alltmer omfattande och krävande, vilket framdriver en alltmer långtgående specialisering hos individerna. Detta framtvings i sin tur med nödvändighet allt större krav på samverkan mellan individer och innebär ett mer vittomfattande, ömsesidigt beroende mellan människor.

Skolan har på senare tid alltmer sett som sin uppgift att bibringa eleverna sociala kunskaper och färdigheter, att uppöva deras förmåga att samarbeta, samt sökt vänja dem vid att under hänsynstagande till andra samverka med dem för att lösa gemensamma arbetsuppgifter. Skolsituationen i sig ställer dessutom vittgående krav på social anpassning och hänsynstagande till andra individer. Skolenheterna har också blivit allt större under senare år.

Det är inte bara i arbetet vi blivit mer beroende av varandra utan även under fritiden. Vi bor i tätbefolkade bostadsområden och är då vi skall utöva fritidsaktiviteter av olika art beroende av andra med samma intentioner och önsknings. Detta gäller även i hög grad barnen, alltifrån småbarnen i den gemensamma sandlådan och uppåt i åldrarna.

För att på bästa sätt kunna utföra sitt arbete och för att kunna få ut mesta möjliga av sin fritid krävs alltså att individen i stor utsträckning samverkar med andra och tar hänsyn till dem. Om en individ av någon anledning misslyckas i dessa avseenden, blir detta ett hinder för honom, både då det gäller att prestera, och då det gäller att få ut mesta möjliga tillfredsställelse av sina aktiviteter. En individs förhållanden till de medmänniskor han har att göra med dagligen, hans förmåga att klara av kontakten med dem präglar i sin tur, genom medmänniskornas inställning till och nuvarande och fortsatta behandling av individen ifråga, det sociala klimatet individen kommer att leva i. Detta kommer i sin tur att prägla hans beteende och påverka hans anpassning i framtiden. Allt detta kommer att göra att individen med sociala svårigheter känner sig otillfredsställd och misslyckad. Den därtill kommande känslan av att stå utanför och inte kunna tillfredsställa sitt behov av sociala kontakter med andra människor ger ytterligare tillskott till otillfredsställelse och dålig anpassning. Problemen får därmed ofta total räckvidd, de kommer med stor risk att påverka och genomsyra samtliga livsaktiviteter hos individen.

En mer varaktig period av problem som bottnar i sociala svårigheter får alltså antas påverka individens personlighet i en riktning, som gör att hans anpassning ytterligare försvåras. En tidig diagnos av förekomst av en sådan mera varaktig period av sociala svårigheter och problem för en individ vore därför önskvärd, för att på ett tidigt stadium söka sätta in hjälpåtgärder av lämpligt slag, vilka skulle få individen att fungera tillfredsställande socialt. Därigenom skulle man förbättra den prognos av utveckling mot sämre totalanpassning som annars kan befaras för individen. Förutsättningarna för att man skall kunna sätta in adekvata hjälpåtgärder är alltså dels, att man har lämpliga diagnosmetoder, då det gäller att fastställa förekomst av sociala svårigheter, och dels att man känner till bakgrunden till de sociala svårigheterna, det senare är en förutsättning för att man skall kunna välja adekvata terapiåtgärder.

Inom skolans ram har vi redan tillgång till diagnosmetoder som verkar adekvata då det gäller att fastställa elevernas relationer till sina klasskamrater. Man har genom lättadministrerade och billiga sociometriska metoder kunnat avskilja den grupp elever, som är aktivt eller passivt utstötta av sina kamrater i klassen, och vars samverkan med de övriga i klassen är minimal. Annars krävs varaktiga och inträngande, dyrbara och svårmanövrerade observationer i olika sammanhang och situationer för att man skall kunna urskilja dessa individer.

Skolan har, som vi tidigare nämnt, särskilt på senare tid sett som sin uppgift att sätta in terapiåtgärder, oftast kanske i förebyggande form, vad gäller elevernas sociala anpassning. Grundskolans läroplan betonar vikten av att skolan ger eleverna en god social fostran. Det skall vara lika viktigt att inöva sociala vanor och attityder som andra vanor och färdigheter skolan av hävd bibringat eleverna. För att ge eleverna en god social förmåga sätts bl.a. olika pedagogiska och organisatoriska åtgärder in. Undervisningen läggs upp med tonvikt på samarbete och med inlärande av hänsyn till vars och ens individuella förmåga och särart. Klasserna hålls samman, så att elevkategorier med relativt olika studieförutsättningar får lära sig umgås och samarbeta inom klassens ram, etc.

Trots dessa åtgärder av främst preventiv art och skolans målsättning om allas gemenskap och samverkan, finns alltså uppenbart en grupp utstötta eller isolerade elever inom en del klasser. De är antingen passivt eller aktivt utstötta. Det synes alltså tveksamt om skolan trots den höga målsättningen beträffande social fostran, med nu använda metoder når och kan påverka situationen för dessa individer, som har uppenbara kontaktsvårigheter med sina kamrater.

Innan man vidtar åtgärder för att söka inlemma dessa elever i kamratkontakten och få dem "kamratanpassade", måste man känna till orsakerna till deras dåliga kamratrelationer. Man måste känna till och pröva huruvida dessa svårigheter i första hand bottnar i en bristfällig social fostran hos de isolerade eleverna och (eller) deras kamrater och kan angripas med pedagogiskt lämpliga metoder för social fostran, eller om dessa metoder endast angriper symtomen på andra "djupare" störningar och inte själva denna orsak till de sociala svårigheterna.

Isoleringen kan alltså tänkas ha djupare orsaker som måste klarläggas och botas först, för att de vanliga metoderna för social fostran skall ha någon effekt. Grundpersonlighet och -anpassning kanske måste byggas upp först. Gjorda undersökningar tyder på att så kan vara fallet. Cox (1966)

fann t. ex. i sin intensivstudie som ingår i en färsk, mycket omfattande, longitudinell undersökning av Sells and Roff i U S A, starka belägg för att dåliga kamratrelationer i skolan hade sina rötter i hemmiljön. Hemmiljön, den sociala och emotionella, hade samband med elevens personlighetsdrag, hälsa och föreställning om sig själv.

Flera undersökningar har kommit fram till liknande resultat. I kapitel III redogör vi sammanfattande för en del tidigare forskning på detta område.

I sammanfattningen av sina studier drar Sells and Roff (1967) på sid. 454 och 455 följande slutsats: "It appears evident that child-oriented programs of enriched educational offering and group activities, which enjoy current popularity among agencies concerned with underprivileged, disadvantaged, maladjusted and delinquent youth, are focused on symptoms rather than causes".

Andra forskare, främst då Bonney, betonar däremot den stora betydelsen av social fostran och inläring av socialt effektiva beteenden. Han anser att det är sådana beteenden i första hand, och inte anpassningen i övrigt, som bestämmer individens sociala läge. Men han gör därvid undantag för en mindre grupp barn med mer komplicerade, grava problem där dessa problem i första hand bör avlägsnas.

Att kamratrelationerna i skolåldern sannolikt, enligt vad vi tidigare skisserat, påverkar en individs anpassning och tillfredsställelse senare i livet bekräftas bl. a. av de follow-up undersökningar av elever med olikartad kamratstatus som Sells and Roff gjort. De har funnit att dålig kamratstatus i skolåldern kan användas som ett prognosmått på dålig anpassning vid vuxen ålder. Detta inger en förhoppning om att man, eftersom man har möjlighet att diagnosticera en elevs kamratstatus på ett tidigt stadium, genom omedelbara terapiåtgärder skulle kunna förbättra prognosen för vuxenpassning.

Vår främsta strävan är i denna undersökning att söka kartlägga så mycket som möjligt av vad som kan ligga bakom eller sammanhänga med framför allt att vissa elever är utstötta och icke accepterade av sina kamrater under skoltiden.

KAP. II. KORT SAMMANFATTNING AV DEL I: UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING

Elevernas kamratrelationer - en viktig del av den totala anpassningen - har varit föremål för vårt intresse i denna undersökning.

Eftersom elevernas kamratstatus visat sig kunna användas som ett prognostiskt mått på deras senare anpassning i olika avseenden är det av vikt att söka kartlägga så mycket som möjligt av bakgrunden till sådan dålig status. Detta för att lämpliga terapiåtgärder skall kunna sättas in efter en tidig diagnos.

A. Syfte

1. Huvudsyfte

Vårt huvudsyfte var att undersöka om förväntad skillnad i hemförhållanden förelåg för i en klass utstötta och isolerade barn i jämförelse med i samma klass högt valda respektive genomsnittligt valda och cmtyckta klasskamrater.

Teoribildningen på detta område är inte särskilt utvecklad i så måtto att man utifrån någon teori kan förklara de samband man i tidigare undersökningar oftast fått mellan en elevs status bland sina klasskamrater och hans hemförhållanden av mer eller mindre djupgående karaktär. Men ett antal undersökningar som gjorts på detta område, angående elevers kamratstatus, eller på nära angränsande områden, angående andra typer av status hos individen (tagna som tecken på "anpassning" i olika avseenden) men där även kamratstatus i någon form beaktas, har givit empiriskt underlag för förväntningar om samband mellan elevers kamratstatus och deras hemförhållanden.

2. Delsyften

Ett av våra delsyften var att pröva strukturerad intervju som metod.

Ett annat delsyfte var att undersöka i vilka avseenden hemförhållandena, i mån av förekommande skillnader mellan grupperna, visade sig vara mest relevanta.

Ytterligare ett delsyfte var att mer ingående söka belysa hur skillnaderna mellan var och en av de tre grupperna, i den mån några skillnader förelåg, såg ut, hur stora de var och i vilken riktning de gick. Särskilt gällde detta normalstatusgruppen i förhållande till de två extremgrupperna. Vi ville se om en diagnosticering i tre olika kamratstatusgrupper kunde anses meningsfull med avseende på hemförhållanden av olika slag.

B. Undersökningsgrupper.

15 pojkar med extremt låg kamratstatus
15 flickor " " " "
15 pojkar med normal kamratstatus
15 flickor " " "
15 pojkar med extremt hög kamratstatus
15 flickor " " " "

C. Kriterier på kamratstatus

Sociometriska val (av klasskamraterna) i årskurs 3.
Sociometrisk rangordning (av klasskamraterna) i årskurs 3.
Sociometriska val (av klasskamraterna) i årskurs 4.

D. Matchningsvariabler

Kön
Klasstillhörighet

E. Kontrollerade variabler

Begåvning : Högstatusgrupperna av båda könen visade sig ha högre intelligens enligt D B A än de övriga grupperna. En tendens till lägre begåvning hos lågstatusflickorna jämfört med populationen förelåg också. Hos lågstatuspojkarna förelåg ingen sådan tendens.

Över- och underprestation : Högstatuspojkarna överpresterade i jämförelse med lågstatuspojkarna. I övrigt förelåg inga skillnader.

Socialgruppstillhörighet : Inga direkta skillnader förelåg. Dock fanns en liten tendens till skillnader mellan extremgrupperna för flickor. I högstatusgruppen tenderade högre socialgrupp att vara överrepresenterad medan i lågstatusgruppen lägre socialgrupp tenderade att vara överrepresenterad.

F. Undersökningsinstrument

Innehåll

- Modersintervju : Allmän hematmosfär, Uppfostringspraxis, .
- Fadersintervju : Föräldrarnas allmänna beteende mot barnet.
Föräldrarnas attityder till fostrarroll och (för modern) arbetsroll. Relationerna mellan föräldrarna. Föräldrarnas attityder till yttre hemfaktorer. Eventuell alkoholism eller kriminalitet.
Barnets skol- och kamrattrivsel och - förhållanden.
Vissa symtom och egenskaper hos barnet.
- Läroobservationer : Elevens beteende mot sina kamrater och dessas
I och II. beteende mot eleven i vissa avseenden på raster och lektioner, i samarbetssituationer och andra. (Positiva respektive negativa beteenden).
- Lärointervju samt Lä- : Elevens beteende i skolan mot lärare och kam-
roobservationer III och rater (Se ovan). Lärarens bedömning av egen-
IV skaper och symtom hos eleven. Lärarens egen inställning till eleven.
- Elevintervju : Elevens egen upplevelse av sina relationer till klasskamrater, övriga kamrater, läraren samt skolan överhuvudtaget.
- Läkarundersökning : Elevens hälsotillstånd dels vid undersöknings-
tillfället och dels under tidigare skolår.

KAP. III. LITTERATURGENOMGÅNG

Eftersom de sociala relationernas karaktär så uppenbart är en viktig del av en individs totala anpassning har en stor mängd forskare intresserat sig för just denna anpassningsaspekt och det finns en mycket omfattande litteratur på området. Den i detta sammanhang intressanta litteraturen grundar sig dels på undersökningar, där intresse av de sociala relationerna har varit den direkta utgångspunkten, och dels på sådana undersökningar, där anpassningen överhuvudtaget varit utgångspunkten, men där undersökning och resultat även berör de mer specifika sociala relationerna som en del av totalanpassningen. Vi har huvudsakligen koncentrerat oss till studier av anpassning sådan den framträder i skolsammanhang, från förskole- till collegenivå.

Någon tillnärmelsevis fullständig kartläggning av forskningen på detta område har vi inte sökt göra utan vill redovisa en del av de studier, som givit oss underlag för vår teori om den sannolika bakgrunden till olikheter i kamratstatus, samt givit oss uppslag på vilka specifika faktorer och variabler som kan förväntas vara av betydelse i detta sammanhang.

De undersökningar vi studerat har angripit kamratrelationsproblematiken ur en mängd olika vinklar, d. v. s. man har ställt grad av kamrataccepterande i relation till en mängd olikartade faktorer. Nedan söker vi grovt schematiskt sammanställa dessa faktorer i tre olika grupper.

Man har ställt graden av kamrataccepterande i relation till följande typer av faktorer :

A. Symtom, egenskaper, personlighetsdrag, karakteristika eller resurser av olika slag hos individerna.

Flertalet av dessa individkarakteristiska och egenskaper kan uppenbart betraktas som ett utslag för individernas anpassning. Denna grupp undersökningar utgår från den specifika anpassningsaspekten kamrataccepterande och utgår dessutom mer eller mindre explicit från den hypotesen, att det är individuella karakteristika av olika slag hos en individ, som har en avgörande betydelse för individens kamratstatus. Vad som är bakgrunden till olikheter i personlighetsdrag och symtom och vilka olika hemmiljö- eller andra faktorer de kan återföras till, går man oftast inte in på i dessa undersökningar.

För att få ett mått på individers anpassning i form av ovanstående typer av egenskaper och drag har man i olika undersökningar använt sig av olika typer av mätningar. Dessa studier, som använt olika typer av mätningar av individernas anpassning i olika avseenden, har givit olikartade resultat. Nedan anger vi de olika typer av personlighetsmätningar som vi vanligen mött i dessa undersökningar.

1. Frågeformulär som mäter individens egen upplevelse av sin anpassning och sina karakteristika i olika avseenden (i vissa fall förekommer istället självskattningar).
2. Skattningar utförda av lärare (eller i vissa fall föräldrar eller kamrater)
3. Testning (projektiva test, intelligenstest etc.)
4. Observationer av reellt beteende (av lärare eller undersökare)
5. Intervju

B. Hemmiljö och hemfaktorer av olika slag.

De undersökningar som närmast sorterar under denna rubrik har oftast undersökt hemförhållanden av olika slag som ett komplement till studiet av individernas anpassning, vilken då anses till stor del beroende av dessa hemförhållanden.

Dessa hemmiljövariabler kan indelas i två grupper alltefter hur pass djupgående mätningar som görs.

1. Hemförhållanden av mer ytlig karaktär, "billiga variabler".
T. ex. Socioekonomisk status, familjestorlek etc.
2. Hemförhållanden av mer djupgående karaktär, "dyra variabler",
T. ex. Hematmosfär, hemkonflikter, uppfostringsattityder och -praxis etc.

De undersökningar vi redovisar här utgår alltså från att hemförhållanden av olika slag kan ses som orsaksfaktorer till individens totala anpassning, och även direkt eller indirekt via annan anpassningsaspekt, till i vilken utsträckning individen är socialt accepterad.

C. Andra yttre faktorer, t. ex. gruppsykologiska faktorer, skol- och lärarfaktorer etc.

Vi kommer ytterst knapphändigt att redogöra för undersökningar inom detta område, eftersom vi i denna studie av olika skäl varit förhindrade att mäta denna typ av faktorer. Detta betyder alltså inte att vi bortser från betydelsen av variabler av denna art.

(A). Individens anpassning

För att få en adekvat bedömning av individers personlighetsdrag, sådana de uppfattas av andra, krävs att man använder sig av flera än en uppskattningsmetod. Som särskilt otillfredsställande mått på reell anpassning kan självangiven anpassning medelst frågeformulär betraktas, när det gäller att relatera det till sociometriska mått. Frågeformulären mäter individernas svar på en färdig lista frågor, medan sociometrisk status ger utslag för, hur dessa individer uppfattas av de andra i gruppen. Självuppgiven anpassning kan dock vara intressant att relatera till andra former av anpassningsmått för att se om överensstämmelse råder mellan individens egen uppfattning av sig själv och andras uppfattning av honom. En ömsesidig påverkan mellan dessa mått får därvid förutsättas.

Man har hittills inte lyckats finna någon kombination av personlighetsdrag som utan undantag är sann för individerna i de båda extrema sociala kategorierna. Man har funnit en vid range av drag på olika nivåer, och det är omöjligt att fastställa någon personlighetstyp karakteristisk för vare sig hög eller låg nivå.

Individens position bestäms inte enbart genom vad han är, utan också genom hur han använder sina personliga sociala gåvor för att möta andras behov och önskingar.

Individuella personlighetsdrag ges ibland ingen chans att bestämma interpersonliga preferenser utom mellan människor av samma bakgrund, t. ex. etnisk och socioekonomisk. Detta är antagligen ett förhållande som kan väntas vara mer poängterat i U S A än hos oss men kan naturligtvis vara giltigt i vissa fall även här.

Cook (1945) fann i sin studie av över- och medelklasselever ("grade" 10) att de i markerad grad tillägnades nästan alla gynnsamma drag som fanns av sina kamrater, medan elever av låg socialgrupp tilldelades icke önskvärda drag. Det mest troliga är att detta inte motsvarade objektiva fakta utan hade sociala orsaker. Detta kan sägas vara en illustration av att personlighetsdragen uppfattas som "figures on a ground".

Att de rätta dragen enbart, om man anlägger en mer statisk typ på vad personlighetsdrag är, inte kan förklara hög eller låg status poängteras av data från talrika studier, som har lagt huvudvikten vid individens förmåga att anpassa sig och integrera sina drag med pågående sociala processer. Somliga har goda avsikter, är uppriktiga, ärliga, gladlynta och har generösa impulser mot andra men kan ändå inte etablera tillfredsställande relationer med andra på grund av att de reagerar överdrivet, olämpligt eller på annat sätt i dissonans med andras känslor eller behov. Detta kan också

sågas avspegla personlighetsdrag eller karakteristika av något annorlunda art än vad många här redovisade studier sysslat med, och denna typ av karakteristika kan sågas vara bättre uttryck för individens anpassning än de mått man på ett mer statistiskt sätt uppfattar vara personlighetsdrag.

Vi kommer att redovisa de olika undersökningar som hör under A ovan under rubrik som anger vilken typ av personlighetsmätning man använt. Vissa undersökningar har gynnsamt nog använt sig av flera metoder vid fastställande av personligheten och redovisas då under någon av tillämpliga rubriker.

A 1. Personlighet och anpassning fastställt med frågeformulär.

Bonney (1944) fann att lågstatusindividerna gav mer "missanpassade" svar i California Personality Test. Kuhlen and Bretsch (1947) fann också att lågstatusindividerna (High School) angav sig ha ett större antal problem i The Mooney Problem Check List. De karakteriserades av bristande nödvändiga sociala skickligheter, hade inga nära vänner samt hade svåra familjekonflikter.

Grossman and Wrighter (1948) fann klart signifikant skillnad mellan två extremgrupper av kamratstatus ifråga om personlighetsdrag mätta med The California Personality Test. De fann, att de icke populära barnen har fler sociala problem än de flesta samt fler nervösa symtom än genomsnittet. De fann också att de tre variablerna faderns sociala status, barnets intelligens och dess läsförmåga tycktes påverka barnets sociala status upp till en viss punkt, men att de bortom denna punkt inte spelade någon roll. Baron (1949) fick i sin undersökning med ett inventorium för fastställande av den mentala hälsan (Mental Health Analysis) sämre resultat för lågstatusflickorna i "grade" 5 och 6. Hög status tycktes vara associerat med mer adekvat personlig och social anpassning och högstatusgruppen var klart skild från låg- och normalstatusgruppen. French and Mensch (1948) fann att högstatusflickorna var överlägsna beträffande sociabilitet, sinne för rättvisa och sinne för humor. Feinberg (1953) lät pojkar (High School) besvara ett frågeformulär ("Personal History Questionnaire"). De högt accepterade pojkarna karakteriserades av ovanligt god skolanpassning, aktivt deltagande i sport och sociala aktiviteter av olika slag. De tyckte att de kom ovanligt bra överens med sina klasskamrater och trodde sig ha många vänner. Motsatta förhållandet karakteriserade de icke accepterade. Vissa undantag från ovanstående förekom och detta i anknytning till socioekonomisk nivå.

Andra undersökningar av denna typ har dock fått negativa resultat. Powell (1948) fann mycket lågt samband mellan kamratstatus och självrapporterade personlighetsdrag (Bernreuter). Att detta resultat skiljer sig från resultatet från bl.a. Feinberg och Kuhlen and Bretsch ovan, som använder sig av likartade individer, kan bl.a. orsakas av att olika typer av personlighetsdrag mäts. I dessa båda fall gällde det problem men i Powell's studie personlighetsdrag som sociabilitet, självförtroende och neurotisk tendens. Ju mer instrumentet sysslar med öppet beteende, desto större bör sannolikheten vara, att det är relaterat till sociometrisk status. Greenblatt (1950/51) fann att mental hälsa, mätt med California Test Bureau Mental Health Analysis (Form A) hos barn i "grade" 2-7, är av liten eller ingen betydelse vid sociometriska val ($r = 0,37$). Nowell (1953) använde tre olika personlighetsinventorier plus två personlighetstest (TAT och Rorschach) på barn i "grade" 5. Låga och negativa korrelationer framkom genomgående mellan kamratstatus och både personlighetsinventorierna och testen. Keisler (1954) fann för pojkar och flickor i "grade" 10 inga signifikanta skillnader i Youth Inventory.

Resultaten i ovanstående undersökning är svåröverskådliga, eftersom varje undersökning i stort sett godtyckligt valt ut vissa personlighetsdrag, och samma personlighetsdrag ofta inte kommer igen i andra undersökningar. Resultaten varierar dessutom med population samt främst med typ av personlighetsdrag (ju mer öppet beteende desto större sannolikhet till korrelation med kamratstatus). Vi kan inte heller, som vi tidigare nämnt, vänta oss, att enbart denna ensidiga typ av personlighetsmätning alltid skall ge resultat, som stöder hypotesen om att samband föreligger mellan kamratstatus och allmän anpassning.

Inom Örebroprojektet har inte hittills någon undersökning av sambandet mellan kamratstatus och andra typer av anpassning (med undantag av intelligens och prestation) genomförts. I vissa undersökningar med utgångspunkt från faktorer från elevenkät har dock samband mellan dessa ur viss synpunkt mindre anpassade eleverna och kamratskattning gjorts. Rudstedt (1967) fann att pojkar (inte flickor) som svarat extremt negativt, när det gäller psykosomatiska besvär, är mindre populära än övriga. Bonnevier (1967) fann ingen skillnad mellan extremgruppen i faktorn Arbetsbelastning och de övriga, när det gällde kamratskattningar, men i ett par undergrupper fanns samband med självskattning.

Vad gäller elevernas självskattning av sin kamratstatus har flera undersökningar funnit, att självskattningen oftast genomgående ligger lägre än kamratskattningen, bl. a. Magnusson (1964) och Josephson (1967). Goslin (1962) har därutöver funnit, att det föreligger signifikant sämre överensstämmelse mellan självskattning och kamraternas skattningar hos icke accepterade än accepterade barn.

A 2. Personlighet och anpassning fastställt med skattning (samt observationer av osofistikerad karaktär).

Koch (1933) fann för förskolebarn, att popularitet var högt relaterat till personalens skattning av "Compliance with the routine". Detta avspeglar alltså att personalens och barnen visat överensstämmelse i skattning av individernas beteende. Hunt and Solomon (1942) fann att förutom intelligens även "athletic ability" var positivt relaterat till antal erhållna val. Ames (1945) fann i sin studie av "grade" 6 knappast några korrelationer mellan beteendemönster och social status mätt med barnens egen upplevelse av sin sociala status. (Observera måttet som inte helt kan väntas överensstämma med mått på reell kamratstatus). Jennings (1950) visade, att ingen personlighetstyp är klart associerad med vare sig kamrataccepterande eller -rejection. Hon fann dock att gruppcentrerat beteende var mer karakteristiskt för hög- än lågstatusflickorna. Fuller and Baune (1951) fann, att lågstatusindivider oftare var inblandade i olyckor i skolsituationen medan Zeleny (1947) funnit motsvarande i militära sammanhang och Speroff and Kerr (1952) i industriella sammanhang. Bonney (1943) fann att de lågt valda individerna av kamraterna beskrivs som sådana som har socialt ineffektiva beteendekarakteristika.

Ifråga om eventuell samstämmighet mellan kamraternas och lärarens åsikt om eleverna fann Olsson (1949) att samstämmighet rådde mellan antal erhållna val av kamraterna och lärarens uppskattning av deras beteende. Northway (1944) visade i en klinisk studie, att många barn, som inte får några val, är lugna och tillbakadragna barn, som attraherar varken positiv eller negativ uppmärksamhet i klassrummet. 11 % av "neglectees" blev "most preferred" av läraren och 58 % "least preferred". Vissa barn tycktes alltså ha goda relationer med läraren trots låg kamratstatus. Gronlund (1953) lät lärarna i "grade" 6 välja de tre pojkar och flickor de föredrog mest respektive minst i klassen. Stor överensstämmelse rådde mellan kamraternas och lärarnas uppskattning. Någon könsskillnad framkom ej.

Även dessa undersökningar har mätt individens anpassning i mycket begränsad mening, men den typ av anpassning, man intresserat sig för, kan med större sannolikhet förväntas vara relaterad till individernas kamratstatus.

A 3. Personlighet och anpassning fastställt med testning.

Undersökningar som använt sig av tester är mer sällsynta än sådana som använt t. ex. skattningar och frågeformulär, och resultaten från dessa undersökningar varierar. Northway and Wigdor (1947) använde Rorschach-testning i "grade" 8 och fann bl. a. att lågstatusindividerna tycktes visa sämre förmåga att kontrollera sina emotioner. De sammanfattar i huvudsak sina resultat som följer : 1/ Högstatusgruppen visade större känslighet för andras känslor och visade en medveten strävan att bli gillade av andra. 2/ Större avvikelse från det normala förekom i både hög- och lågstatusgruppen än i mellangruppen. 3/ Störningarna i lågstatusgruppen tycktes vara allvarligare, ett stort antal visade schizofrena mönster. Högstatusgruppen visade mindre störning, det rörde sig oftast om psykoneurotiska symptom. 4/ Mellangruppen tycktes vara en mer yttlig, mindre introspektiv grupp än de andra. De tycktes accepteras i den grad som tillfredsställde deras behov.

Mill (1953) använde MMPI, Rorschach och TAT på college-studenter. Varken "rejects" eller "selects" var optimalt anpassade. "Rejects" led av större ångest, tendens till schizoid och psykopatiskt avvikelsemönster. Deras försvarsmekanismer orsakade ytterligare rejection, de yttryckte fientlighet på omvägar.

"Selects" var mer öppna i beteendet, och tenderade att ge andra en känsla av säkerhet. Några hade uppnått sin status genom att lära vissa roller, och deras rolladaptation härstammade från en neurotisk basis. Mill föreslår att två faktorer kan anses vara av primär vikt då det gäller interpersonella relationer.

1/ den grad i vilken en konflikt eller ångest genomsyrat hela personlighetsstrukturen

2/ de metoder varje individ använder för att handskas med konflikter eller försvara sig mot ångesten.

Ett ytterligare antal undersökningar, som använt personlighetstestningar redovisas av oss dels under rubriken Frågeformulär (Nowell) och dels senare i detta kapitel under A 4 och 5 då det gäller undersökningar som använt flera olikartade metoder och därför redovisas för sig.

A 4 och 5. Personlighet och anpassning fastställt med observationer och intervjuer.

Under denna gemensamma rubrik redovisar vi undersökningar, som sökt mäta anpassningen på flera kompletterande sätt. I de metoder som används ingår ofta även sådana som vi redan redogjort för, men eftersom observationsmetod och/eller intervjumetod är de huvudsakliga mätmetoderna (ofta även mest djupgående) redovisas dessa genomgående mer omfattande undersökningar under gemensam rubrik.

Bergman (1965) jämförde en impopulär grupp i årskurs 1-3 med en matchad normalgrupp. Han intervjuade föräldrar och lärare och dessutom besvarade föräldrarna ett attitydformulär gällande uppfostringsfrågor. De impopulära eleverna hade oftare problem på aggressivitetsvariabeln, de var antingen för aggressiva eller för undfallande. De hade också oftare problem med sin självkänsla, visade ofta "Jag är bäst" respektive "Jag är sämst" attityd. Fler symtombelastade elever fanns i den impopulära gruppen. Signifikanta attitydskillnader fanns hos mödrarna angående disciplin i uppfostran, fadersauktoriteten, sexuella lekar, attityd till stryk samt till skolförseelser.

Northway (1944) genomförde en intensivstudie av barn i "grade" 5 och 6, och följde dem under två år. Data av olika slag insamlades genom t. ex. skolregister, testningar, intervjuer, deltagande i olika aktiviteter inom skolan, observationer av klassrums- och lekbeteende, samt uppsatser skrivna av barnen.

"Outsider"-gruppen indelades i tre olika kategorier: I. Recessive children (låg energimängd). II. Socially disinterested children. III. Socially ineffective children.

I (Recessive children) karakteriserades av att de saknade vitalitet, hade intelligens under det normala, vilken de dessutom utnyttjade dåligt. De var slarviga till utseende och i fråga om ägodelar och arbetsvanor. De saknade intresse för folk, eller aktiviteter i yttervärlden. Denna kategori får anses svår att behandla. Vissa individer var i allvarliga prepsykotiska tillstånd. Skolans uppgift vore att likalisera och hänvisa dem till specialist. Schizoida tendenser (6 st.). Denna grupps särstatus tycks innebära mer än en misslyckad social utveckling. De tycks instängda i sig själva. Enligt lärarens uppfattning kan viktiga faktorer i sammanhanget vara brist på familjekonsistens och tillgivenhet samt misslyckande i att etablera adekvata vanemönster och självorganisation i förskoleåren.

II (Socially disinterested children) karakteriserades av att de var tysta och tillbakadragna. De gjorde inga ansträngningar i formella klassaktiviteter eller sociala skolaktiviteter. De var bättre utvecklade ifråga om omsorg om sin person och ägodelar. De hade personliga intressen oftare än sociala t.ex. konst, musik, vetenskap, hobbies läsning etc.

Denna grupp är mer mottaglig för behandling. Intresset hos dem kan vara grunden vid etablerande av sociala relationer. Man bör söka intressera dem för aktiviteter med gruppen.

III (Socially ineffective children) karakteriserade av att de var bråkiiga, rebelliska, skrytsamma och störde klassrumsarbetet. De hade hög vitalitet och gjorde ofta felaktiga och fruktlösa försök att bli accepterade av den sociala gruppen.

Dessa bör få hjälp med att etablera sociala kontakter. De bör få mer socialt ansvar i skolan för att öka sin känsla av status. Lärarens förtroende är viktigt. De bör understödjas ifråga om deltagande i sport och lekar. Deras icke önskvärda beteende bör uppmärksammas så litet som möjligt.

Bonney drar slutsatsen att dessa observationer av barn inte stöder antagandet, att ökad social acceptabilitet och optimal personlighetsutveckling är direkt relaterade. Ingen grund finns för att tro, att högt accepterande är bättre än accepterande av några få. Det bästa bör vara att hjälpa barnet till den slags anpassning som passar det bäst.

Han diskuterar vidare att "outsiders" är farliga för sig själva, potentiella psykotiker och missanpassade, och för samhället. Han antar hos dem en drift till socialt dominerande som en kompensation för sin brist på social assimilation.

Bonney and Powell (1953) ville i "grade" 1 genom observationer undersöka, vilka sociala beteenden som kunde visa sig vara viktiga vid diskriminering mellan två extrema grupper av kamratstatus (blandade grupper av pojkar och flickor). I fem av de 25 beteendekategorierna fanns statistiskt säkerställd skillnad mellan extremgrupperna. Detta gällde följande fem beteenden :

1. Rättar sig efter klassrumsfordringar och -förväntningar.
2. Ler ofta.
3. Engagerar sig ofta i någon form av samarbete, frivilligt gruppdeltagande.
4. Bidrar frivilligt mer till gruppen.
5. Mindre sannolikhet att de är ensamma under fri lek eller aktivitetsperioder.

De betonar vikten av att träna barn i de slags sociala skickligheter och personliga anpassning som får dem att fungera effektivt i grupp. Det tycks alltså även råda överensstämmelse mellan det beteende läraren och kamraterna gillar (se 1 ovan). Bonney och Powell ställer sig i sin undersökning frågan, om det är möjligt för sociometriskt låga barn att förbättra sin gruppfunktion utan att först avlägsna deras personlighetsdefekter. De besvarar frågan med nej för vissa barn med djupgående, komplicerade problem men med ja för många barn eftersom endast 5 av 25 kategorier av beteenden visade signifikanta skillnader i deras studie. De var alltså mer lika än olika. Högstatusbarnen karakteriserades av samma slag av ogynnsamma beteenden som lågstatusbarnen i många fall.

Bonney (1955) använde sig som huvudmetod av observationer för att mäta socialt beteende under fria aktivitetsperioder hos elever i "grade" 2. Han använde sig dessutom av frågeformulär (The California Test of Personality), intelligenstest samt lärarskattningar. Av resultaten framkom att en viss skillnad i IQ förelåg, men överlap förekom i den övre IQ-rangen. Större sannolikhet för hög IQ med låg kamratstatus förelåg än med låg IQ och hög kamratstatus. Vid observationerna fann man, att högstatusbarnens sociala beteende var mer variabelt än lågstatusbarnens. På det hela taget tycktes högstatusbarnen vara mer mångsidiga och psykologiskt fria. Parallellt fynd gjorde Maslow (1950) i sin intervjustudie av socialt dominerande och undergivna kvinnor.

Högstatusbarnen i Bonney's undersökning var primärt grupp-centrerade i motsats till jag-centrerade (samma fynd gjorde han och Powell i studien av "grade" 1). Det fanns skillnader mellan hög- och lågstatusbarn beträffande samarbetsvilja, frivilligt deltagande i en gruppaktivitet och engagemang i något slag av ensam-aktivitet under en period av fri lek eller aktivitet. Konsistensen i resultaten i de båda klasserna 1 och 2 understryker enligt Bonney vikten av att göra allt som är möjligt genom rådgivning och inläring av sociala skickligheter för att hjälpa barn att integrera sig i gruppaktiviteter i skolan.

Högstatusbarnen var också mer inbegripna i verbalt beteende än lågstatusbarnen. Högstatusbarnen karakteriserades av vissa starka sociala tillgångar mycket mer än av frånvaron av socialt ogillat beteende. De var oftast barn som a/ aktivt deltog i alla slags gruppaktiviteter b/ var på gott humör och tycktes lyckliga (glada) hela tiden c/ var ofta inbegripna i verbal kommunikation d/ var ofta engagerade i vänskaplig aktivitet med ett annat barn.

Lågstatusbarnen kunde inte skiljas (som grupp betraktat) från högstatusbarnen beträffande a/ uppmärksamhetskrävande beteende b/ aggressiva handlingar mot andra eller ägodelar c/ aggressiva responser på aggressivitet d/ ignorerande och "rejection"beteende e/visande av missnöje med andra genom kritiska anmärkningar och gester.

Bästa strategin vid uppfostran tycks alltså vara att få barn att koncentrera sig på utvecklandet av starka sociala tillgångar snarare än att få dem att undvika vissa beteenden, som är irriterande eller frustrerande för andra. (Grovt dåliga beteenden som stöld, fusk, lögn etc. är ej med här på grund av att tidssamplingmetoden använts).

Högstatusbarnen visade större personlighetsbalans. De var inte bara samarbetsvilliga och vänliga utan även aggressiva. De var inte bara sociabla utan hade även förmåga att sysselsätta sig själva.

Bjerstedt (1956) undersökte elever ur klass 3 - 8 och använde flera olika metoder, när det gällde att få en bild av den totala anpassningen och effektiviteten som han särskilt betonar hos elever, som skiljde sig ifråga om kamratstatus. Detta är en stor fördel med hans undersökning. En nackdel är, som vi ser det, att han helt begränsar sig till att se på elevernas anpassning och inte söker kartlägga sambandet med hemmiljöfaktorer eller andra yttre faktorer i t.ex. skolmiljön. För att kartlägga elevernas anpassning i olika avseenden använder han bl.a. lärarskattningar, kamratskattningar (bl.a. "gissa vem" teknik), fri karakteristik av eleven från lärarens sida (här hänсыftas ibland till dåliga hemförhållanden), frågeformulär av olika slag (självrapporteringar), betyg samt observationer i reella situationer.

Hans huvudsakliga resultat sammanfattar vi i det följande : Lågstatus- eleverna upplevde sin egen kamratsituation som otillfredsställande. Lågstatus- eleverna hade sämre interaktions- och arbetseffektivitet enligt kamratskattningarna. Lärarna beskrev lågstatus- eleverna som barn med beteendeproblem och tillskrev dem sådana intellektuella, fysiska och emotionella karakteristika som man ofta finner hos barn med problemtendenser. Lärarskattningar av samarbetsvariabler visade också skillnader i förväntad riktning. Observationerna visade att negativa attityder mot arbetet, medarbetare och mot den egna personen var mer vanliga hos lågstatusbarnen. Samma skillnad framkom ifråga om deras betyg. Skillnaderna var dock inte så klara för de äldre barnen. Bjerstedt poängterar att dessa resultat (där jämförelser är möjliga) visar fundamentala likheter med de anglosaxiska undersökningar som gjorts på samma område.

(B). Hemmiljöfaktorer.

Det finns ett stort antal undersökningar som visat hemmiljöns betydelse för barns anpassning. Vi söker här inte göra någon komplett översikt över de undersökningar vi funnit av intresse i detta sammanhang utan vill enbart ge några mer eller mindre godtyckligt valda smakprov på dylika för att ge något av bakgrunden till vårt eget val av hemmiljövariabler. Vi har därvid valt ett antal undersökningar, som speciellt inriktar sig på att söka fastställa hemmiljöns betydelse, när det gäller barnets skolanpassning, och därvid har intresset ofta speciellt inriktats på den sociala anpassningsaspekten, barnets kamratrelationer. Någon enstaka undersökning som intresserar sig för sambandet mellan hemmiljöfaktorer och barnets anpassning överhuvudtaget, och inte specifikt i skolsammanhang, finns också med.

Undersökningar, som med utgångspunkt från den specifika kamratrelationsaspekten, ingående penetrerar hemmiljön med intensiva metoder är fåtaliga.

Vi har tidigare redogjort för några undersökningar som samtidigt med att de i första hand undersöker individernas anpassning relaterar denna till hemmiljön. Exempel på sådana är t.ex. Northway (1944) och Bergman (1965). I samtliga dessa undersökningar görs dock relativt ytliga mätningar av hemfaktorer. Vi kommer i det följande dock att redogöra för en mycket färsk amerikansk undersökning som med utgångspunkt från kamratrelationsaspekten ingående penetrerar hemmiljön.

B 1. Mätningar av mer ytliga hemfaktorer som t.ex. föräldrarnas socialgruppstillhörighet har ingått i många undersökningar, bl.a. i många av dem vi redan redogjort för under A samt framförallt dem vi sammanhängande redovisat i kapitel VI, varför vi här avstår från ytterligare exempel.

B 2. Mer djupgående mätningar av hemmiljöfaktorer ställt i relation till barnets anpassning.

Man kan anse det belagt genom ett stort antal undersökningar att hemmiljön påverkar barnets beteende. Som en bekräftelse på detta, kan man också se resultaten från den typ av undersökningar som experimentellt sökt skapa olika sociala atmosfärer t.ex. en undersökning av Lewin, Lippitt and White (1939). Sådana experimentellt skapade atmosfärer över en kort tidsperiod producerade markerade differenser i beteendet hos barnen. (Se även dess tillämpbarhet under C nedan).

Enligt Murphy and Newcomb (1937) citerar vi följande: "The child's "self" is the outcome of his experiences in the home. Learning by the child from his parents comes about not so much by being taught, but by being exposed. What the parent is, is far more important an influence upon his child than the specific techniques he employs". Dessa författare anser att barnets roll i gruppen mycket tidigt avspeglar de behov, frustrationer, tillfredsställelser och den ängslan han mött i hemsituationen. Psykoanalytiker-
na har alltid poängterat de tidiga erfarenheternas betydelse för barnets
karakteristika.

Rejection har ofta visat sig vara en väsentlig dimension när det
gäller föräldrarnas beteende mot barnet. Newell (1934 och 1936) fann t. ex.
att icke accepterade barn var osäkra och uppmärksamhetssökande. Fientlig
behandling hemma sammanhänger med mer aggressivt beteende hos pojkar-
na, medan ett beskyddande beteende sammanhänger med undergivet beteen-
de. Flickor visar blandat beteende, där föräldrabehandlingen är fientlig,
och undergivet beteende där fadern är beskyddande eller ambivalent.

Updegraff (1939) korrelerade föräldrabetendevariabler och skattat
beteende hos 33 förskolebarn och fann korrelation mellan rejection och
överlägset och sadistiskt beteende hos barnen.

Hattwick and Stowell (1936) relaterade skattningar av förskolebarns
beteende och hemvariabler för 335 barn och fann samband mellan "overat-
tentiveness" hemma och tillbakadragenhet och överdrivet frågande om hjälp
i skolan, medan otillräcklig uppmärksamhet hemma hade samband med ag-
gressivt uppmärksamhetssökande beteende i skolan. Lugnt och lyckligt hem-
liv korrelerade med samarbetsvilligt beteende och god emotionell anpass-
ning i skolan. "Babying" eller "pushing" hemma hade samband med sociala
svårigheter i skolan.

Mariklund (1956) gjorde en undersökning av ca 500 elever i årskurs 4
och 5, där föräldrarnas attityder till diverse uppfostringsfrågor ställdes i
relation till lärarnas bedömning av elevernas beteende i skolan. Därvid
framkom följande resultat för pojkarnas del (resultatet för flickornas del
är mer osäkert eftersom den framkomna skillnaden i samma riktning för
dem som för pojkarna inte replikerades i en kontrollundersökning). Ju do-
minantare av fadern och modern redovisade attityder, desto mer störande
framstår eleven för läraren.

Ju större differensen är mellan av föräldrar och lärare redovisade
attityder desto mer störande framstår eleven för läraren.

Störningarna sammanhänger enligt den ställda hypotesen med en desin-
tegrerad uppfostringsmiljö.

Husen (1959) gjorde en undersökning i årskurs 2, 4 och 6 med medverkan av 1427 elever. Hemmiljön undersöktes dels med en attitydskala, gällande olika uppfostringsfrågor, och dels med intervjuer (362 intervjuer). Elevernas beteende och anpassning i skolan bedömdes av klasslärarna. Elevernas attityder till hem och skola undersöktes genom attitydformulär. Mödrar med icke-barncentrerad uppfostringssyn tenderade ha mindre väl-anpassade söner i skolan, medan för flickornas del ingen klar sådan tendens förelåg. Denna attityd hos modern gick samman med aggressivitet hos pojkar, men för flickorna mer med passivitet. Dessa mödrar hade också svårigheter med barnens uppfostran.

Ju konsekventare vanebildningen var i hemmet, ju mindre uppfostringssvårigheter föräldrarna hade och ju bättre kontakten var mellan familjemedlemmarna, desto bättre anpassade var barnen i skolan. Barn från desintegrerade hem (modern har mindre barncentrerad uppfostringssyn, föräldrarna har uppfostringssvårigheter och kontakten mellan familjemedlemmarna är mindre god) visade inte mindre positiv attityd till skolan än vad barn från integrerade hem visade. Barn som är nyckelbarn, har förvärvsarbetande mödrar, barn från splittrade hem samt barn från trångbudda familjer visade sämre anpassning i skolan.

Flinck (1965) fann beträffande högstadiel elever att de positivt skolanpassade eleverna hade bättre kontakt med sina föräldrar. Hon ansåg dock inte att det fanns något samband mellan skolanpassning och socialgruppstillhörighet. Inte heller fann hon samband mellan skolanpassning och mödrarnas förvärvsarbete.

Blomqvist (1958) undersökte skolframgång och kvarsittning i de första klasserna i realskolan. Han fann därvid, att familjekonstellation och hemmets materiella standard hade föga samband med studief framgång. Hemmets prydighet hade signifikant samband. Hemmets emotionella klimat hade dessutom tydligt samband med studief framgången. Kvarsittarna kom i större utsträckning från hem med sämre samspel mellan familjemedlemmarna, föräldrarnas äktenskap var ofta mindre lyckliga och splittrade hem var vanligare hos kvarsittarna.

Nordland (1955) lät observera och värdera det sociala beteendet hos 100 barnträdgårdsbarn. Deras mödrar bedömdes av lärarinnor som hade mycket kontakt med dem. 50 lärarskoleelever (20 - 30 år gamla) värderade själva sin uppfostran beträffande samma 30 drag, som värderades i barn-förälderförhållandet för småbarnens mödrar. Lärarelevernas sociala beteende värderades av fyra klasskamrater oberoende av varandra. Resultat:

I båda grupperna visade sig de socialt positiva ha vuxit upp i ett harmoniskt hem med mycket litet konflikter. Uppfostran präglades av accepterande, elastisk hållning, positiv ledning, frihet från tryck för barnen under uppväxten och mer än vanlig medbestämmanderätt för dem. Vänlighet och samarbetsförmåga visade signifikanta samband med demokratiska och accepterande tendenser hos föräldrarna. Ledarförmåga visade signifikant samband med tendenser till att ge barnet medbestämmanderätt, klara regler, att visa barnet förståelse och inta en värderande hållning. De socialt negativa tenderade att ha fått en uppföstran som präglades av oelastisk och egenmäktig behandling med mycket litet positiv uppmuntran. Mödrarna hade ofta varit mycket upptagna av barnet, värderande och samtidigt negativa. Fäderna tycktes ha visat en passiv hållning med tendens att se genom fingrarna med barnets beteende.

Flera undersökningar har gjorts beträffande betydelsen av moderns förvärvsarbete för barnets anpassning bl.a. av Blume - Westerberg (1962) som fann att förvärvsarbetande mödrars barn i många avseenden hade fler störningar än andra, men att orsaken till att modern förvärvsarbetade var en viktig faktor i sammanhanget.

Herzog (1960) fann att förvärvsarbete - icke förvärvsarbete inte i sig självt var avgörande för barnets anpassning utan av betydelse var 1/ De arrangemang som gjorts för barnet då modern var borts 2/ Barnets upplevelse av och reaktion inför moderns frånvaro 3/ Föräldrarnas attityder och beteende.

Hoffman (1961) fann vissa skillnader mellan förvärvsarbetande och andra mödrars barn bl.a. även beroende av mödrarnas attityd till förvärvsarbetet. Som totalgrupp betraktad skilde sig dock de förvärvsarbetandes barn från de icke förvärvsarbetandes i att de visade fler icke adaptiva responser vid frustration, sämre intellektuell prestation (enligt lärarens bedömning) och fick något färre sociometriska val av sina klasskamrater.

Sjölund (1964) fann, att det förhållande, som visade störst samband med barnets sociala anpassning var moderns tillfredsställelse med sin tillvaro. Mödrar, som ej var nöjda med sin tillvaro, hade flera barn med sociala anpassningssvårigheter än mödrar, som var nöjda. Detta gällde oavsett om modern förvärvsarbetade, eller om barnet kom från fullständig eller ofullständig familj.

Himmelstrand (1955) gjorde sin undersökning med utgångspunkt från hypoteser om sambandet mellan uppföstran av dominerande respektive låt-gå karaktär och barnets aggressivitet mot läraren respektive kamraterna. Han fann att aggressiviteten mot skolkamraterna kunde förklaras med variation i uppföstringspraxis. 22 % av mödrarna sade sig ge aga eller fysiskt våld i någon form. 60 % av dessa barn är aggressiva mot skolkamraterna

mot 25 % av dem som fått mild uppfostran. Han drar som slutsats av sin undersökning, att de mest besvärliga barnen är de, som kommer från hem där varken sträng eller låt-gå uppfostran tillämpas, utan där modern intar en inkonsekvent och vacklande inställning till moderna uppfostringsidéer.

Grunevald (1959) undersökte effekt av fadersfrånvaro på personlighetsbildning och social anpassning. Han betonade särskilt faderns roll som modell, särskilt för pojken. Pojkar utan far feminiseras ofta. Fara finns också att ensam mor överbeskyddar barnet. Graden av dålig kamratkontakt fann han stå i direkt relation till hur många sociala kontakter modern hade.

Inom Örebroprojektet fann Nilsson (1967) att extremgruppen pojkar i faktorn Kamratrelationer ur elevenkäten lägger sig senare på kvällen än de övriga. De har ingen bestämd läggtid. För denna faktor för flickornas del fann han att extremgruppen skilde sig från de övriga när det gällde hur mycket de måste hjälpa till hemma. De måste hjälpa till i mycket större utsträckning. I faktorn Kamratrelationer pojkar, fann hon också att extremgruppen skilde sig från de övriga beträffande hur länge familjen bott i Örebro samt hur ofta familjen flyttat under barnets uppväxttid.

Jonsson och Kälvesten (1964) har brett kartlagt samband mellan hemfaktorer av många olika slag och barns anpassning i olika avseenden. Vi har studerat denna undersökning närmast för att söka viktiga relevanta variabler vad gäller hemförhållanden samt egenskaper och symtom hos barnet, som kan anses vara uttryck för dess anpassning i olika situationer. Vi har även i vår undersökning använt oss av en del av både de hemmiljövariabler och karakteristika hos barnet, som vi mött i denna undersökning.

Bonney (1944) nåtte socioekonomisk nivå med "The Minnesota Home Status Index" (by Alice Leahy). Resultaten anger stark tendens för de mer populära barnen att komma från mindre familjestorlek. Detta var genomgående för samtliga klassnivåer. De minst populära barnen hade mer syskon som dessutom var nära dem i ålder. Ensamma barn hade högre social status än andra. De mest populära barnen kom från hem med högre socioekonomisk och kulturell nivå, men det fanns många undantag från denna regel.

Utifrån resultaten antas att ungefär två barn av hundra kan nå hög sociometrisk status trots underlägsen intelligens och dålig hembakgrund. Dessa undantag tycks ha de rätta proportionerna aggressivitet, 'daring

sympathetic responses' och vänlighet, drag som i denna studie befunnits viktiga då det gäller att vinna beundran etc. Tydligt är enligt författaren den viktigaste faktorn i social framgång det slags totala personlighet, som har nått de sociala skickligheter som krävs för att vinna tillfredsställande responser från andra.

Sells and Roff (1967) har genomfört en femårig longitudinell studie av kamratstatus och korrelat till sådan status. Orsaken till att de valde just denna anpassningsaspekt som utgångspunkt för sina studier var, att de genom tidigare forskning, bl. a. av Roff på kliniskt material, övertygats om den betydelsefulla roll ett barns kamratrelationer spelar för dess vidare utveckling. Deras material omfattade totalt 37.913 elever fördelade på 185 skolor och 1299 klassavdelningar i "grade" 3 - 6. Skolorna låg dessutom i två olika stater, Minnesota och Texas, vilket medförde den stora fördelen, att erhållna resultat från undergrupper i den ena staten omedelbart kunde korsvalideras på likartade undergrupper från den andra staten.

Som sociometriska mått användes både sociometriska val ("like most" och "like least") och lärarskattningar av elevernas status.

Inom undergrupper av olika sammansättningar och storleksordning ställdes kamratstatusen i relation till familjeinflytanden av olika slag. Därvid fick de följande resultat: Mellan syskons kamratstatus fanns positiva korrelationer, störst för tvillingar. Intelligens var associerat med kamratstatus och betyg i ännu högre grad. Tillhörighet till etniska minoritetsgrupper påverkade även kamratstatus. Samband förelåg även mellan ett barns födelseordning i familjen och dess status. Tre explorativa studier av mindre omfattning ställde kamratanpassningen i relation till familjebakgrund i bred mening. Data inhämtades genom intervjuer med lärare eller annan skolpersonal, som kunde känna till dessa förhållanden. Resultatet från dessa undersökningar visar att nästan alla typer av familjepatologi är associerat med kamratutstötthet. Låg IQ, låg socioekonomisk status, familjespänningar, fattigdom, dålig föräldrautbildning, sjukdom (både kroppslig och psykisk), konflikter, fördomar i samband med etniska minoritetsgrupper etc.

Lågstatusbarnen skattades även av lärarna vad gällde framträdande personlighetsdrag och tre undergrupper bland lågstatusbarnen framkom därvid. I en undergrupp skattades barnen som omogna, lata, ha dålig självförtroende (detta var korrelerat med låg intelligens och dålig prestation). I en annan undergrupp skattades barnen som upproriska mot lärare och kamrater, de var ofta i slagsmål, stal ägodelar för kamraterna, ljög

extremt, var oärliga, fuskade och förlorade ofta behärsksningen. Blyghet, tillbakadragenhet och utpräglad dagdrömmeri var också relaterat till låg status.

Ett par follow-up studier som ställde kamratstatus i relation till senare kriminalitet och skolavbrott i förtid gjordes också. I denna studie fann man att tidig kriminalitet (i tonåren), med undantag av den allra lägsta socioekonomiska gruppen, var successivt allt mindre frekvent, om man går uppåt i skalan för erhållna valpoäng. I bottengruppen var förhållandet detsamma utom för de pojkar, som har högst status. Dessa hade också hög kriminalitet.

I den andra studien fick man resultat som visade att kamratstatus var associerat med för tidig avgång från skolan, och att kamratstötthet kan förklara sådan variation som är oberoende av intelligens och socioekonomisk status. Särskilt markant är detta för pojkarnas del.

Cox (1966) gjorde en separat intensiv-studie inom det stora projektet. Denna studie utfördes inom Texas-materialet. Som försökspersoner utvaldes 50 elever med extremt hög och 50 med extremt låg kamratstatus. Databearbetningen gjordes medelst intervjuer, testningar, frågeformulär och lärarskattningar. Ett hembesök och två testsessioner för båda föräldrarna ingick för föräldrarnas del.

Data insamlades på följande fyra huvudområden:

- 1/ Familjebakgrund och sociala faktorer
- 2/ Föräldrarnas barnuppfostringsattityder och -praxis
- 3/ Personlighets- och beteendekarakteristika hos barnet
- 4/ Sociometriska mått

För databearbetningen användes multipel partialkorrelations-teknik för att söka fastställa hur stor del av variationen i kamratstatus som kunde prediceras från de olika uppmätta områdena. Därvid framkom att ca 9 % av variationen predicerades av familjebakgrundsvariablerna (1), ca 11 % av barnuppfostringspraxis (2), 45 % av karakteristika hos barnen (3).

Författaren anser sig ha fått belägg för att familjebakgrundens inflytande åtminstone delvis reflekteras även av föräldraattitydvariabler och karakteristika hos barnet. Han anser även att resultatet visar, att barnets stimuluskarakteristika i viss mån beror av föräldraattityder och praxis vad gäller barnuppfostran.

Författaren sammanfattar på sid. 444: "The stimulus value of the child, reflected in personality traits, health, intelligence and self-concept, is the principal determiner of peer acceptance-rejection. Accepted children tend to be outgoing, friendly, healthy and bright, while those who are rejected by peers tend to be hostile, antagonizing, poor in health and dull".

(C). Yttre faktorer utanför hemsituationen

Här äger undersökningarna av Lewin, Lippitt and White (1939) tillämpbarhet vad beträffar skolmiljön där inte minst lärarfaktorn är betydelsefull i sammanhanget. Johannesson (1954) fann att möjlighet till kontakt utanför skolan i hög grad visade sig påverka de sociala valen. Han fann dock inga skillnader i kamratrelationer för barn i olika skolformer (folkskola respektive enhetsskola).

KAP. IV. UNDERSÖKNINGENS SYFTE

I denna undersökning har vi följande fyra syften.

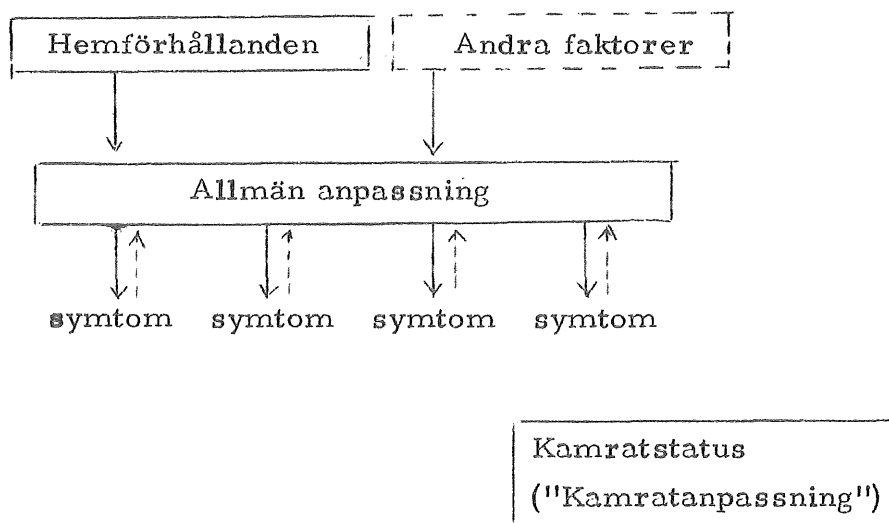
Syfte 1

Belysa den teori vi utgår ifrån efter att ha gått igenom en del undersökningar angående kamratrelationsproblematiken.

Teori 1

Enligt vår teori är det hemförhållandena, de sociala och emotionella, som till stor del bestämmer barnets allmänna anpassning. Detta kan anses väl dokumenterat genom en mängd tidigare undersökningar. Som ett av många symtom på barnets allmänna anpassning ser vi dess kamratstatus. Figur 1 a härnedan söker illustrera dessa samband. De heldragna pilarna i figuren avser direkta orsakssamband. De streckade pilarna avser tillbakaverkningar från symtomet till dess orsak, en s.k. "ond eller god cirkel".

Figur 1 a. Illustration av tänkbara samband enligt Teori 1.

I vår undersökning har vi endast möjlighet att se på två av figurens tre skisserade samband, nämligen

1. Hemförhållanden - Kamratstatus
2. Allmän anpassning - Kamratstatus

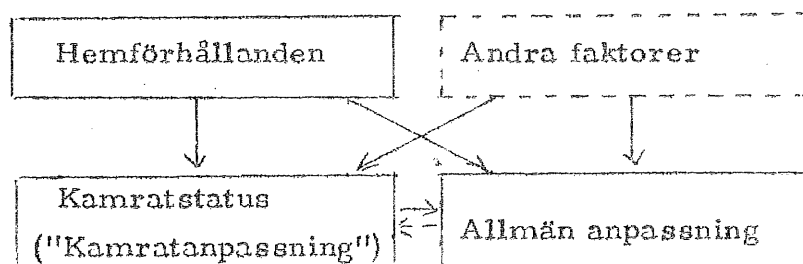
Det tredje sambandet, Hemförhållanden - Allmän anpassning kan vi inte få ett direkt mått på eftersom vi tagit ut våra grupper med avseende på kam-

ratstatus.

Om vi finner att samband 1 och 2 föreligger, kan vi anta, att även samband 3 föreligger, och att sambandet Hemförhållanden - Kamratstatus gått via samband 3, Hemförhållanden - Allmän anpassning, så som figur 1 a visar.

Men sambandet kan också vara direkt mellan Hemförhållanden och Kamratstatus och det direkta sambandet Allmän anpassning - Kamratstatus kan gå i motsatt riktning mot vad vi antagit i figur 1 a, vilket nedanstående figur, 1 b, söker beskriva.

Figur 1 b. Illustration av tänkbara samband enligt Teori 1.

Vilken av de alternativa figurerna 1 a och 1 b som än gäller, är det gemensamma för dem, och det väsentligaste i denna teori, detta att hemförhållandena direkt eller indirekt har betydelse för barns kamratstatus.

För att vi skall få fullt stöd för Teori 1 måste alltså båda sambanden 1 och 2 föreligga.

Om denna teori stämmer, bör terapeutiska åtgärder lämpligen även sättas in beträffande hemmiljön och hemförhållanden för att påverka dessa på ett sådant sätt, att allmän anpassning och kamratrelationer hos barnet förbättras. Åtgärder som enbart inriktar sig på social inlärning och förmåga angriper i så fall enbart symtomen på störningen.

Därmed inte sagt att även sådana åtgärder inte kan vara av mycket stort värde sedan grundanpassningen påverkats och förbättrats. Vi har i figuren tagit med påverkan från "Andra faktorer" för att därmed klargöra, att vi är medvetna om att även andra faktorer t. ex. gruppsykologiska sådana, såsom grupp sammansättning, gruppanda, medlemmarnas sociala förmåga, lärarfaktorn etc. påverkar kamratrelationerna. Men eftersom vi i denna undersökning inte haft möjlighet att mäta denna typ av faktorer ser vi dem här som en enda odifferentierad massa av påverkande faktorer. Vi hoppas få återkomma till dessa faktorer i en senare studie, då vi eventuellt kan kontrollera hemmiljöfaktorerna och deras inverkan.

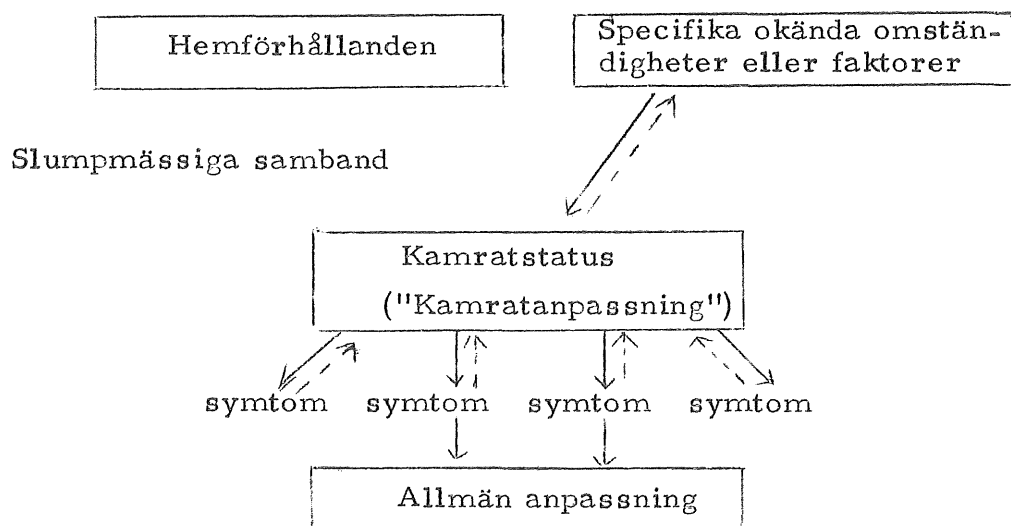
Teori 2

Man kan möjligen ur vissa undersökningar och från vissa forskares uttalanden få den uppfattningen, att de implicit utgår från en annan teori. Den explicita teoribyggnaden är tyvärr ofta ganska bristfällig eller saknas helt i många av de undersökningar vi studerat på detta område. Dessa forskare kan möjligen betraktas som förespråkare för ett synsätt, där ett barns kamratstatus ses som fristående från hemmiljön. De dåliga kamratrelationerna ses då istället mot bakgrunden av vissa dåliga drag eller vissa i sig själv positiva och anpassade men ur gruppens synpunkt ineffektiva och missanpassade sätt att bete sig. (I viss mån gäller detta Bonney t. ex.).

Yttre faktorer av bl. a. gruppsykologisk karaktär t. ex. gruppsammansättning, gruppmål -ideal och -anda, gruppleaders behandling av och målsättning med gruppen etc. kan tänkas vara ursprungsorsaken till att någon eller några individer inte passar in i gemenskapen utan stöts bort av de andra. Yttre faktorer i form av avvikelser när det gäller utseende, begåvning, ägodelar, fysisk utrustning eller annat kan också (då ofta i interaktion med gruppsykologiska faktorer som gruppideal, gruppanda och annat) tänkas ge upphov till uteslutning av någon eller några av gruppmedlemmarna.

Ett sannolikt symptom på en dålig kamratstatus av denna art vore i enlighet med vad vi bl. a. diskuterade i inledningskapitlet en sämre allmän anpassning överhuvudtaget, utan att denna dåliga anpassning alltså kunde återföras på individens hemförhållanden. Sambanden mellan kamratstatus och/eller allmän anpassning å ena sidan och hemmiljöfaktorer å den andra skulle i detta fall förväntas vara slumpmässiga.

Figur 2 a. Illustration av tänkbara samband enligt Teori 2

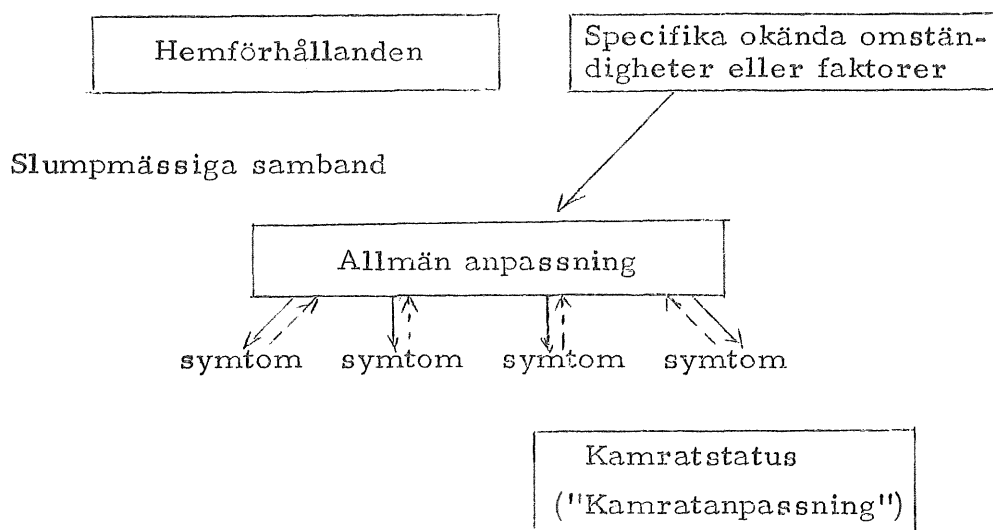

En sådan teori har vi här inte möjlighet att pröva. Vi kan dock skissera ett resultat av våra beräkningar som skulle göra det rimligare att i fortsättningen ställa och pröva hypotesen att Teori 2 kan vara riktig.

Om vi här inte finner något samband 1, Hemförhållanden - Kamratstatus, men finner samband 2, Kamratstatus - Allmän anpassning, talar det för att Teori 2 kan vara möjlig. Teori 2 är dock bara en av flera alternativa möjliga tolkningar av detta resultat.

Dålig allmän anpassning (fristående från hemförhållanden) kan istället för att, enligt Teori 2, vara ett symptom på dåliga kamratrelationer, vara den bakomliggande orsaken och de dåliga kamratrelationerna ett symptom. Vi söker illustrera detta i figur 2 b.

Figur 2 b. Illustration av tänkbara samband enligt Teori 2

Osystematisk information som kanske fås angående eleverna i vår undersökning kan möjligen ge en fingervisning om någon möjlig, bakomliggande, specifik orsak till den bristande anpassningen.

Om man genom senare undersökningar finner att denna Teori 2 stämmer och om man också därvid finner att figur 2 a gäller, bör åtgärder som är direkt inriktade på att förbättra det sociala grupp beteendet vara tillräckliga för att förebygga 'missanpassning'. Sådana åtgärder kan t. ex. vara att ge kunskaper om sociala sammanhang och förmåga att styra dessa samt ge inläring och övning av social förmåga både hos lärare och elever.

Syfte 2

Vi har i denna undersökning sökt täcka av ett så stort informationsområde som möjligt för att få en antydning om var mest information kan finnas

att hämta angående orsaksproblematiken bakom dåliga kamratrelationer. Vi har således sökt ta med så många tänkbart relevanta variabler som möjligt, dels sådana som tidigare använts i liknande sammanhang, men dels också sådana variabler som oss veterligt inte använts i studier av kamratrelationer, men väl i undersökningar av andra typer av anpassningsstörningar, och vilka kan väntas ge utslag även här.

En viss grov gradering av dessa variabler efter deras betydelse i sammanhanget hoppas vi kunna göra.

Syfte 3

Ett ytterligare syfte med denna undersökning är att pröva lämpliga undersökningsmetoder. Eftersom så många tidigare undersökningar (oftast med andra metoder) funnit, att det med mycket stor sannolikhet är berättigat att se hemförhållanden av olika slag som en viktig faktor bakom dålig kamratstatus, finns stor sannolikhet för att vi i denna undersökning skall få bekräftelse på de hypoteser vi ställt, med tidigare framkomna resultat som underlag, detta förutsatt att vi mäter våra variabler med härför lämpliga metoder.

Om denna studie ger negativa resultat angående sambandet Hemförhållanden - Allmän anpassning - Kamratstatus bör vi i första hand utröna om orsakerna till detta resultat kan hänföras till bristfälligheter i använda undersökningsmetoder och först i andra hand se resultaten som ett belägg för mindre sannolikhet för Teori 1 och för att tidigare framkomna resultat kan ifrågasättas.

Vid "positivt" utfall beträffande sambandet Hemförhållanden - Allmän anpassning - Kamratstatus bör vi dels kunna se detta utfall som ett belägg för att Teori 1 verkar mest sannolik, en bekräftelse på tidigare framkomna resultat, och dels som en bekräftelse på att de metoder vi använt bör kunna vara användbara, med eventuella förslag till omarbetningar och förbättringar, även i kommande undersökningar med likartad problematik.

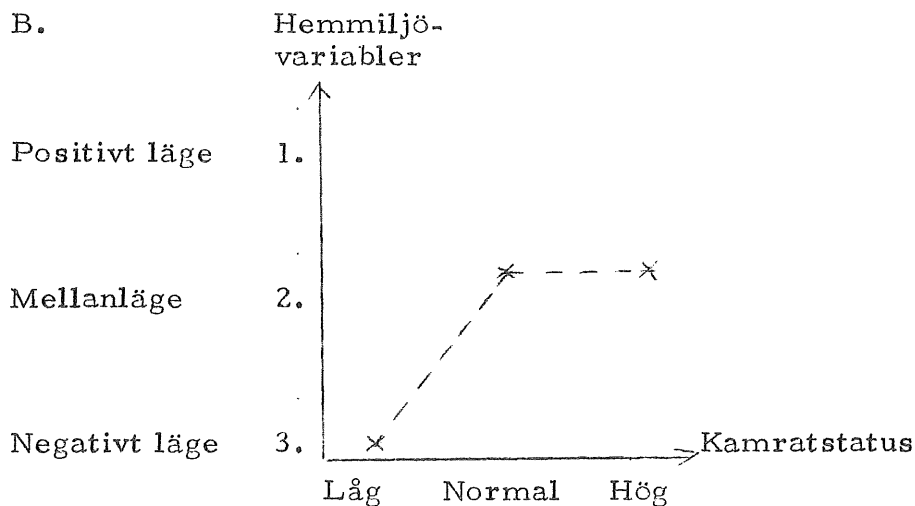
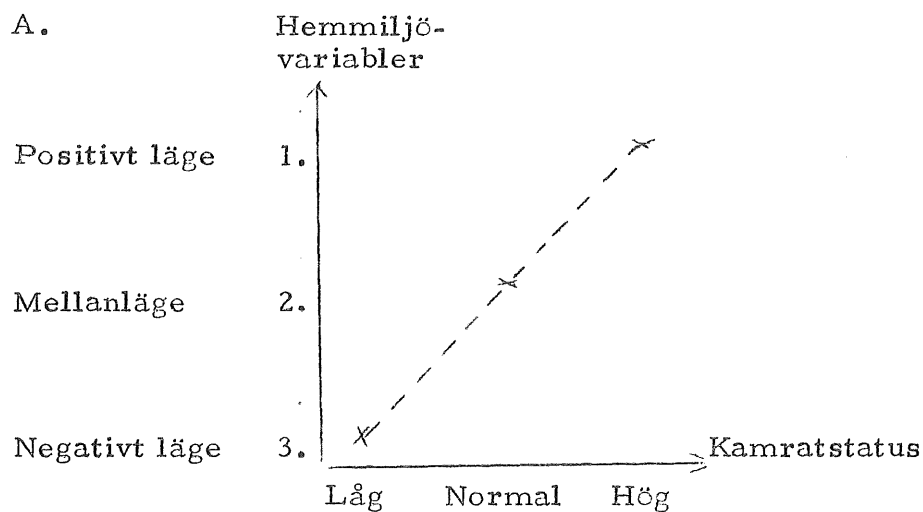
Syfte 4

Ett explorativt delsyfte, som sorterar under Syfte 1 ovan, är att söka få en första antydning om hur Samband 1 : Hemförhållanden - Kamratstatus ser ut.

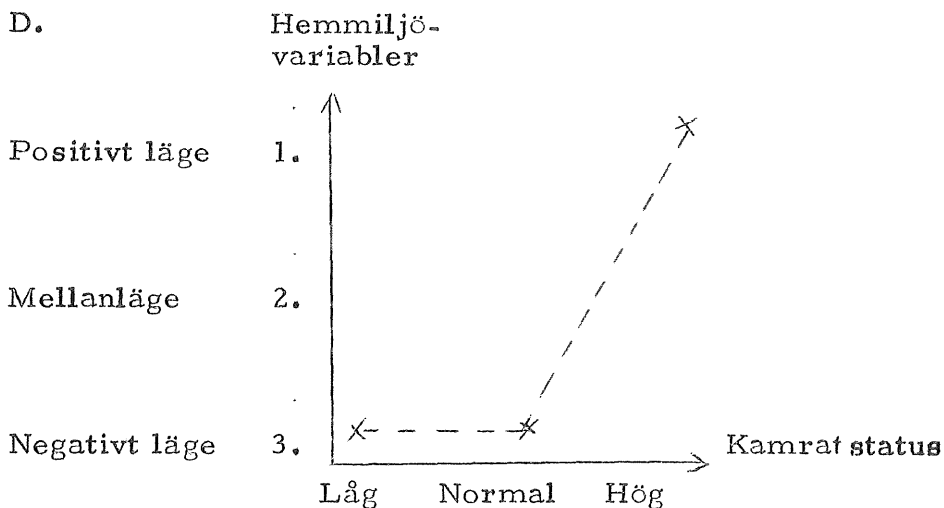
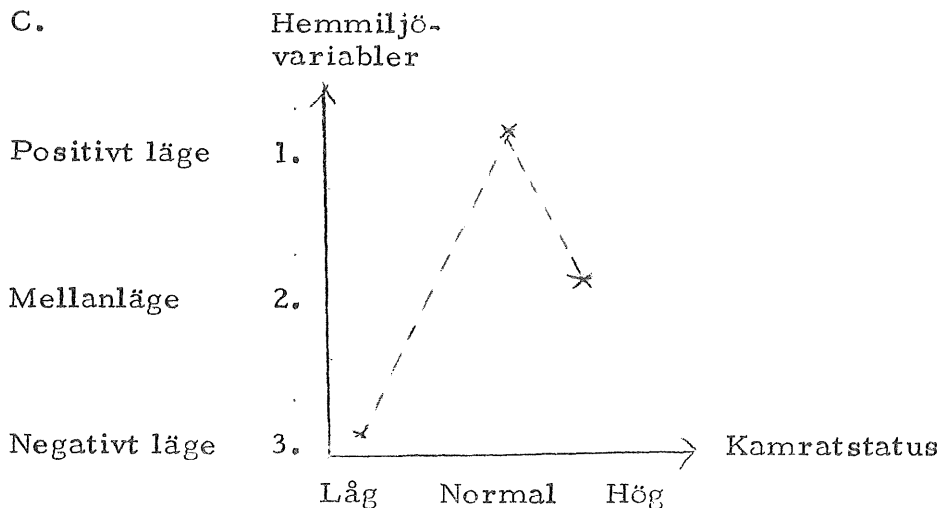
Vi utgår i våra analyser och bearbetningar i första hand från antagandet att om skillnader förekommer i hemförhållanden, dessa skillnader i så

fall finns mellan samtliga våra tre här medtagna nivåer av kamrataccepterande (1. Låg 2. Normal och 3. Hög). Men vi inser också, att det kan vara rimligt att anta enbart två, i förhållande till olikheter i hemförhållanden särskiljbara accepterande-nivåer. Vi utgår dock ifrån att lågstatusgruppen alltid ensam eller tillsammans med någon av de andra grupperna ligger lägst. De därvid tänkbara, alternativa resultaten av vår prövning av grupp-skillnader exemplifieras i nedanstående diagram, där den relativa storleken av gruppmedelvärdena i en variabel eller i en grupp variabler (logiskt sammanförda till en analys) tänkts vara avsatta mot grupptillhörighet.

Figur 3. Alternativa tänkbara samband mellan Hemmiljövariabler och Kamratstatus.

I fall A är sambandet nästan rätlinjigt och de studerade variablerna diskriminerar mellan samtliga par av grupper. I diagram B, C och D är så knappast fallet.

Det kan vara diskutabelt var man skall sätta gränsen för den grad av diskrimination som kan uppfattas som beaktansvärd. En signifikant skillnad mellan de olika paren av grupper kommer i första hand att betraktas som tecken på att verklig skillnad råder mellan grupperna. Ett konsekvent relativt högre medelvärde i en grupp i jämförelse med en annan i det överväldigande flertalet av samtliga variabler, sammanförda till en grupp, kan i viss mån kanske också tolkas som att gruppskillnader föreligger trots att varje enskild variabelskillnad för sig inte är signifikant.

Vi utgår a priori från att Diagram A åskådliggör det mest rimliga alternativet, vi förväntas oss skillnader mellan alla tre kamratstatusnivåerna.

För rimligheten i alternativ B och D talar att man i tidigare gjorda undersökningar oftast enbart jämfört två grupper, låg och hög kamratstatusgrupp. Hittills vet vi alltså ganska litet om eventuella skillnader mellan normalgruppen å ena sidan och låg- respektive högstatusgruppen å den andra. Det kan tänkas vara enbart det faktum att man har mycket låg kamratstatus som kan återföras till hemförhållanden av specifikt slag. Normal eller hög kamratstatus kanske är indifferent i förhållande till hemförhållandenas karaktär. Å andra sidan kan det vara hög kamratstatus som kan återföras till specifika hemförhållanden.

Alternativ C förefaller relativt osannolikt. Vissa undersökningar har dock fått fram data som antyder att både låg- och högstatusgruppen kan vara mer missanpassad i övrigt än normalgruppen.

KAP. V. BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSGRUPPER

Som försökspersoner uttogs 90 elever i klass 5 i Örebro Grundskolor, därav 45 pojkar och 45 flickor.

Kamratrelationerna, den anpassningsaspekt vi utgår ifrån när vi väljer ut våra undersökningsgrupper, utgör en viktig del av den sociala anpassningen hos eleverna.

A. Uttagningsvariabel

Som mått på en individs kamratrelationer användes sociometriska mätningar av elevernas Kamratstatus, vilka gjordes dels i screeningundersökningen 1965 och dels vid ett senare tillfälle 1966.

1. Undersökta nivåer av uttagningsvariabeln

- a. Extremt låg kamratstatus
- b. Normal kamratstatus
- c. Extremt hög kamratstatus

Motivering till val av de tre olika statusnivåerna. Det primära syftet var att undersöka elever med extremt låg kamratstatus, eftersom det i flera undersökningar framkommit att dålig kamratstatus har samband med diverse missanpassningssymtom och störningar både i skolåldern och senare i vuxen ålder, Sells och Roff (1967) m. fl.

De flesta undersökningar som har gjorts på detta område synes ha jämfört extremt dåligt kamrataccepterade individer med extremt väl kamrataccepterade. Det kan väntas vara lättare att få fram signifikanta skillnader mellan två extremgrupper än mellan en extremgrupp och en normalgrupp. Man missar dock en mängd information om man enbart jämför dessa extremgrupper med varandra utan att ställa dem i relation till en normalgrupp. Referensramen vid undersökningar av extremeleverna av båda slagen bör vara normalelevens förhållanden och beteenden. Man kan inte utan vidare utgå ifrån att normal och högstatusindividerna är likartade i olika avseenden. En undersökning som använt sig av normalgrupp, Baron (1951) visade att skillnaden i personlighetsdrag mellan normalgruppen och högstatusgruppen var större än skillnaden mellan normalgruppen och lågstatusgruppen.

Man kanske också kan vänta sig att jämförelser mellan normal- och högstatusgruppen skall kunna ge information om ledarskapsaspekten. Enligt vad som framgår av vissa undersökningar är det inte säkert att ledarskap och popularitet är detsamma. I andra undersökningar, Mill (1953), Northway and Wigdor (1947), har framkommit att båda extremgrupperna innehållit fler störda individer än mellangruppen. Två forskare vid namn Alexander and Alexander (1952) påpekar att det inte är självklart att ett barn bara för att det är mest valt av sina kamrater, är utvecklingsmässigt bättre eller äger önskvärda personlighetskaraktistika.

B. Konsistensen i sociometriska mått.

1. Inledande diskussion

Ett problem vid konsistensberäkningar för sociometriska mått är att avgöra vad korrelationen verkligen ger uttryck för. Hur mycket av konsistensbrister är betingade av brister i mätinstrumenten, alltså hur reliabelt instrumenten mäter individernas aktuella status, och hur mycket är uttryck för förändringar i sanna värden.

Höga korrelationer kan tolkas som att både reliabiliteten hos instrumenten och stabiliteten i sanna värden är god. Man kan dock också misstänka att mycket höga korrelationer kan vara ett tecken på att måtten är okänsliga för de fluktuationer som förekommer.

Som i första hand mått på reliabiliteten anser vi att följande typer av konsistensmått kan betraktas.

För data som insamlats

- 1/ vid ett och samma testtillfälle, i en och samma grupp och i en och samma valsituation. (Insamlingstekniken kan variera).
- 2/ vid två testtillfällen skilda av ett inte alltför långt tidsintervall, i en och samma valsituation och inom en och samma grupp, där inga större förändringar, som kan tänkas påverka gruppen, inträffat eller införts mellan testtillfällena.

Som i första hand mått på stabiliteten i individernas status anser vi att följande typer av konsistensmått kan betraktas.

För data som insamlats

- 1/ vid två testtillfällen skilda av ett längre tidsintervall, då sannolikheten för att förändringar, som kan ha påverkat gruppen, har inträffat är större ju längre tidsintervallet är.

- 2/ vid två testtillfällen skilda av ett kortare eller längre tidsintervall, där förändringar som påverkat gruppen verkligen inträffat eller införts.
- 3/ för samma individ beträffande hans status i skilda grupper eller i olika valsituationer vid ett och samma tillfälle eller vid skilda tillfällen.

Stabiliteten kan alltså betraktas ur två skilda aspekter.

a/ Stabilitet över tiden.

b/ Stabilitet över grupper och valsituationer.

I enlighet med ovanstående indelning av konsistensmått, redovisar vi i det följande några konsistensberäkningar, som gjorts antingen som reliabilitetsundersökningar eller som stabilitetsundersökningar.

2. Reliabiliteten hos sociometriska mått.

Man har anledning anta att reliabiliteten i de här använda sociometriska måtten är god. En mängd reliabilitetsstudier har gjorts på olika undersökningsmaterial och med användande av olika tekniker. I The Sociometry Reader (1960) redovisas t.ex. 53 olika undersökningar av konsistensen i olika sociometriska mått och i vilka använts flera olika tekniker.

Mått på konsistensen i erhållna val, en individs status i gruppen, har här erhållits både för ett enstaka testtillfälle (gruppen som avger val delas i två delar) och för två skilda tillfällen (test-retest). Produkt moment eller rangkorrelationer har beräknats.

Korrelationerna som beräknats för ett enstaka testtillfälle ligger oftast över $r=0,90$, endast i ett par fall omkring $0,50 - 0,60$.

Test - retest korrelationen ligger i hälften av de redovisade fallen över $0,80$, i de flesta av dessa över $0,90$. Bara i ett ytterligt fåtal fall under $0,50$. I flertalet av dessa retestundersökningar är tidsintervallet kort, någon eller några månader, varför måtten främst bör räknas som reliabilitetsmått.

Man har också undersökt konsistensen genom att korrelera data som insamlats med olika insamlingstekniker (parvisa jämförelser, rangordning, skattning, begränsade och obegränsade val). I över hälften av fallen ligger korrelationerna lika ofta på $0,70$, $0,80$ och $0,90$. I ett par fall ligger de så lågt som $0,20 - 0,30$. Här redovisas även en del experimentella studier med mycket rigorösa reliabilitetsanalyser, som gjorts. Alla dessa studier visar att det är möjligt för gruppmedlemmarna att göra konsistenta bedömningar.

Sells och Roff (1967) har i sina omfattande studier beräknat split-half-reliabiliteter på sociometriska val (både positiva och negativa val) vilka är av storleksordningen 0,60 - 0,70.

Vid den screeningundersökning då de båda måtten Rangordning 1965 och Sociometriska val 1965 insamlades, gjorde Josephson (1967) en undersökning av konsistensen hos måtten. Denna undersökning omfattade 10 klassavdelningar i årskurs 3, vilka omtestades med ett tidsintervall av 2 1/2 månad. Nedanstående resultat erhöles.

Tabell 1. Reliabiliteten i sociometriska mått vid ett tidsintervall av 2 1/2 månad.

Variabel	Pojkar N = 114	Flickor N = 126
Rangordning 1965	0,86	0,84
Soc. val 1965	0,74	0,79

Korrelationerna kan tolkas som att reliabiliteten är relativt god och att inga större förändringar inträffat i elevernas kamratstatus under detta korta tidsintervall.

3. Stabiliteten i sociometriska mått.

När man har förhoppningar om att kunna använda mätningar av barns kamratstatus som dels ett diagnostiskt mått på aktuell anpassning dels ett prognostiskt mått på framtida anpassning, bör man beakta att en av förutsättningarna för sådan användbarhet är, att detta karakteristikum hos barnet, denna "egenskap" att ha en viss kamratstatus (hög, låg, normal) är en relativt stabil "egenskap", som präglar barnets yttre och inre miljö under hela eller en stor del av uppväxttiden.

Om måttet däremot är instabilt, varierande från tidpunkt till tidpunkt, och (eller) från grupp till grupp eller situation till situation, kan man inte vänta sig att det skall ha något värde vare sig som diagnostiskt eller prognostiskt mått på anpassning i allmänhet utan bara då det gäller vissa specifika anpassningsaspekter.

Den av Josephson, med ett tidsintervall av 2 1/2 månad gjorda omtestningen av 10 klassavdelningar, som vi ovan redovisat som reliabilitetsstudie, kan i viss mån även ses som en stabilitetsundersökning. Tidsintervallet är dock relativt kort och några större förändringar i gruppen kan knappast förväntas på så kort tid. Det framgår som väntat att stabiliteten över en så kort tidsperiod är god.

Vid samma screeningundersökning undersökte Josephson också korrelationen mellan de två olika sociometriska måtten som insamlades vid samma tidpunkt. Dessa korrelationer kan främst ses som ett mått på god stabilitet över olika valsituationer. De kan också ses som reliabilitetsmått. Visserligen används både olika valkriterier och olika tekniker för de båda mätningarna, vilket medför att en låg korrelation inte i första hand bör tolkas som att reliabiliteten är låg, utan bara som att olika saker mäts, medan en hög korrelation som här även bör innebära hög reliabilitet.

Sambandsberäkningarna gjordes på ett stickprov till vilket varannan klassavdelning i årskursen uttogs.

Tabell 2. Sambandet mellan de olika sociometriska måtten för årskurs 3, 1965.

Variabel	1		2		3	
	P	F	P	F	P	F
1. Soc. val "rast"			0,84	0,87	0,77	0,77
2. Soc. val "fritid"					0,72	0,78
3. Rangordning "klassrum eget kön"						

Stabiliteten i elevernas status över olika valsituationer tycks allt så vara relativt stor. Är man populär i det ena sammanhanget är sannolikheten hög att man också är populär i de andra.

Sells och Roff (1967) har på sitt stora material beräknat stabiliteten i kamratstatus från år till år. Viktiga förändringar har inträffat i mellantiden, t. ex. lärarbyten, ändrade klassammansättningar, byte av skola (mellan de olika stadierna). Korrelationerna man fått är visserligen lägre än de reliabilitetsmått (split-half) samma forskare fått, men de är ändå av storleksordningen 0,40 - 0,60. Högstatusindividerna tycks vara något mer stabila över tiden.

Stabiliteten mellan kamratstatus med två till tre års mellanrum är i deras undersökningar av storleksordningen ca 0,30 - 0,50.

Bjerstedt (1956) drar den slutsatsen angående specificiteten i testtidpunkt att man i allmänhet finner en tämligen god grad av stabilitet i erhållna val över ganska långa perioder (mer än ett år). Han menar att den sociopreferentiella strukturen, i den utsträckning den speglas i elevernas mottagna val, är tillräckligt konsistent för att ge en sociopreferentiell exploration av den typ han gjort en viss grad av diagnostiskt och prognostiskt värde.

I The Sociometry Reader (1960) redovisar Moreno en mängd test-retest undersökningar, vilka kan betraktas som stabilitetsmått. I hälften av de redovisade fallen ligger dessa över 0,80, de flesta över 0,90. Bara i ett ytterligt fåtal fall ligger värdena under 0,50.

I samma handbok redovisas konsistensprövningar av sociometriska data insamlade med olika valkriterier. Dessa mått kan betraktas som mått på stabilitet över valsituationer. I hälften av de redovisade fallen ligger korrelationerna omkring 0,80 - 0,90, i enstaka fall under 0,50.

C. Stabiliteten i kamratstatus hos de uttagna grupperna

I denna undersökning är vi endast intresserade av elever vars kamratstatus kan antas vara någorlunda stabil över en längre tidsperiod.

Om elevens statusgruppstillhörighet vore en slump, beroende på den tillfälliga fas i en mer eller mindre konstant statusvariation, kan just råkar befinna sig då mätningen sätts in, vore det meningslöst att grunda en gruppindelning på dessa mått. Genomgången av en mängd stabilitetsundersökningar, varav en del här redovisats, har övertygat oss om att en sådan generell statusvariation inte tycks förekomma. Statusstrukturen synes vara relativt stabil både över tid och valsituationer.

Det vore inte heller önskvärt att i grupperna få med elever som av tillfälliga orsaker, yttre eller inre, befinner sig i ett vid måttillfället akut statusläge, som skiljer sig från det för dem annars normala. Det skulle kräva kontroll över orsaksfaktorer och ligger inte inom ramen för denna undersökning.

Det vore helt ointressant att jämföra grupper som av någon ovan antydd orsak just vid ett enskilt tillfälle råkar ligga på olika statusnivåer. Vi är här intresserade av de skillnader som eventuellt kan konstateras nu och i framtiden mellan grupper av individer med över en längre tid stabilt olika kamratstatus.

Eftersom genomgångna stabilitetsundersökningar visat att stabiliteten i kamratstatus är relativt stor, men inte så stor att den tillåter oss dra säkra slutsatser angående läget hos en enskild elev från det ena året till det andra, gjorde vi en ny undersökning av elevernas status ett år senare (våren 1966).

1. Den sociometriska kontrollundersökningen (sociometriska val 1966)

Med syfte att kontrollera att de elever som tillhörde de extrema statusgrupperna enligt de två sociometriska mätningarna 1965 fortfarande kunde hänföras till samma statusgrupper drygt ett år senare (då intensivundersökningen kunde sättas in) gjordes en ny sociometrisk undersökning (sociometriska val 1966). Det kan finnas anledning att vänta förändringar eftersom så lång tid förflutit och många faktorer kan ha förändrat gruppstrukturen under denna tid. Dessutom känner vi till att vissa betydelsefulla förändringar verkligen inträffat, t. ex. att samtliga klasser under mellantiden bytt lärare, samt att vissa elever även bytt grupptillhörighet genom att vissa klassavdelningar förändrats (sammanslagningar, uppdelningar etc.).

Någon korrelationsberäkning mellan de sociometriska måtten 1965 och 1966 genomfördes inte. Eftersom syftet var att säkerställa att endast de stabilt liggande yttersta extremerna, främst då de låga, gjordes till föremål för en intensivstudie, ansåg vi det tillräckligt att göra en jämförelse mellan läget 1965 och 1966 för de mest extrema eleverna av både hög och låg status. Någon enstaka extremindivid som radikalt ändrat läge kunde annars komma med även om stabiliteten som helhet var god. Av tids- och resursmässiga skäl bedömdes dessutom en total korrelationsberäkning som mindre angelägen.

För att ändå ge en något mer översiktlig bild av stabiliteten i de sociometriska måtten över denna tidsperiod redovisar vi i nedanstående tabeller statusläget 1966 för de relativt stora extremgrupper av båda könen som man i screeningundersökningen 1965 kommit fram till. För beskrivning av stabiliteten för de mindre extremgrupper vi i vår undersökning uttog för studium hänvisas till redogörelsen för uttagningen av dessa extremgrupper och beskrivningen av dessa på sid. 49 och följande.

Vi utgår i nedanstående tabeller från den andel elever av båda könen som intog extremläge i variabeln Rangordning 1965. Extremläge i denna variabel betraktades nämligen av oss, enligt vad vi senare i vår framställning kommer att redogöra för, som ett absolut villkor för att bli uttagen till någon extremgrupp.

Tabell 3. Antal val i Sociometriska val 1966 dels för de pojkar respektive flickor som intog negativt extremläge i både Rangordning 1965 ($Mz < 2,5$) och Sociometriska val 1965 ($\Sigma val < 2$), dels för dem som intog extremläge i Rangordning 1965 men ej i Sociometriska val 1965.

Extremt låg kamratstatus	Därav med antal val i Soc. val 1966				
	0	1	2-3	4-5	Uppgift saknas
<u>Enligt både Rangordn. och Soc. val 1965</u>					
Pojkar 32	14	6	9	1	2
Flickor 31	12	5	11	1	2
<u>Enligt Rangordn. 1965 men ej enligt Soc. val 1965</u>					
Pojkar 39	7	8	10	6	8
Flickor 53	8	14	18	5	8

Överensstämmelsen i status mellan år 1965 och 1966 är som synes relativt stor. Huvudparten av de elever som tillhörde den negativa extremgruppen 1965 har fått 0 eller 1 val 1966. En relativt stor variation förekommer dock. En tredjedel av pojkarna och ännu fler av flickorna har 1966 fått 2 eller flera val.

Av dem som hade extremt låg status enbart i en variabel, Rangordning 1965, men inte i Sociometriska val 1965 har ungefär hälften fått 0 eller endast 1 val 1966 medan den andra hälften fått 2 val eller flera.

Stabiliteten i status hos de övre extremgrupperna av vardera könet synes vara någorlunda stor. Vi måste här påpeka att antalet möjliga val 1966 är lägre än 1965, då två olika valkriterier användes, nämligen "rast" och "fritid", medan 1966 enbart valkriteriet "rast" användes. 1965 angav alltså varje elev sex val och 1966 endast tre. Variationerna mellan de två tillfällena är trots detta relativt stora. Kriteriegränsen för hög status 1966 sätter vi vid ≥ 6 val. Stabiliteten verkar dessutom vara mindre för flickornas del, flera av dem tycks ha blivit mindre populära. Detta kan dock delvis vara ett utslag av vårt val av valkriterium. Överensstämmelsen mellan

Sociometriska val 1965 och 1966 tycks inte heller vara så stor för pojkarnas del. Rangordningen 1965 är mer utslagsgivande vad gäller deras status 1966.

Att vissa relativt radikala förändringar i högstatusgrupperna har inträffat under året antyds av detta material. Sju pojkar och elva flickor som 1965 hade högt rangordningsvärde och dessutom fick minst 11 val fick ett år senare endast 0-3 val. Kontroll av våra högstatusgruppers stabilitet tycks vara mer befogad än beträffande lågstatusgrupperna.

D. Uttagningskriterier.

Kriterium 1. Rangordning 1965 (klass 3)

Kriterium 2. Sociometriska val 1965 (klass 3) ("rast" + "fritid" = "ledig")

Kriterium 3. Sociometriska val 1966 (klass 4) ("rast")

De sociometriska data som insamlades av Josephson i den screeningundersökning som gjordes i Örebro Grundskolor och som bl. a. omfattade samtliga elever i årskurs 3 utnyttjades som uttagningskriterium 1 och 2.

Dessutom utfördes en ny, tidigare nämnd undersökning av mindre format, vars resultat utnyttjades som uttagningskriterium 3.

Överensstämmelsen är i den lägre extremgruppen således långt ifrån fullständig. Man bör dock lägga märke till att några radikala förändringar i den lägre extremgruppen inte uppstått på så sätt att någon under tiden mellan testningarna blivit väldigt populär. Vår kontrollundersökning, med syfte att gardera oss mot att få med individer som ändrat status, kan anses som befogad. Ser vi dock enbart på resultatet för de 15 elever av vardera könet med mest extremt låg kamratstatus enligt de sociometriska undersökningarna 1965 (de som vi tagit med i vår undersökning) visar detta att ingen av dessa har förändrat status 1966, d. v. s. fått mer än 1 val. Samtliga har 1966 fått 0 val utom en pojke som fått 1 val. Stabiliteten på den absolut lägsta nivån tycks alltså här vara total. (Se sid. 50-51 för beskrivning av grupperna).

Tabell 4. Antal val i Sociometriska val 1966 dels för de pojkar respektive flickor som intog positivt extremläge i både Rangordning 1965 ($Mz < 3,5$) och Sociometriska val 1965 ($\Sigma \text{val} < 10$), dels för dem som intog positivt extremläge i Rangordning 1965 men ej i Sociometriska val 1965.

Extremt hög kamratstatus	Därav med antal val i Soc. val 1966				
	10-8	7-6	5-4	3-0	Uppgift saknas
<u>Enligt både Rangordn. och Soc. val 1965</u>	6	8	17	7	5
Pojkar 43	6	8	17	7	5
Flickor 41	2	13	15	11	-
<u>Enligt Rangordn. 1965 men ej enligt Soc. val 1965</u>					
Pojkar 34	25	6	3	0	-
Flickor 27	2	2	14	9	-

1. Kriterium 1. Rangordning 1965 (klass 3)

Eleverna rangordnade samtliga klasskamrater av eget kön alltefter den ordning de ville att deras kamrater skulle flytta med, i händelse av att klassen måste flytta till ett nytt klassrum, där inte samtliga elever fick plats.

Varje elev har av sina kamrater erhållit ett antal olika rangordningsvärden, som uttrycker var de placerat honom/henne på sin rangordningskala. Varje enskilt rangordningsvärde har transformerats till standardpoäng z , för att göra värden från olika klasstorlekar mer jämförbara. Den transformation som genomförts där $M = 3$ och $S = 1$ har anknytning till en normalfördelning och innebär att avståndet mellan mittenvärdena är mindre än mellan de värden som ligger längre ut på skalan.

Ett medelvärde av rangordningsvärdena för varje elev är beräknat för att få ett mått på dennes genomsnittliga ställning i klassen. Det är dessa individuella medelvärden för rangordningen vi i fortsättningen kommer att hänvisa till vid redogörelsen för Kriterium 1.

En avgörande vikt fästes vid detta kriterium därför att eleverna här tvingats ta ställning till samtliga kamrater av eget kön och jämföra dessa inbördes. Övergången till negativa val blir inte så märkbar för eleven, som om man skulle kräva direkt negativa ställningstaganden. Man får genom denna metod ett mått på dem, som av de flesta placerats sist på skalan, och dessa bör då utgöra de mer aktivt utstötta och isolerade och inte de, som kamraterna enbart känner sig likgiltiga inför.

Enligt erfarenheter från tidigare undersökningar är rangordningsmetoden dessutom lättillgänglig för barn. (Se Josephson).

2. Kriterium 2. Sociometriska val år 1965 (klass 3).

Eleverna fick välja de tre klasskamrater av eget kön som de helst ville leka med dels under rasterna ("rast") och dels under fritiden ("fritid").

En summering av de antal val varje elev erhållit av sina kamrater när det gäller "rast" och "fritid" har gjorts under den gemensamma rubriken "ledig". Någon vägning har inte gjorts av de olika rangordningssiffrorna då avståndet mellan dem ändå kan vara så olika.

Orsaken till sammanslagningen av variablerna "rast" och "fritid" till "ledig" är att korrelationen mellan dem är mycket hög. Korrelationen varierar mellan 0,70 och 0,80.

Någon väsentlig skillnad i de båda variablernas samband med klassrumsvariabeln kan ej heller märkas.

Data som används i detta kriterium kan främst ses som kompletterande information vid bestämmandet av elevernas kamratstatus och är till hjälp särskilt vid uttagning av de allra mest isolerade individerna, de som inte ens får något val av någon enstaka kamrat.

3. Kriterium 3. Sociometriska val år 1966 (klass 4).

För att kontrollera att extremstatus eleverna enligt de två förstnämnda kriterierna inte radikalt hade ändrat läge i klass 4, då de bytt lärare och i vissa fall även klasskamrater, gjordes sociometrisk undersökning av mindre omfattning i slutet av vårterminen i klass 4. De nya förhållandena och elevernas status kunde då beräknas ha stabiliserat sig. Eleverna fick välja de tre klasskamrater av eget kön som de helst ville leka med på rasterna ("rast").

Att den nya undersökningen 1966 begränsades till att omfatta val i enbart en situation ("rast") motiverades främst av att klasslärarnas arbete med undersökningen skulle begränsas så mycket som möjligt. Vi var beroen-

de av att de frivilligt i slutet av en termin åtog sig att genomföra den sociometrisk undersökningen. Det bedömdes då som bättre att begränsa deras arbetsbörda i hopp om att få in data från samtliga klassavdelningar. Detta vore mer värdefullt än att få in mera omfattande datamängder enbart från vissa klasser.

En rangordning kan förväntas ge mer värdefulla data men bedömdes som alltför arbetskrävande. Korrelationen mellan denna och "ledig"-variabeln 1965 var relativt hög. Eftersom också sambandet mellan val för "rast" och "fritid" var så högt (se sid. 39) bedömde vi det som tillräckligt med val beträffande enbart en situation.

Data från samtliga klassavdelningar erhöles och en summering av antal val för de aktuella eleverna gjordes.

4. Gränser för olika statusgrupper inom varje enskilt kriterium.

Inom var och en av tidigare behandlade kriterievariabler tilldelades eleverna en statussiffra. Elever med extremt hög status i kriterievariabeln tilldelades siffran 1, de med extremt låg status siffran 3 och de med normal status siffran 2. Dessa siffror är tagna ur Josephsons avhandling (1967) där även beskrivning av bestämmandet av gränserna för tilldelning av statussiffror finns.

I fördelningen av de transformerade rangordningsvärdena, d. v. s. kriterium 1, har gränserna för den övre respektive undre extremgruppen satts vid $M \pm 0,5 S$ (Josephson, 1967, sid. 18).

I fördelningen av antalet erhållna val, d. v. s. Kriterium 2 och 3, har gränserna satts enligt en statistisk metod utarbetat av U Bronfenbrenner (1945). Denna metod har senare även använts av andra forskare i sociometrisk undersökningar, bl. a. av Josephson.

Bronfenbrenner har med utgångspunkt från statistiska sannolikhetsberäkningar utarbetat "a fixed frame of reference", varvid han i tabellform presenterar "critical sociometric status scores" för olika antal tillåtna val vid 1 - 3 olika valkriterier. Man kan här finna s. k. förväntade värden och en övre och undre gräns, utanför vilka extremindividerna skulle falla om bedömningarna hade skett helt "på måfå". Dessa värden gäller approximativt för alla grupper från 10 upp till 50 individer varför vi även här kan jämföra värden från olika klasstorlekar. Detta kodsysteem har även använts på grupper som är mindre än 10, även om systemet då blir något mindre tillgängligt. (Se Josephson sid. 19).

Gränserna för tilldelning av statussiffran 1 - 3 inom respektive kriterievariabel finns beskrivna i tabell 5 nedan.

Tabell 5. Gränser för tilldelning av statussiffror inom kriterievariablerna.

Statussiffra	Kriterium 1	Kriterium 2	Kriterium 3
	Rangordning 1965 M	Soc. val 1965 Σ val	Soc. val 1966 Σ val
1	$Z > 3,5$	> 10	> 5
2	$Z = 2,5 - 3,5$	$2 - 10$	$1 - 5$
3	$Z \leq 2,5$	< 2	< 1

1 = extremt hög kamratstatus

2 = normal kamratstatus

3 = extremt låg kamratstatus

Den procentuella fördelningen för samtliga elever i årsklass 3 i Örebro Grundskolor för statussiffrorna 1 - 3 i Kriterium 1 och 2 (Rangordning respektive Sociometriska val 1965) finns i tabell 6.

Tabell 6. Procentuell fördelning av eleverna i klass 3 på statussiffrorna i kriterievariabel 1 och 2 (Rangordning respektive Sociometriska val 1965).

		Statussiffra		
		1	2	3
Rangordning 1965	Pojkar	16,2 %	68,8 %	15,0 %
	Flickor	15,1 %	67,8 %	17,1 %
Soc. val 1965	Pojkar	11,6 %	75,5 %	12,9 %
	Flickor	10,6 %	79,0 %	10,4 %

Pojkar : N = 475

Flickor : N = 490

Statussiffrornas procentuella fördelning i Soc. val 1966 beräknades inte. En kontroll gjordes av vilka statussiffror som erhöles i Soc. val 1966 av dem som erhållit extremistsiffran 1 eller 3 i Soc. val 1965. Detta visar stabiliteten hos måtten i de två extremgrupperna och redovisas under diskussionen om stabiliteten hos de sociometriska måtten på sid 42.

E. Matchningsförfarande

1. Matchningsvariabler:

a/ kön. Könen bör hållas isär, eftersom det i flertalet undersökningar visat sig, att deras beteenden skiljer sig åt i väsentliga avseenden.

b/ klasstillhörighet. Elevens klasstillhörighet kan antas ha betydelse dels för elevens kamratstatus och dels för hans beteende i övrigt. Huvudskälet till att vi ansåg det viktigt att eleverna på de tre olika kamratstatusnivåerna tillhörde samma klasser var att vi ville konstanthålla den variation som olika klasstillhörighet medför beträffande den enskilda elevens kamratstatus och beteende i övrigt. Både lärarpersonligheten, kamratkonstellationen i klassen och interaktionsmönstret mellan just de eleverna, klassens storlek, skolans storlek, skolans belägenhet i olika typer av bostadsområde etc. etc. kan tänkas vara av betydelse för utvecklandet av extremt låg respektive hög kamratstatus hos vissa individer.

Det hade varit önskvärt att få mått på dessa viktiga gruppsykologiska faktorer för att få en uppfattning om deras betydelse i sammanhanget. Särskilt gäller detta lärarpersonligheten, lärarens attityder, undervisnings- och uppfostringspraxis etc. Denna senare mätning av lärarpersonligheten bedömdes dock som olämpligt att genomföra i detta skede av projektet. Ett ytterligare skäl för klassmatchningen var att viktig information om eleverna skulle inhämtas från klasslärarna. Det var därför önskvärt att samma lärare bedömde eleverna i samtliga statusgrupper för att undvika att olika referensramar hos lärarna skapade skenbara gruppskillnader. Därvid uppnådde vi även att läraren vid sina bedömningar tvingades ställa beteendet hos elever av olika status i relation till varandra.

Vid genomförandet av matchningen uppstod vissa problem eftersom vissa klasser upplöstes efter klass 3 och ombildades i klass 4. Matchningen kunde alltså antingen göras med utgångspunkt från tidigare klasstillhörighet (klass 3) eller nuvarande (klass 4). Eftersom eleverna oftast haft samma lärare och kamrater under de tre första åren kan inverkan av denna klasstillhörighet väntas ha större betydelse än inverkan av de nya kamraterna

och den nya läraren. Däremot skulle ju viktig information inhämtas från klassläraren, varför det var viktigt att eleverna i en triad, av olika kamratstatus, fortfarande gick i samma klass vid undersökningens genomförande så att de bedömdes av en och samma lärare.

Det visade sig vara så gynnsamt att de klasser det för vår del var fråga om, d.v.s. där de mest extrema lågstatus eleverna gick, i stort var oförändrade mellan klass 3 och 4. Enbart vissa inflyttningar av nya elever i dessa klasser förekom.

Klassmatchningen kunde alltså utan större olägenheter utföras med utgångspunkt från klass 4. I endast ett fall för vardera könet förekom det, att en eller båda jämförelseeleverna i en triad, normal och/eller högstatus-eleven, kommit från en annan klassavdelning än lågstatus-eleven och huvudparten av klassen i övrigt.

F. Uttagning och beskrivning av undersökningsgrupper.

Vi ansåg det angelägnast att göra eleverna med mest extremt låg kamratstatus till föremål för studium, och började därför med att ta ut dessa.

Det ideala förhållandet vore nu att de elever av vardera könet som hade statussiffran 3 i samtliga tre uttagningskriterier fick bilda de två extrema lågstatusgrupperna. Vi skulle då ha två i kamratstatus inbördes homogena grupper, vars medlemmar kunde betraktas som helt utstötta ur kamratgemenskapen i respektive klasser.

Antalet elever i de på detta sätt avgränsade grupperna ansågs så litet att antalet därför avrundades uppåt, till 15 elever av vardera könet. För den enda elev i pojkgruppen respektive för de tre i flickgruppen som tillkom av denna anledning ställdes absoluta krav på statussiffran 3 i Kriterium 1 (Rangordning 1965). I endera av de övriga två kriterierna (Sociometriska val 1965 respektive 1966), tilläts de ha högst ett val över gränsen för tilldelning av statussiffran 3.

Beträffande högstatusgrupperna vore det ideala förhållandet på samma sätt att eleverna hade statussiffran 1 i samtliga tre uttagningskriterier. Grupperna kunde då anses som helt homogena vad gäller popularitet i kamratkretsen. På grund av klassmatchningen kunde dock inte kriterierna tillämpas lika strängt beträffande de extrema högstatus eleverna. Det fanns inte alltid 1 - 3 högstatusindivider som motsvarade samtliga tre kriterier i de aktuella klasserna.

De extremt höga kamratstatusgrupperna har därför inte blivit helt "rena" utan har inslag av elever som i ett eller flera av kriterierna tilldelats den ordinära statussiffran 2. Gemensamt för dessa är dock att rang-

medelvärde eller antalet erhållna val i dessa fall ligger nära gränsen för fordringarna för statussiffran 1.

För att få fram eleverna med normal kamratstatus uttogs i de aktuella klasserna de elever som hade statussiffran 2 i samtliga tre kriterier. Könsmatchade normalstatus elever uttogs genom lottning bland dessa i varje klass.

En efterkontroll och anpassning av normalgruppernas sammansättning gjordes så att deras fördelning beträffande föräldrarnas socialgruppsällhörighet samt elevernas genomsnittliga begåvningsnivå i stort överensstämde med dessa förhållanden för lågstatusgrupperna. Detta för att möjliggöra jämförelser mellan dessa grupper i sådana variabler som kan misstänkas ha samband med dessa två faktorer.

Grupp 1 : 15 pojkar med extremt låg kamratstatus

Tabell 7. Variabelvärden och statussiffror i kriterievariablerna

Elevnr	Rangordn. 1965 Mz	Sta- tus siff- ra	Soc. Val 1965 Σ val	Sta- tus siff- ra	Soc. Val 1966 Σ val	Sta- tus siff- ra
1	1,50	3	1	3	0	3
2	1,68	3	0	3	1	2 x
3	1,79	3	0	3	0	3
4	1,83	3	0	3	0	3
5	1,90	3	1	3	0	3
6	1,96	3	0	3	0	3
7	1,99	3	0	3	0	3
8	2,05	3	0	3	0	3
9	2,05	3	0	3	0	3
10	2,09	3	0	3	0	3
11	2,12	3	1	3	0	3
12	2,13	3	0	3	0	3
13	2,17	3	0	3	0	3
14	2,22	3	0	3	0	3
15	2,44	3	0	3	0	3
	Σ 29,92 $\bar{M}_z = 1,99$		Σ 3 $M_{val} =$ 0,2		Σ 1 $M_{val} =$ 0,06	

Fjorton pojkar har statussiffran 3 i samtliga tre uttagningskriterier. En pojke har statussiffran 3 i två kriterier och siffran 2 i det tredje. Denna grupp kan alltså sägas vara en "ren" lågstatusgrupp med detta enda undantag.

Grupp 2 : 15 flickor med extremt låg kamratstatus

Tabell 8. Variabelvärden och statussiffror i kriterievariablerna

Elevnr	Rangordn. 1965 Mz	Sta- tus siff- ra	Soc. Val 1965 Σ val	Sta- tus siff- ra	Soc. Val 1966 Σ val	Sta- tus siff- ra
1	1,85	3	1	3	0	3
2	1,89	3	0	3	1	2 x
3	1,95	3	0	3	1	2 x
4	2,04	3	0	3	0	3
5	2,09	3	1	3	0	3
6	2,11	3	2	2 x	0	3
7	2,17	3	1	3	0	3
8	2,17	3	0	3	0	3
9	2,17	3	1	3	0	3
10	2,18	3	1	3	0	3
11	2,19	3	1	3	0	3
12	2,23	3	1	3	0	3
13	2,30	3	0	3	0	3
14	2,31	3	0	3	0	3
15	2,33	3	0	3	0	3
	Σ 31,98 M _Z = 2,13		Σ 9 M _{val} = 0,6		Σ 2 M _{val} = 0,13	

Tolv flickor har statussiffran 3 i samtliga tre uttagningskriterier. Tre flickor har statussiffran 3 i två kriterier och siffran 2 i den tredje. Även denna grupp kan anses vara en "ren" lågstatusgrupp eftersom antalet "felaktiga" statussiffror är mycket lågt. Dessa förekommer i endast ett kriterium av tre för varje individ och värdena i samtliga tre fall ligger så nära den "rätta" statussiffergränsen som det är möjligt.

Grupp 3 : 15 pojkar med extremt hög kamratstatus

Tabell 9. Variabelvärden och statussiffror i kriterievariablerna

Elevnr	Rangordn. 1965 Mz	Sta- tus siff- ra	Soc. val 1965 Σ val	Sta- tus siff- ra	Soc. val 1966 Σ val	Sta- tus siff- ra
1	3,95	1	17	1	6	1
2	3,61	1	13	1	9	1
3	3,84	1	13	1	5	2
4	3,71	1	12	1	6	1
5	4,13	1	16	1	6	1
6	3,76	1	14	1	4	2
7	3,49	2	8	2	6	1
8	3,88	1	12	1	6	1
9	3,33	2	4	2	6	1
10	3,89	1	13	1	6	1
11	3,68	1	17	1	7	1
12	4,06	1	19	1	6	1
13	4,12	1	17	1	10	1
14	3,84	1	13	1	5	2
15	3,59	1	11	1	4	2
	Σ 56,88 $\bar{M}_z = 3,79$		Σ 199 $M_{val} =$ 13,27		Σ 92 $M_{val} =$ 6,13	

Högstatusgruppen kom som tidigare nämnts inte att utgöras av de 15 pojkar som hade mest extremt hög kamratstatus i hela årskursen utan av de 15 som låg högst i de klasser där lågstatuspojkena råkade gå.

I de flesta fall fanns i klassen någon pojke med statussiffran 1 i samtliga kriterier men på grund av att det i flera fall förekom att två eller tre lågstatus elever gick i samma klass, var det i dessa fall omöjligt att i klassen återfinna lika många "rena" högstatus elever. I flera fall har alltså pojkarna i denna grupp statussiffran 2 i något eller några av kriterierna.

Med utgångspunkt från tabell 10 nedan visas hur många av de uttagna högstatuspojkarna som kommer ur den absoluta högstatusgruppen i hela årskursen. Största vikten fästes då vid läget i Kriterium 1 (Rangordning 1965). Av de 475 pojkarna i årskurs 3 tillhör 77 st (15,2 %) den övre extremen, d. v. s. har statussiffran 1 i detta kriterium.

Tabell 10. Antal pojkar med statussiffran 1 även i Kriterium 2 (Sociometrisk val 1965) respektive Kriterium 3 (Sociometriska val 1966) av den grupp på 77 pojkar som tillhör den övre extremgruppen enligt Kriterium 1 (Rangordning 1965).

Antal pojkar	Statussiffran i		
	Rangordn. 1965	Soc. val 1965	Soc. val 1966
14	1	1	1
29	1	1	
12	1		1
22	1		
Σ 77			

Nio stycken av de uttagna högstatuspojkarna finns med i den grupp på 14 pojkar som utgör den absolut "rena" högstatusgruppen, d. v. s. med statussiffran 1 i samtliga tre kriterier.

Fyra stycken finns med i den grupp av 29 pojkar som har statussiffran 1 i de två kriterierna 1965 men inte i det tredje 1966. De har dock fått 4 eller 5 val 1966, alltså nära gränsen för högre statussiffran.

Två stycken av de uttagna pojkarna finns inte med bland de 77 i tabellen ovan, vilka har statussiffran 1 i Rangordn. 1965. De ligger dock båda nära gränsen för denna statussiffran, i det ena fallet en hundradel under denna. De har dessutom båda statussiffran 1 i Kriterium 3 (Sociometriska val 1966). Den ene av pojkarna ligger dessutom högt i Kriterium 2. Det kan därför inte anses som något större fel att de medtas i denna högstatusgrupp.

Grupp 4 : 15 flickor med extremt hög kamratstatus.

Tabell 11. Variabelvärden och statussiffror i kriterivariablerna.

Elevnr	Rangordn. 1965 Mz	Sta- tus- siff- ra	Soc. val 1965 Σ val	Sta- tus- siff- ra	Soc. val 1966 Σ val	Sta- tus- siff- ra
1	4,16	1	15	1	7	1
2	3,83	1	15	1	7	1
3	3,54	1	10	2	6	1
4	3,59	1	6	2	6	1
5	3,97	1	13	1	4	2
6	3,54	1	14	1	4	2
7	3,64	1	10	2	8	1
8	3,59	1	14	1	6	1
9	3,92	1	13	1	6	1
10	4,22	1	19	1	8	1
11	3,58	1	11	1	5	2
12	3,64	1	7	2	5	2
13	3,92	1	16	1	6	1
14	3,68	1	7	2	5	2
15	3,64	1	11	1	7	1
	Σ 54,46 $\bar{M}_z = 3,76$		Σ 181 $M_{val} =$ 12,07		Σ 90 $M_{val} =$ 6	

Uttagningen av flickorna skedde på samma sätt som beträffande högstatuspojkar. Samma problem återkommer här då det gäller gruppens "renhet" som högstatusgrupp.

Av tabell 12 framgår hur den uttagna högstatusgruppen förhåller sig till den absoluta högstatusgruppen flickor i hela årskursen. Största vikten fästes som tidigare vid läget i Kriterium 1 (Rangordning 1965).

Av de 490 flickorna i årskurs 3 tillhörde 73 st. (15,1 %) den övre extremen i detta kriterium.

Tabell 12. Antal flickor med statussiffran 1 även i Kriterium 2 (Sociometriska val 1965) respektive Kriterium 3 (Sociometriska val 1966) av den grupp på 73 flickor som tillhör den övre extremgruppen enligt Kriterium 1 (Rangordning 1965).

Antal flickor	Statussiffran i		
	Rangordn. 1965	Soc. val 1965	Soc. val 1966
15	1	1	1
30	1	1	
4	1		1
24	1		
Σ 73			

Sju stycken av de uttagna högstatusflickorna finns med i den grupp på 15 flickor, som utgör den absolut "rena" högstatusgruppen.

Tre flickor tillhör den grupp på 4, vilka har statussiffran 1 i Kriterium 1 och 3 men ej i Kriterium 2 (Sociometriska val 1965). I två av dessa fall har flickorna fått 10 val 1965, alltså just under gränsen för statussiffran 1. I det tredje fallet har flickan fått bara 6 val.

Tre flickor tillhör den grupp på 30 med statussiffran 1 i båda kriterierna för 1965 men ej i Sociometriska val 1966. Antal val varierar hos dessa mellan 4 och 5, alltså nära gränsen för högre statussiffran (6).

Två av flickorna har statussiffran 2 i två kriterier, Sociometriska val 1965 respektive 1966. Båda dessa har dock fått 5 val 1966, alltså just under gränsen för statussiffran 1. Eftersom de dessutom har statussiffran 1 i det viktigaste kriteriet, Rangordning 1966, anser vi det befogat att de tas med i högstatusgruppen.

Grupp 5: 15 pojkar med normal kamratstatus

Tabell 13. Variabelvärden och statussiffror i kriterievariablerna.

Elevnr	Rangordn. 1965 Mz	Sta- tus siff- ra	Soc. val 1965 Σ val	Sta- tus siff- ra	Soc. val 1966 Σ val	Sta- tus siff- ra
1	3,50	2	7	2	5	2
2	2,91	2	7	2	2	2
3	2,92	2	3	2	4	2
4	3,20	2	8	2	1	2
5	3,25	2	4	2	4	2
6	3,22	2	9	2	4	2
7	2,87	2	6	2	3	2
8	2,77	2	6	2	2	2
9	3,37	2	4	2	2	2
10	2,88	2	2	2	2	2
11	3,46	2	10	2	5	2
12	3,04	2	4	2	2	2
13	2,89	2	3	2	3	2
14	3,20	2	7	2	4	2
15	3,31	2	9	2	2	2
	Σ 46,70 $\bar{M}_z = 3,12$		Σ 89 $M_{val} =$ 5,93		Σ 45 $M_{val} =$ 3,00	

I de aktuella klasserna uttogs samtliga pojkar som hade statussiffran 2 i alla tre kriterierna. Vår grupp normalstatus elever uttogs genom lottnings bland dessa. I samband därmed styrdes lottnings så att normalstatuspojkarnas socialgruppsfördelning överensstämde med den för lågstatuspojkarna.

Grupp 6 : 15 flickor med normal kamratstatus

Tabell 14. Variabelvärden och statussiffror i kriterievariablerna

Elevnr	Rangordn. 1965 Mz	Sta- tus siff- ra	Soc. val 1965 Σ val	Sta- tus siff- ra	Soc. val 1966 Σ val	Sta- tus siff- ra
1	3,36	2	5	2	3	2
2	2,88	2	8	2	2	2
3	3,20	2	3	2	2	2
4	3,22	2	3	2	1	2
5	3,10	2	6	2	2	2
6	2,85	2	4	2	2	2
7	2,74	2	4	2	5	2
8	3,20	2	7	2	4	2
9	3,08	2	5	2	2	2
10	2,63	2	5	2	2	2
11	3,06	2	8	2	2	2
12	3,03	2	5	2	2	2
13	2,96	2	7	2	2	2
14	3,09	2	3	2	4	2
15	3,23	2	4	2	2	2
	Σ 45,63 $\bar{M}_z = 3,04$		Σ 77 $M_{val} =$ 5,13		Σ 37 $M_{val} =$ 2,47	

I de aktuella klasserna uttogs samtliga flickor som hade statussiffran 2 i alla tre kriterierna. Vår grupp normalstatus elever uttogs genom lottning bland dessa. Liksom för pojkarnas del styrdes denna så att normalstatusflickornas socialgruppsfördelning överensstämde med den för lågstatusflickorna.

KAP. VI. VISSA KONTROLLERADE VARIABLER

A. Socialgrupp

Våra grupper har inte matchats på socialgruppstillhörighet. Ett flertal forskare har dock funnit ett samband mellan barnets kamratstatus och föräldrarnas sociala position, yrkesstatus, socioekonomisk status, utbildningsnivå, sociala stabilitet etc.

Betydelsen av familjens socioekonomiska status för barnets kamratstatus betonas av ett antal forskare t. ex. Bonney (1944), Lindzey and Borgatta (1956), Callagher (1958) och Gronlund (1959).

Sells och Roff (1967) har i sitt mycket omfattande material funnit ett allmänt, positivt samband mellan familjens socioekonomiska status och barnets kamratstatus. Sells och Roff framhåller med utgångspunkt från sina Minnesota-studier det ömsesidiga beroendet mellan IQ och socialgruppstillhörighet. Man bör ta hänsyn till båda samtidigt. På sid. 194 påpekar de : "A child of either sex with an IQ of 80 in a low socioeconomic group is at a real disadvantage. Similarly, a child with an IQ of 100 in an upper socioeconomic group is also at a disadvantage. An intelligence level above the average of the peer group is an asset in a wide variety of groups". Deras resultat kan naturligtvis i viss mån vara ett uttryck för den mer utpräglade sociala skiktningen i det amerikanska samhället. Tillämpat på vårt samhälle skulle det i stort sett enbart innebära att endast de högt begåvade har en fördel eftersom i vår odifferentierade skola alla socialgrupper är sammanlagda till en enda grupp. Resultatet kan dock tänkas vara tillämpligt även hos oss på grund av de skilda värderingar av intelligens och prestationers betydelse som olika socialgruppers barn kan tänkas möta i hemmen - något som påverkar deras värdering av sig själva och därmed deras sociala utträdande.

Dessa forskares Texas-studier visade att kamratstatus är relaterat till både IQ och socialgrupp.

Josephson (1967) har i sin undersökning av vår årskurs elever i Örebro inte funnit någon nämnvärd samgång mellan kamratstatus och socialgruppstillhörighet. Några korrelationer har inte uträknats utan en informell jämförelse har gjorts av variabelmedeltal för olika socialgrupper. (Josephson, sid. 45)

Johannesson (1954) har i sina undersökningar i skånska städer av barn i samma ålder som våra försökspersoner, inte funnit generellt samband mellan kamratstatus och familjens ekonomiska status utom för några klasser från den högsta inkomstgruppen.

Vår genomgång av tidigare forskningsresultat visar att det visserligen ofta tycks föreligga ett visst samband mellan socialgruppstillhörighet och kamratstatus, ett samband vars storleksordning dock ger stort utrymme för variationer på de olika statusnivåerna.

Som tidigare diskuterats ansåg vi det viktigast att ta med de allra mest isolerade eleverna, oavsett deras övriga egenskaper, och studera dessa i jämförelse med normal - respektive högstatus elever i samma klass.

Om alltför stora systematiska skillnader i socialgruppstillhörighet mellan extremgrupperna förekom, vore det svårt att jämföra dessa grupper i olika hemmiljövariabler. Att avgöra om skillnader i dessa hemmiljövariabler var betingade av stora olikheter i socialgruppstillhörighet eller av andra faktorer relevans för kamratstatusen vore svårt. Visserligen har vi valt hemmiljövariabler, vilka vi inte förväntar oss vara avhängiga utbildnings- och yrkesposition i alltför stor utsträckning, men misstanken om utslagsgivande socialgruppskillnader kunde ändå finnas. En kontroll av extremgruppernas socialgruppsfördelning ansåg vi därför befogad.

Matchning av socialgruppstillhörighet, liksom den i sammanhanget relevanta variabeln Begåvning, var ogenomförbar på grund av de begränsningar av antalet elever, särskilt sådana med extremt hög kamratstatus, som klassmatchningsförfarandet medförde. Att i varje klass få fram en normal respektive högstatuspartner till våra lågstatus elever med ett så stort antal matchningsvariabler var omöjligt. Oftast fanns det endast en enda högstatuspartner i klassen. Då två eller tre lågstatus elever ofta förekom i samma klass minskade ytterligare möjligheterna att välja bland olika högstatus elever.

Genom att inte matcha socialgruppstillhörighet - och därmed inte fastlåsa variablerna - vann vi dessutom en möjlighet att på ett informellt sätt studera hur relationen mellan begåvning och socialgruppstillhörighet såg ut på de olika kamratstatusnivåerna, samt denna relations utslag beträffande prestationen. Detta ansåg vi önskvärt bland annat med anledning av Sells och Roffs fynd angående IQ-nivåns olikartade inverkan på kamratstatus i olika socialgrupper. Om vi överhuvudtaget fått fram högstatuspartners till våra lågstatus elever, kan de tänkas varit typiska exemplar vad

dessa ovanstående relationer beträffar och gett en skev jämförelse kanske även i övrigt. Vi ansåg som tidigare nämnts konstanthållandet av klasstillhörighet vara av störst betydelse i sammanhanget, eftersom vi inte hade någon möjlighet att hålla ens en bråkdel av alla grupppsykologiska faktorer under kontroll.

1. Efterkontroll av socialgruppstillhörighet.

Sedan vi tagit ut eleverna med hjälp av våra urvalskriterier, gjorde vi en kontroll av socialgruppstillhörighet för att se om en utpräglad samgång mellan socialgruppstillhörighet och kamratstatus förelåg.

Urvalet av normalstatus elever anpassades så att socialgruppsfördelningen i normal- och lågstatusgrupperna skulle vara i stort överensstämmande. Jämförelser mellan dessa grupper bör inte ge utslag för olikheter i detta avseende. Beträffande högstatusgrupperna fanns inget val beträffande socialgruppstillhörighet. Elever med extremt hög status, oftast enbart en enda i klassen, valdes utan avseende på socialgruppstillhörighet.

Vi har inom Örebroprojektet i viss mån frångått den gängse indelningen i tre olika socialgrupper. I stället har ett indelningssätt utformats, som på ett mer nyanserat sätt grundar sig på föräldrarnas olika utbildnings- och yrkesnivå. En gruppering har skett i sju grupper. (Se riktlinjer för socialgruppsindelningen i Huvudrapport IV).

Eftersom vi i denna studie rör oss med så få individer är denna fingraderade indelning mindre användbar, varför vi också parallellt gjort en översättning till de grövre gängse socialgrupperna (I - III). Några skillnader av betydelse mellan de fingraderade undergrupperna inom respektive socialgrupp, vad gäller inverkan på deras medlemmars läge i våra mätningar av hemmiljövariabler, finns ingen anledning att förvänta sig. Den konventionella indelningen medför också att läsaren kan dra paralleller till tidigare undersökningar där den gängse indelningen oftast tillämpats. Se tabell 15 och 16 nedan.

Tabell 15. Jämförelse mellan socialgruppsfördelningen för våra pojkgrupper inbördes samt mellan dessa och fördelningen för hela årskursen pojkar i Örebro.

Konventionell socialgruppsindelning	I		II			III	
	1	2	3	4	5	6	7
Örebroprojektets yrkes- och utbildningsgrupper							
Hela årskursen pojkar (P)	30	11	25	75	94	171	84
/antal							
/procent	8 %		40 %			52 %	
P -	1	2	0	1	3	4	4
/antal							
/procent	20 %		27 %			53 %	
P n	0	1	2	2	2	4	4
/antal							
/procent	7 %		40 %			53 %	
P +	2	0	1	3	1	7	1
/antal							
/procent	13 %		33 %			53 %	

P - = pojkar med extremt låg kamratstatus

P n = " " normal "

P + = " " extremt hög "

Tabell 16. Jämförelse mellan socialgruppsfördelningen för våra flickgrupper inbördes samt mellan dessa och fördelningen för hela årskursen flickor i Örebro.

Konventionell socialgruppsfördelning	I		II			III	
Örebroprojektets yrkes- och utbildningsgrupper	1	2	3	4	5	6	7
Hela årskursen flickor (F) /antal	29	9	35	85	95	47	82
/procent	8 %		44 %			48 %	
F - /antal	2	0	0	2	2	5	4
/procent	13 %		27 %			60 %	
F n /antal	1	1	1	2	1	7	2
/procent	13 %		27 %			60 %	
F + /antal	3	0	1	4	0	4	3
/procent	20 %		33 %			47 %	

F - = flickor med extremt låg kamratstatus

F n = " " normal "

F + = " " extremt hög "

2. Diskussion av socialgruppsfördelningen.

Eftersom elevantalet i de olika grupperna är så litet är vissa förskjutningar i socialgruppstillhörighet i förhållande till totalpopulationen och mellan grupperna inbördes väntade. Någon absolut likformig fördelning i de olika fingraderade grupperna förväntar vi oss inte. Vi vill dels se om grupperna är någorlunda representativa för populationen som helhet, dels om den inbördes överensstämmelsen mellan grupperna är någorlunda god.

Någon entydig tendens till samgång mellan kamratstatus och socialgruppstillhörighet föreligger inte. Extremt låg respektive hög kamratstatus tycks gå tvärs över socialgruppsgränserna. Andra faktorer synes alltså vara av betydelse för kamratstatus. Några av dessa söker vi mäta i denna undersökning. Faran är därvid att vi får fram skillnader som är avhängiga socialgruppstillhörighet, men som vi tillskriver skillnader i kamratstatusnivå.

Det är inte särskilt troligt att någon större skillnad i den typ av hemmiljövariabler, hematmosfär, uppfostringspraxis etc., vi här mäter skulle vara knuten till utbildningsgrupp 1 och 2 å ena sidan och 3, 4 och 5 å den andra. Särskilt gäller detta de varandra intilliggande kategorierna (2 och 3). Skillnaden mellan dessa grupper ligger i om de har studentexamen som botten i sin utbildning eller ej. Om några till socialgrupp entydigt knutna skillnader beträffande uppfostringspraxis m. fl. av oss mätta variabler existerar i vårt samhälle och därmed skulle kunna påverka våra resultat, kan vi förvänta oss att dessa skillnader i så fall är störst mellan de kategorier som är mest vitt skilda medan gränsdragningen mellan varandra närliggande kategorier får ses som relativt godtycklig och inga bestämda skillnader kan förväntas.

I försök till belysning av socialgruppens eventuella betydelse för variabelleäge i de olika hemmiljövariablerna som vi senare kommer att göra i Del II har vi på grund av fåtalet individer i varje grupp varit tvungna att räkna med färre antal undergrupper än de tre gängse socialgrupperna. Vi har därvid valt att sammanföra utbildningsgrupp 1-5 till en bred kategori, dels därför att vi inte tror att några större skillnader i hemmiljövariablerna kan förväntas, åtminstone då det gäller de närmast varandra liggande kategorierna, och dels därför att antalet individer i de två breda kategorier vi då får blir så jämnt fördelat som möjligt. Gränsdragningen mellan utbildningsgrupp 5 och 6 är naturligtvis även den godtycklig men detta blir fallet var man än väljer att lägga gränsen.

För pojkarnas del föreligger en viss överrepresentation av utbildningsgrupperna 1 - 2 (I) i både låg- och högstatusgruppen i jämförelse med i utbildningsgrupperna 3 - 5 (II). Normalgruppen överensstämmer nästan helt med totala årsgruppen pojkar. I jämförelse med de andra två grupperna saknar den representation i utbildningsgrupp 1 (I), vilket kompenseras med en överrepresentation i grupperna 3 - 5 (II), främst då i den närmast liggande kategori 3. Pojkgrupperna kan i stort betraktas som sinsemellan överensstämmande vad gäller socialgruppstillhörighet.

För flickornas del framkommer ett något annorlunda mönster. En för alla grupper genomgående överrepresentation av socialgrupp I och underrepresentation av socialgrupp II förekommer i jämförelse med hela årskursens flickor, något som vi dock anser ha mindre betydelse i detta sammanhang, dels på grund av att gränsdragningen mellan intilliggande kategorier är relativt godtycklig och dels på grund av att samma förhållande gäller för samtliga tre statusgrupper.

Vid jämförelse mellan de tre flickgrupperna framgår att en viss överrepresentation av utbildningsgrupperna 6 - 7 föreligger för lågstatusgruppen och således en motsvarande överrepresentation av utbildningsgrupperna 1 - 5 hos högstatusgruppen. Detta visar alltså för flickornas del en tendens till samgång mellan en elevs socialgruppstillhörighet och hennes popularitet i klassen.

För att ytterligare studera hur markant denna tendens är ställer vi i tabell 17 socialgruppstillhörigheten hos de tre elever av olika status som går i samma klass (bildar en triad) i relation till varandra. Avsikten med detta är att se om det förhåller sig så att den flicka som har hög kamratstatus i en klass alltid eller oftast tillhör högre socialgrupp än flickan med låg kamratstatus i samma klass. Samma sak prövades även för pojkarnas del, trots att ingen tendens till skillnad kunde spåras i det tidigare redovisade materialet.

För flickornas del framkommer ett något annorlunda mönster. En för alla grupper genomgående överrepresentation av socialgrupp I och underrepresentation av socialgrupp II förekommer i jämförelse med hela årskursens flickor, något som vi dock anser ha mindre betydelse i detta sammanhang, dels på grund av att gränsdragningen mellan intilliggande kategorier är relativt godtycklig och dels på grund av att samma förhållande gäller för samtliga tre statusgrupper.

Vid jämförelse mellan de tre flickgrupperna framgår att en viss överrepresentation av utbildningsgrupperna 6 - 7 föreligger för lågstatusgruppen och således en motsvarande överrepresentation av utbildningsgrupperna 1 - 5 hos högstatusgruppen. Detta visar alltså för flickornas del en tendens till samgång mellan en elevs socialgruppstillhörighet och hennes popularitet i klassen.

För att ytterligare studera hur markant denna tendens är ställer vi i tabell 17 socialgruppstillhörigheten hos de tre elever av olika status som går i samma klass (bildar en triad) i relation till varandra. Avsikten med detta är att se om det förhåller sig så att den flicka som har hög kamratstatus i en klass alltid eller oftast tillhör högre socialgrupp än flickan med låg kamratstatus i samma klass. Samma sak prövades även för pojkarnas del, trots att ingen tendens till skillnad kunde spåras i det tidigare redovisade materialet.

Tabell 17. Jämförelse mellan socialgruppstillhörigheten hos de enskilda eleverna i låg- respektive högstatusgrupperna, vilka går i samma klass (bildar en triad).

Triadnr	P -	P n	P +	F -	F n	F +
1	1 +	6	4 -	4 +	4	7 -
2	4 +	4	7 -	6 -	7	1 +
3	2 s	4	1 s	5 -	6	1 +
4	5 +	5	6 -	1 +	1	6 -
5	6 s	2	6 s	7 s	6	7 s
6	7 -	7	5 +	7 s	6	7 s
7	6 -	5	4 +	6 -	5	3 +
8	5 s	6	4 s	7 -	6	1 +
9	7 s	6	6 s	7 -	3	4 +
10	5 s	7	3 s	5 +	6	6 -
11	6 s	7	6 s	1 +	7	4 -
12	2 s	6	1 s	6 -	4	4 +
13	7 s	3	6 s	6 s	6	6 s
14	6 s	7	6 s	6 -	2	4 +
15	7 s	3	6 s	4 +	6	6 -
	$\Sigma 3 +$		$\Sigma 2 +$	$\Sigma 5 +$		$\Sigma 7 +$
	$\Sigma 2 -$		$\Sigma 3 -$	$\Sigma 7 -$		$\Sigma 5 -$
	$\Sigma 10 s$			$\Sigma 3 s$		

+ = socialgruppstillhörighet över motsatt extremelev i triaden

- = " " under " " " "

s = " " lika med " " " "

Tabellkommentar. Vi har för varje triad jämfört socialgruppstillhörigheten hos låg- och högstatus eleven. Vid jämförelsen räknar vi med de traditionella tre socialgrupperna, eftersom placeringen av yrken i till varandra intilliggande undergrupper inom de konventionella socialgrupperna dels är något subjektiv och det dessutom är osäkert om skillnader i hemmiljövariabler förekommer mellan dessa undergrupper. Egentligen kunde vi lika gärna tillämpa den gruppering i två breda kategorier 1 - 5 (I och II) respektive 6 - 7 (III) som vi tidigare förordat. Men eftersom skillnader mellan grupperna 1 - 2 (I) och 3 - 5 (II) möjligen kan misstänkas vara av betydelse just i detta sammanhang tar vi hellre risken att överdriva skillnader i socialgrupp än att förbise dem som eventuellt finns.

Sign-test För låg- respektive högstatusgruppen av vardera könet sammanräknar vi de fall då en elev i respektive grupp legat över (+) respektive under (-) den motsatta extremeleven i triaden, vad gäller socialgruppstillhörighet, samt de fall där de båda extremeleverna tillhör samma (s) socialgrupp. Resultatet signifikantstades, varvid en sträng ensidig prövning valdes, eftersom vi med utgångspunkt dels från tidigare forskningsresultat, dels från den tidigare redovisade socialgruppstabellen, förväntade oss att högstatusgruppen (för flickornas del) skulle ligga högre i detta avseende.

Skillnaderna var ändå inte signifikanta för någotdera könet. Socialgruppstillhörighet synes alltså här inte ha något systematiskt samband med kamratstatus.

För att även få en prövning av överensstämmelsen mellan låg- respektive normalstatusgrupperna när det gäller socialgruppstillhörighet, ställdes även individerna i dessa grupper i relation till varandra inom varje triad och resultatet testades med sign-test, varvid tvåsidig prövning användes. Någon skillnad i viss riktning förväntades ej. Skillnaderna var inte signifikanta. Inga socialgruppskillnader tycks föreligga mellan grupperna. Se tabell 18.

Tabell 18. Jämförelse mellan socialgruppsstillhörigheten hos de enskilda eleverna i låg- respektive normalstatusgrupperna vilka går i samma klass (bildar en triad).

Triadnr	P -	P n	F -	F n
1	1+	6-	4 s	4 s
2	4 s	4 s	6 s	7 s
3	2+	4-	5+	6-
4	5 s	5 s	1 s	1 s
5	6-	2+	7 s	6 s
6	7 s	7 s	7 s	6 s
7	6 s	5 s	6-	5+
8	5 s	6 s	7 s	6 s
9	7 s	6 s	7-	3+
10	5+	7-	5+	6-
11	6 s	7 s	1+	7-
12	2+	6-	6-	4+
13	7-	3+	6 s	6 s
14	6 s	7 s	6-	2+
15	7 s	3+	4+	6-
	$\Sigma 4 +$	$\Sigma 3 +$	$\Sigma 4 +$	$\Sigma 4 +$
	$\Sigma 3 -$	$\Sigma 4 -$	$\Sigma 4 -$	$\Sigma 4 -$
	$\Sigma 8 s$		$\Sigma 7 s$	

Trots att skillnaderna inte är signifikanta kan vi ändå konstatera att en viss, om än troligen slumpmässigt betingad, överrepresentation av lägre socialgrupper föreligger för lågstatusflickorna.

Den något sneda socialgruppsfördelningen i flickgrupperna torde vara av mindre betydelse vid tolkningen av våra resultat, med tanke på att våra variabler här, som vi tidigare nämnt, inte torde vara särskilt starkt knutna till yrkes- och utbildningsposition.

En viss reservation kan dock vara befogad vid tolkningen av skillnader i vissa variabler mellan låg- respektive normalstatusgruppen å ena sidan och högstatusgruppen å den andra. Vi kommer när det gäller flickorna att

söka analysera materialet för att beträffande de enskilda variablerna söka utröna vilken betydelse denna snedhet kan ha för uppkomsten av iakttagna skillnader.

3. Sammanfattande resultat angående samband Socialgrupp - Kamratstatus.

Några systematiska samband mellan socialgruppsstillhörighet och kamratstatus förekommer inte i detta material för någondera könet.

En viss, troligen slumpmässig, överrepresentation av lägre socialgrupp förekommer dock för lågstatusflickorna.

B. Begåvning och Prestation

Någon matchning utifrån begåvningsvariabeln har ej utförts. Flera forskare har visserligen visat att samband ofta råder mellan kamratstatus och begåvning. Detta då oftast i form av korrelationer av storleksordningen 0,30 - 0,40, och vilka kan betraktas som relativt höga enligt bl.a. Sells (1967).

Sells och Roff har i sina undersökningar fått signifikanta samband mellan sociometrisk status och intelligens liksom en hel del andra forskare t.ex. Thorpe (1955), Lindzey and Borgatta (1956) och Gallagher (1958).

Bjerstedt (1956) och Johannesson (1954 och 1967) har även betonat intelligensens betydelse för hög kamratstatus.

Bjerstedt fann att sambandet intelligens, betyg och sociometrisk status var högre i årskurs 3 och 5, den ålder våra grupper befinner sig i, än i årskurs 6 och 8, varav han drar den slutsatsen att intellektuella värderingsnormer har större betydelse i de lägre åldrarna än i de högre.

Johannesson framhåller även att begåvningsvariabeln kan ha olikartade relationer till kamratstatusvariabeln beroende av i vilka avseenden populariteten bedöms.

En hel del undersökningar angående sambandet mellan kamratstatus och skolprestation kan också anföras här, eftersom det ofta ej framgår huruvida begåvningen konstanthållits, utan man kan misstänka att prestationsvariabeln i stor utsträckning avspeglar begåvningen.

I Josephsons avhandling (1967), sid. 41, finns redovisat en del undersökningar som visat att samband föreligger mellan kamratstatus och skolprestation.

Josephson har själv i sin undersökning fått samma tendens till samgång mellan intelligens och popularitet. Korrelationerna är mycket måttliga, omkring 0,20 för båda könen i klass 3.

Johannesson (1954) har fått resultat som han anser visar den dominerande roll som intellektuella värderingar spelar bland skolbarn!

Sells och Roff (1967) fann i sina Texas-studier att kamratstatus är högre korrelerat med betyg än med IQ, och att några könsskillnader inte förelåg. Korrelationen med kamratstatus minskade konstant från "grade" 4 till 7.

De av olika forskare erhållna sambanden mellan begåvning och kamratstatus är dock inte av den storleksordningen att de tillåter en tillförlitlig prediktion från den ena variabeln till den andra. Detta påpekar bl. a. Bonney (1944). Visserligen anser han det som otvivelaktigt att den mest populära elevgruppen är intellektuellt överlägsen den minst populära, men många undantag från den allmänt positiva trenden som visas av korrelationskoefficienterna måste finnas.

Ett antal andra forskare anser att sambandet mellan begåvning och kamratstatus är av underordnad betydelse.

Jennings (1950) fann inga signifikanta samband mellan intelligens och social status hos ungdomar i åldern 12 - 18 år i sin bok "Leadership and Isolation". Han påpekar dock att ledartyperna inte återfinns bland de minst begåvade.

Gronlund (1959) fann inte heller någon direkt relation mellan kamratstatus och intelligens, men han säger att detta inte innebär, att intelligens är en oviktig faktor vid sociometriska val. Om man jämför barn med extremt låg respektive extremt hög intelligens vad gäller sociometrisk status, finner man antagligen klara skillnader.

Han påpekar angående prestationsvariabelns betydelse när det gäller kamratstatus (sid. 194): "The relationship between sociometric status and achievement tends to follow the pattern reported for intelligence. It seems likely that achievement is related to social acceptance up to a point. Beyond that, other factors determine whether or not an individual is highly accepted by his peers".

Vår genomgång av bland annat ovanstående forskares resultat har styrkt oss i vår uppfattning om att begåvningen visserligen tycks spela en stor roll i sammanhanget, men att de framkomna sambanden ger utrymme för avsevärda begåvningsvariationer i de olika statusgrupperna.

Om man frångår ett vanligt statistiskt sätt att se på begåvning som en gång för alla relativt given storlek, och istället ser begåvning som en dynamisk, relativt påverkbar storhet, är man mer benägen att även se

kamratstatus som en av de bakomliggande faktorer som bestämmer begåvningen och inte bara tvärtom. Att elevgrupperna är konstanta när det gäller variabeln kamratstatus får då från en sådan utgångspunkt ses som lika viktigt. Eventuella skillnader i begåvning kan i så fall även ses som ett utslag av kamratstatusskillnader istället för enbart tvärtom. Båda synsätten är antagligen relevanta. Man får här förutsätta förekomsten av en ömsesidig, ständigt växlande påverkan mellan dessa två variabler.

På grund av de begränsningar i urvalet av högstaselever som klassmatchningen medförde, var det omöjligt att genomföra en matchning vad beträffar begåvning. Eftersom inga helt entydiga resultat angående relationen mellan begåvning och kamratstatus föreligger, vore det inte heller helt motiverat att genomföra en sådan. Vi får nu kvar möjligheten att ytterligare studera det naturliga förhållandet mellan begåvning och extrem kamratstatus. Relationen begåvning - socialgruppstillhörighet - prestation i respektive kamratstatusgrupper kan också studeras.

1. Efterkontroll av begåvning.

Sedan vi tagit ut våra elever, gjorde vi en kontroll och anpassning av begåvningsvariabeln så att låg- och normalstatusgruppen i stort sett överensstämde i denna variabel.

Begåvningsdata insamlades i årskurs 3 med begåvningstestet D B A, utgivet av Härnqvist. I detta test ingår sex deltest: Likheter, Motsatser, Bokstavsgrupper, Figurserier, Klossar samt Plåtvikning.

Varje elev har en sammanlagd stanine-poängsumma från de sex deltesten, vars medelvärde alltså ligger omkring 30 (6 x 5).

Medelvärdet för våra sex kamratstatusgrupper ses i nedanstående tabell.

Tabell 19. Medelvärden och spridning i D B A för de olika kamratstatusgrupperna.

	P -	P n	P +	F -	F n	F +
M	30,6	30,5	35,1	26,3	29,7	36,0
S	4,7	7,1	9,1	6,4	7,3	6,6

Som framgår av tabellen är låg- och normalstatusgruppen för pojkarnas del likvärdiga utom att spridningen i normalgruppen är något större.

För flickornas del föreligger en viss, dock långtifrån signifikant, begåvningskillnad. Vi har alltså inte helt lyckats göra dessa två grupper likvärdiga när det gäller begåvning. Vi ansåg dock denna skillnad sakna betydelse för de flesta kommande jämförelser, d. v. s. när det gällde hemmiljövariablerna. I de fall där denna lilla skillnad eventuellt kan misstänkas ha betydelse vid gruppjämförelser, t. ex. lärarobservationer och -bedömningar, kommer vi att söka analysera betydelsen av skillnaden eller eliminera den.

Högstatusgrupperna av båda könen skiljer sig från de övriga grupperna, för flickornas del signifikant och för pojkarnas del inte fullt signifikant på 5 %-nivån (se sid. 73 och 74).

För att ytterligare belysa eventuella begåvningskillnader mellan låg- och normalstatusgrupperna som kan ha betydelse vid lärarbedömningar vill vi i nedanstående tabell 20 jämföra låg- respektive normalstatuseleven i varje triad. Detta för att se om några skillnader förekommer så att medlemmarna i någon av grupperna konsekvent ligger högre än medlemmarna i den andra gruppen i samma triad. Vi tar då inte hänsyn till begåvningskillnadernas storlek utan bara i vilken riktning skillnaderna går. Skillnaderna prövades med sign-test, tvåsidig prövning.

Se tabell 20 sid. 72.

Tabell 20. Jämförelse mellan begåvningen hos de enskilda eleverna i låg- respektive normalstatusgrupperna, vilka går i samma klass (bildar en triad).

Triadnr	P -	P n	F -	F n
1	31 -	41 +	16 -	27 +
2	37 +	31 -	15 -	26 +
3	40 +	36 -	25 -	32 +
4	34 +	33 -	28 +	23 -
5	30 -	46 +	25 -	39 +
6	29 +	23 -	37 s	37 s
7	25 +	23 -	26 +	13 -
8	27 -	35 +	27 -	36 +
9	25 +	24 -	20 -	35 +
10	x 27 +	21 -	37 +	25 -
11	28 -	33 +	35 +	30 -
12	26 -	31 +	22 -	31 +
13	32 +	28 -	22 -	31 +
14	x 25 -	29 +	x 26 +	21 -
15	34 +	24 -	23 -	39 +
	$\Sigma 9 +$	$\Sigma 6 +$	$\Sigma 5 +$	$\Sigma 9 +$
	$\Sigma 6 -$	$\Sigma 9 -$	$\Sigma 9 -$	$\Sigma 5 -$
			$\Sigma 1 s$	

De med x markerade värdena ingår inte i medeltalsberäkningarna för de olika grupperna, eftersom dessa elever saknar begåvningsmätning i klass 3. Den uppskattning av deras begåvning vi i denna tabell gör utgör deras staninepoängsumma i D B A i klass 6. Skillnaderna mellan grupperna är inte signifikanta för någondera könet. Inga skillnader tycks alltså förekomma mellan gruppernas relativa begåvningsläge.

Vad beträffar flickorna återkommer dock samma tendens som vid prövning av medeltalen. Normalstatusflickan vi valt är mer begåvad än lågstatusflickan i nio fall medan motsatsen inträffar i fem fall. Begåvningsmässigt är alltså dessa grupper inte helt jämspelta även om skillnaden inte är stor. Eftersom lågstatusflickorna begåvningsmässigt låg relativt lågt, begåvningen tycks spela större roll för flickornas kamratstatus än

för pojkarnas, var det svårt att få en fullständig överensstämmelse mellan låg- och normalstatusgruppen både vad gäller begåvning och socialgrupp. Socialgruppstillhörighet ansåg vi viktigare för tolkningen av skillnader i hemmiljövariabler, vilka vi i första hand här är intresserade av. Vad gäller anpassningsvariabler i övrigt, där begåvningen kan väntas ha störst betydelse, kommer vi att söka eliminera dessa skillnader t. ex. genom urplockning av individerna tills jämförbarhet mellan grupperna helt råder, både beträffande medeltal och relativ begåvningsposition i triaderna.

2. Begåvningsvariabelns förhållande till kamratstatusnivå.

På grundval av den sammanlagda staninepoängsumman från de sex delproven i D B A utfördes en T-prövning av skillnaderna mellan de olika gruppmedeltalen samt en F-prövning av spridningsskillnaderna. Tvåsidiga prövningar gjordes. Det kan ifrågasättas om ensidig prövning borde genomföras mellan låg- och högstatusgrupperna, eftersom tidigare forskningsresultat visat att begåvningskillnader ofta föreligger mellan dessa grupper och att högstatusgruppen haft högre begåvning. Resultaten från olika forskare har dock inte varit entydiga. P-värdena för ensidig prövning fås genom att man halverar de i tabellen angivna. Om vi riktar hypotesen blir skillnaden mellan både låg- respektive normalgrupp och högstatusgrupp för pojkarna signifikant på 5%-nivån.

Tabell 21. Resultat av envägs variansanalys av Begåvning (DBA).

Grupp	Medeltals- skillnad	P (T)	P (F)
P - / P n	-0,08	0,974	0,075 (x)
P - / P +	4,53	0,093 (x)	0,014 x
P n / P +	4,61	0,076 (x)	0,191
F - / F n	3,38	0,194	0,314
F - / F +	9,71	0,001 xx	0,456
F n / F +	6,33	0,015 x	0,352

a. Resultat, pojkar. De tre pojkgrupperna skiljer sig inte signifikant när det gäller begåvning (5 %-nivån). En stark tendens till skillnad föreligger dock mellan låg- och normalstatusgruppen å den ena sidan och högstatus-

gruppen å den andra. Mellan de båda förstnämnda grupperna finns som vi tidigare visat ingen skillnad. De ligger båda på populationens medelvärde och av stor vikt att observera är här lågstatusgruppens läge på detta populationsmedelvärde. Denna grupp tycks alltså inte i begåvningshänseende skilja sig från ålderspopulationen.

Som helhet tycks däremot högstatusgruppen tendera att vara mer begåvad än de övriga grupperna och genomsnittet av ålderspopulationen även om skillnaden inte är signifikant. I förhållande till lågstatusgruppen har högstatusgruppen en signifikant större begåvnings-spridning.

b. Resultat, flickor Lågstatusgruppen och normalgruppen skiljer sig inte signifikant när det gäller begåvning. En viss skillnad föreligger dock som vi tidigare preciserat.

Skillnaden mellan var och en av dessa grupper och högstatusgruppen är däremot högeligen signifikant. Mellan låg- och högstatusgruppen är skillnaden signifikant på promillenivå.

Ingen skillnad föreligger mellan spridningarna i flickgrupperna.

För att ytterligare belysa begåvnings betydelse för extrem kamratstatus inom en klass jämför vi den relativa begåvningen hos de enskilda eleverna, oavsett skillnadernas storlek, i en triad. Detta gör vi för att se om de iakttagna medeltalsskillnaderna innebär att högstatusseleven i klassen alltid är mer begåvad än lågstatusseleven.

Skillnaderna sign-testades med ensidig prövning för att inte undervärdera begåvnings-skillnaderna.

Tabell 22. Jämförelse mellan begåvningen hos de enskilda eleverna av olika kamratstatus, vilka går i samma klass (bildar en triad).

Triadnr	P -	P n	P +	F -	F n	F +
1	31 -	41	33 +	26 -	27	40 +
2	37 +	31	35 -	15 -	26	44 +
3	40 -	36	48 +	25 -	32	43 +
4	34 -	33	37 +	28 +	23	27 -
5	30 -	46	31 +	25 -	39	35 +
6	29 +	23	23 -	37 +	37	27 -
7	25 -	23	47 +	26 -	13	28 +
8	27 -	35	47 +	27 -	36	40 +
9	25 -	24	30 +	20 -	35	36 +
10	x 27 -	21	43 +	37 +	25	36 -
11	28 -	33	37 +	35 +	30	33 -
12	26 +	31	24 -	22 -	31	40 +
13	32 -	28	38 +	22 -	31	26 +
14	x 25 -	29	28 +	26 -	21	46 +
15	34 +	24	21 -	23 -	39	39 +
	Σ 4 +		Σ 11 +	Σ 4 +		Σ 11 +
	Σ 11 -		Σ 4 -	Σ 11 -		Σ 4 -

De med x markerade värdena ingår inte i medeltalsberäkningarna för de olika grupperna eftersom dessa elever saknar begåvningsmätning i klass 3. Den uppskattning av deras begåvning vi här gjort utgör deras stanepoängssumma i DBA i klass 6.

Skillnaderna i begåvning är varken för pojkarnas eller flickornas del signifikanta mellan extremgrupperna (5 %-nivån). I båda fallen går dock tendensen i förväntad riktning.

c. Diskussion angående begåvningens roll för kamratstatus för de båda könen. Flera resultat antyder att begåvningen spelar större roll när det gäller kamratstatus för flickornas del än för pojkarnas.

a/ Lågstatusflickorna tenderar att vara sämre begåvade än genomsnittet av ålderspopulationen.

- b/ Lågstatusflickorna tenderar att vara sämre begåvade än lågstatuspojkar-
na ($p = 0,11$).
- c/ Lågstatuspojkarerna är inte sämre begåvade än genomsnittet av ålders-
populationen.
- d/ Spridningen i begåvning tenderar att vara större för högstatuspojkarerna
än för högstatusflickorna ($p = 0,12$).
- Variationsvidden för P + = 27 (LV = 21, HV = 48)
Variationsvidden för F + = 20 (LV = 26, HV = 46)
- e/ Högstatusflickorna har signifikant högre genomsnittlig begåvning än de
övriga statusgrupperna, medan skillnaden för pojkarernas del inte är
signifikant.
- f/ Även när man bortser från storleken av begåvningskillnaderna och en-
bart ser på elevernas relativa begåvningsläge är skillnaden mellan
flickornas extremgrupper signifikant, vilket inte är fallet för pojkargrup-
perna.

Detta verkar i linje med vad man erfarenhetsmässigt kan förvänta sig. Flickorna i denna ålder verkar ha lättare än pojkarerna att inordna sig under skolsystemets krav och acceptera skolans värderingar. De strävar efter att vara duktiga i skolan i större utsträckning än pojkarerna. Det är därför naturligt att detta även ger utslag vid deras egen värdering av sina kamrater. En dåligt begåvad flicka verkar ha svårare att kompensera detta med något annat, medan en pojke med relativt dålig begåvning ändå tycks kunna bli populär (större begåvnings-spridning i P + gruppen, lägsta begåvningsvärdet = 21, för F + gruppen är lägsta begåvningsvärdet = 26).

För pojkarernas del tycks det inte räcka med att man är relativt bra begåvad, man kan bli utstött ändå, antagligen på grund av avsaknad av andra kvalifikationer. Pojkarernas lågstatusgrupp innehåller större antal överbegåvade än flickornas samt ingen extremt underbegåvad. (För P - är lägsta begåvningsvärdet = 25, för F - är lägsta begåvningsvärdet = 15. I grupp P - har sex stycken ett begåvningsvärde ≥ 30 . I grupp F - är antalet med detta begåvningsvärde tre stycken).

Ovanstående slutsatser är på grund av de i flera fall inte signifikanta resultaten mycket osäkra och kan betraktas som arbetshypoteser.

Diskussion angående högstatusgruppernas högre begåvning. Högstatusgrup-
perna av båda könen ligger över genomsnittet och är avgränsade från de
övriga två statusgrupperna. Om detta beror på att deras högre begåvning

gör dem bättre anpassade i andra avseenden av betydelse för popularitet - att begåvning korrelerar högt med "social förmåga" - eller om det beror på att barnen i vårt samhälle lärt sig värdera begåvning högre än de flesta andra egenskaper, är svårt att avgöra.

Vi påminner här om Bjerstedt (1956) som i sin undersökning fann att begåvningens betydelse för kamratstatus var större i lägre åldrar, d. v. s. de åldrar våra grupper tillhör.

En del av orsakerna till högstatusgruppens överläge i detta avseende kan möjligen vara en samverkan mellan att begåvningen värderas högt och de här använda sociometriska metoderna.

De flesta eleverna har kanske en eller högst två kamrater i klassen som de verkligen tycker om och vill leka med. Men metoden fordrar att de anger tre namn. Det är därför möjligt att många barn beträffande det första och ofta även det andra valet bedömer efter någon form av "tycka-om"-dimension, medan de oftast ifråga om det tredje namnet övergår till någon form av "prestige"-dimension, där begåvning och prestation i skolan har stor betydelse. Dessa elever med hög "prestige" brukar vara relativt klart utkristalliserade i en klass och ett fåtal, i vissa klasser ett enda, namn återkommer på många listor.

Ett tecken på att en sådan "prestige"-dimension, grundad på begåvning, möjligen kan vara aktuell i klassen och påverka elevernas inbördes bedömningar av varandra finner vi i Josephsons avhandling (1967), där hon för åk 6 får höga samband mellan begåvning och klasskamraternas bedömningar av varandras motivation respektive säkerhet.

Vi har här inte tillämpat någon skild poängsättning för de olika valpositionerna 1 - 3, varför den diskuterade tvådimensionaliteten i valen inte på något sätt kan avläsas från valpoängen.

Ovanstående resonemang torde gälla lika för både pojkar och flickor, även om "prestigen" för flickornas del tycks tendera att vara något mer avhängig begåvningen än vad den är för pojkarna, där andra faktorer tycks ha större spelrum.

Samma skiftningar mellan två, eventuellt flera, dimensioner skulle kunna förekomma när det gäller uttagningskriterium 1, elevernas rangordningar av sina klasskamrater. Bristen på endimensionalitet kan misstänkas vara ännu mer poängterad här, eftersom varje elev tvingas ta ställning till varje annan elev i klassen, alltså även alla dem eleven inte haft någon djupare kontakt med, inte har några mer personliga känslor för, varför en eventuell "prestige"-dimension får ännu större spelrum. Det är i första hand med hjälp av detta kriterium vi uttagit våra grupper.

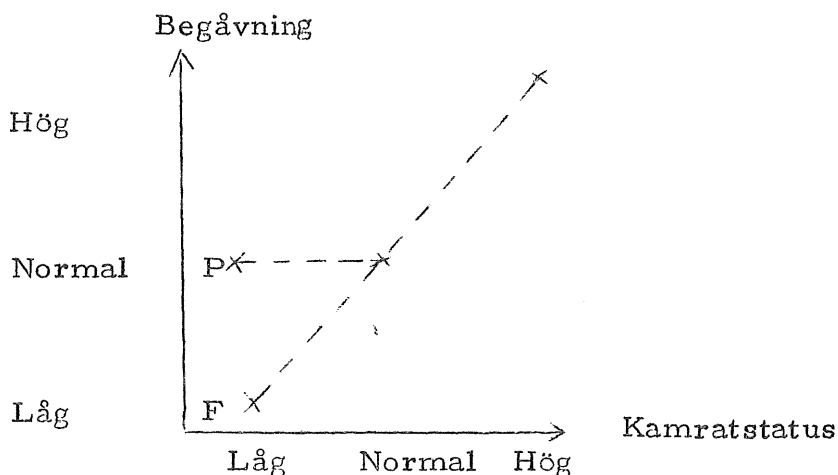
Naturligtvis kan det, som vi redan tidigare påpekat, självklart förhålla sig så, att hög begåvning hos högstatuseleverna är korrelerat med andra positiva egenskaper och beteenden, som gör att så gott som samtliga klasskamrater verkligen "tycker om" dessa och väljer dem efter samma dimension som de övriga.

En annan möjligen tänkbar förklaring till högstatusgruppernas överläge i begåvningsvariabeln utgår från ett mindre statistiskt synsätt på begreppet begåvning, mätt med intelligenstest. Istället för att se begåvningen som den underliggande, oberoende variabeln och kamratstatus som den beroende kunde man göra tvärtom och betrakta kamratstatus som den oberoende variabeln och begåvning som den beroende. Elevens sociala skolsituation kan vara av stor betydelse för hans prestationer i ett intelligenstest. Den av andra orsaker högt accepterade eleven kan förväntas prestera bättre i ett test på grund av sin, jämfört med en icke accepterad elev, mer gynnande skolmiljö.

d. Sammanfattande resultat angående samband Begåvning - Kamratstatus. Begåvningen tycks ha ett systematiskt samband med kamratstatus för både flickor och pojkar, mest utpräglat för flickor.

Högstatuseleverna är som grupp betraktat högre begåvade än lågstatuseleverna. Enligt våra resultat tycks inte något monotont samband föreligga mellan begåvning och kamratstatus för pojkarnas del, utan våra resultat antyder ett samband enligt figur 4 nedan. Möjligen kan metodbetingade faktorer i viss mån ha påverkat resultatet (se tidigare diskussion).

Figur 4. Antytt samband mellan Begåvning och Kamratstatus.

3. Begåvningsvariabelns betydelse vid tolkningen av kommande resultat.

Den högre begåvningsnivån hos högstatusgrupperna, särskilt då för flickornas del, bör hållas i minnet vid tolkningen av våra kommande resultat. Skillnaderna är visserligen genomsnittligt inte så stora, högstatusgrupperna ligger genomsnittligt i de olika delproven en staninepoäng över populationsgenomsnittet fem, för flickornas del något mer.

När det gäller elevernas anpassning i olika miljösituationer kan denna begåvnings skillnad utgöra en del av förklaringen till eventuella anpassningsskillnader. Enligt ett mer dynamiskt synsätt på begåvning kan begåvnings skillnaderna, som vi redan påpekat, även förklaras med hjälp av dessa andra anpassningsskillnader.

När det gäller Hemmiljövariablerna är sambandet inte lika klart. Skillnader i hemförhållanden kan möjligen indirekt i viss mån hänföras till dessa begåvnings skillnader. Korrelationen mellan begåvning hos föräldrar och barn har vid undersökningar visat sig genomsnittligt vara av storleksordningen 0,50. Högstatusgruppernas föräldrar får därför förväntas i genomsnitt vara begåvningsmässigt något överlägsna föräldrarna i de övriga grupperna. Detta skulle då möjligen förväntas avspegla sig i hemmiljövariablerna och ge upphov till vissa skillnader i dessa. För pojkarnas del torde denna faktor vara av mindre betydelse. Detta särskilt med tanke på att socialgruppsfördelningen inte systematiskt skiljer sig åt mellan grupperna.

Vad gäller flickorna ger begåvnings skillnaden ökat intresse åt den något sneda socialgruppsfördelningen i extremgrupperna, eftersom denna begåvnings skillnad är relativt markant och pekar i samma riktning. Vi kommer därför att göra en mindre analys av uppkomna medeltalsskillnader i hemmiljövariablerna för flickorna.

4. Prestationsdata.

Samtidigt med begåvningsdata insamlades prestationsdata i form av standardprov i svenska och matematik. Vi var intresserade av hur elevernas prestationer förhöll sig till deras begåvning, d. v. s. om de över- eller underpresterade i förhållande till sin begåvning.

Som mått på över- respektive underprestation användes den uppmätta prestationens positiva respektive negativa avvikelser från regressionslinjen för de båda variablerna ($Y - B_{yx} X - A$).

På grundval av dessa avvikelsepöäng utfördes en tvåsidig T-prövning av skillnaderna mellan medeltalen i de olika grupperna samt en tvåsidig F-prövning av spridningsskillnaderna.

En informell genomgång av enskilda individers läge ifråga om prestation, även i relation till begåvningsnivå, gjordes för att kontrollera de hypotesförslag framkomna medeltals- och spridningsskillnader ger upphov till.

Tabell 23. Medeltal och spridningar i variabeln över- och underprestation.

Grupp	N	M	s
P -	13	-0,408	1,299
P n	15	0,125	1,080
P +	14	0,558	0,660
F -	14	-0,099	0,785
F n	15	0,469	0,938
F +	15	0,222	1,059

Tabell 24. Resultat av envägs variansanalys av över- och underprestation.

Grupp	Medeltals- skillnad	P (T)	P (F)
P - / P n	-0,53	0,181	0,505
P - / P +	-0,97	0,020 x	0,022 x
P n / P +	-0,43	0,269	0,084 (x)
F - / F n	-0,57	0,107	0,525
F - / F +	-0,32	0,636	0,289
F n / F +	0,25	0,519	0,657

a. Resultat, pojkar. Signifikanta prestationsskillnader föreligger mellan de båda extrema pojkgrupperna.

Spridningsskillnaderna mellan dessa grupper är också signifikanta.

b. Resultat, flickor. Mellan flickgrupperna finns inga signifikanta skillnader vad gäller över- respektive underprestation.

c. Diskussion. Överprestation har inom projektet i första hand betraktats som ett möjligt missanpassningssymtom, en onaturlig anspänning. I andra hand har den betraktats även som ett möjligt symtom på god anpassning i övrigt, ett bättre utnyttjande av givna begåvningsresurser än hos genomsnittet.

Med vårt sätt att mäta prestationen kan man förvänta sig få belägg för båda ovanstående synsätt. En överprestation kan vara uttryck antingen för god eller dålig anpassning beroende på sammanhanget i övrigt. En underprestation betraktar vi däremot enbart som ett missanpassningssymtom.

Pojkar. Vad gäller den populära pojkgruppen som överpresterar ligger detta i linje med Josephsons (1967) resultat, nämligen att det finns en positiv, systematisk, men svag, samvariation mellan popularitet och prestation vid given intelligens.

Tyvärr har hon i avhandlingen inte kunnat genomföra en beräkning av sambandet mellan popularitet och prestation på olika begåvningsnivåer. Den skillnad i prestation vi fått fram mellan våra extremgrupper kan tänkas delvis bero på gruppernas något olika begåvningsnivå. Några systematiska tendenser i det fallet kan vi dock inte avläsa från vårt material.

Huruvida överprestationen hos högstatuspojkarna beror på den höga kamratstatusen eller tvärtom är naturligtvis omöjligt att avgöra. Tidigare i samband med vår diskussion om begåvning, antog vi en möjlig könsskillnad eftersom högstatusgruppen av pojkar även innehöll några relativt lågt begåvade pojkar, medan lågstatuspojkarna inte var lägre begåvade än genomsnittligt för ålderspopulationen. Det vore tänkbart att de framkomna gruppskillnaderna är ett utslag för en form av kompensationsmekanism, nämligen att just dessa högstatuspojkar som i begåvningshänseende ligger lågt överpresterar och därmed döljer sin sämre begåvning, medan de pojkar som är bäst begåvade i lågstatusgruppen underpresterar.

Vid kontroll av enskilda värden för de ovan aktuella eleverna framgick att vår hypotes inte alls tycks stämma. Inget samband mellan begåvning och över- respektive underprestation kan urskiljas i de båda grupperna. Samtliga elever i högstatusgruppen utom två överpresterade. Dessa två underpresterade mycket måttligt. I lågstatusgruppen underpresterade flertalet.

Naturligtvis kan överprestationen hos högstatusgruppen ses som en viktig faktor bakom deras höga kamratstatus, en "prestige"-faktor. Den kan då möjligen i vissa fall ses som ett missanpassningssymtom, en an-

spänning för att nå hög "prestige", men denna överprestation kan också ses som en positiv effekt av gott socialt klimat. För att kunna avgöra vilken av dessa tolkningsmöjligheter som verkar mest trolig måste prestationsdata ställas i relation till övriga anpassningsdata för eleverna. Detta kommer vi att göra i en senare rapport, som skall beskriva elevernas anpassning i olika avseenden.

Underprestationen hos lågstatuspojkarna kan på likartat sätt ses både som en faktor av betydelse för deras låga kamratstatus och som en effekt av dåligt socialt klimat.

Spridningen i lågstatusgruppen är signifikant större än för högstatusgruppen, vilket visar att den innehåller vitt skilda typer av individer vad gäller prestation. En del individer inom lågstatusgruppen kan tänkas söka kompensera sin impopularitet genom att överprestera, alltså någon form av "kompensationsmekanism", medan andra av sin låga status påverkas att prestera mycket dåligt, någon form av "resignationsmekanism". Den första gruppen kan också tänkas helt eller delvis bestå av, på grund av andra förhållanden, starkt prestationsinriktade individer, som är likgiltiga för sina sociala relationer och kanske helt frivilligt isolerar sig.

Vid kontroll av de enskilda värdena i de båda extremgrupperna framgår som nämnts ovan att samtliga elever utom två i högstatusgruppen överprestera, dessa två underprestera mycket måttligt.

I lågstatusgruppen underprestera flertalet, av dessa några mycket kraftigt (-1,7 - -0,2). Men i gruppen ingår även två individer som överprestera mycket kraftigt (1,85 - 1,68) medan ytterligare tre överprestera i måttlig grad. Detta talar i någon mån för hypotesen om olika reaktionssätt i lågstatusgruppen. Överprestationen kan i detta fall vara ett missanpassningssymtom. Denna två- och eventuellt trefaldiga mekanism i de impopulära grupperna skulle, eventuellt tillsammans med av olika begåvningsnivå beroende grad av överprestation i den populära pojkgruppen, (någon antydning till detta har vi dock inte här kunnat påvisa) kunna förklara de svaga samband mellan popularitet och prestation som bl. a. Joshphson (1967) funnit.

Jämförelse mellan könen. Resultaten ovan kan möjligen tolkas som att pojkarna för sina prestationer är mer beroende av att vara socialt accepterade i klassen än vad flickorna är.

Slutsatsen att prestationen tycks vara viktigare när det gäller pojkarnas kamratstatus än flickornas kan vi inte dra, eftersom det inte är något absolut prestationsmått det här är fråga om. Prestationen är hela tiden ställd i relation till begåvningen.

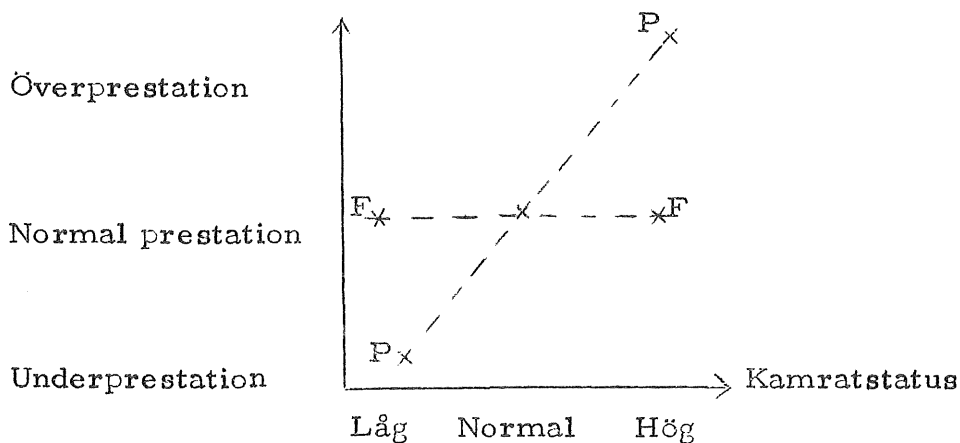
Om de här använda två variablerna begåvning och över- respektive underprestation slogs ihop fick vi en utjämning mellan könen vad gäller förhållandet Kamratstatus - Absolut prestation, eftersom lågstatuspojkar- na ligger högre och högstatuspojkar- na lägre i begåvning än motsvarande flickgrupper.

d. Sammanfattande resultat, angående samband Kamratstatus och Över- respektive Underprestation. Över- respektive underprestation tycks ha ett systematiskt samband med kamratstatus när det gäller pojkar, men inte när det gäller flickor.

Högstatuspojkar- na överpresterar och lågstatuspojkar- na underpresterar, medan normalgruppen presterar normalt.

Våra resultat tyder alltså på att ett monotont stigande samband råder mellan över- respektive underprestation och kamratstatus för pojkarnas del. Se figur 5.

Figur 5. Antytt samband mellan Över- respektive Underprestation och Kamratstatus.

KAP. VII. UNDERSÖKNINGSMETODER OCH INSTRUMENT

A. Val av metoder och instrument

Valet av undersökningsmetoder och -instrument styrdes av följande två faktorer.

I. Hur svårtillgängliga de data som skulle insamlas var.

Data i "billiga" variabler, d. v. s. av mindre personlig karaktär, vilka man relativt lätt kan få mått på genom gruppmetoder, hade redan insamlats i screeningundersökningen, både vad gällde elevens hemmiljö-situation, och vad gällde hans anpassning i olika miljösituationer.

Data i "dyra" variabler återstod att insamla i denna undersökning.

II. De typer av data som krävdes för att belysa de två sambanden enligt Syfte 1 :

1. Data som belyser viktiga faktorer i elevens hemmiljö.
2. Data som belyser elevens anpassning i olika miljösituationer.
  - a. Hemmiljö
  - b. Skolmiljö (kamratmiljö i skolan ingår även)
  - c. Kamrat- och fritidsmiljö

Med hänsyn tagen till ovanstående två aspekter valdes följande typer av undersökningsmetoder.

- a. Intervjumetod
- b. Observation av beteendet i naturliga, sociala situationer.

B. Undersökningsinstrument

Nedan redovisar vi de instrument som användes för att göra det möjligt att undersöka de två viktiga sambanden enligt Syfte 1, nämligen

Samband 1. Kamratstatus - Hemmiljö

Samband 2. Kamratstatus - Anpassning i olika miljösituationer

<u>Instrument</u>	<u>Samband enl. Syfte 1</u>	<u>Miljösituationer</u>
1. Modersintervju	1 och 2	Hemsit., Skolsit., Kamrat- och fritidssit.
2. Fadersintervju	1 och 2	Hemsit., Skolsit., Kamrat- och fritidssit.
3. Lärarobservationer I och II	2	Skolsit.
4. Lärarintervju samt Lärar- observationer III och IV	1 och 2	Hemsit., Skolsit., Kamrat- och fritidssit.
5. Elevintervju	2	Skolsit., Kamrat- och fritidssit.
6. Läkarundersökning	2	Ger data som är vik- tiga att ställa i relati- on till andra data både betr. elevens anpass- ning och hemmiljö

I denna Del I ger vi enbart en beskrivning av dessa instrument. Användande och resultat av instrumenten kommer för instrument 1 och 2 i Del II, för instrument 3 - 6 i Del III.

C. Instrument 1 och 2. Moders- och Fadersintervju

1. Intervju som undersökningsmetod

Intervjumetoden är en subjektiv och osäker metod. Den har i många sammanhang visat sig ha stora brister i validitet och reliabilitet. Eftersom det i denna undersökning i de flesta fall visat sig omöjligt att komma åt önskad information på annat sätt än genom intervju, bestämde vi oss, trots vetskapen om metodens brister och nackdelar, ändå för att använda oss av den.

Vi har dock så långt det har varit möjligt sökt förebygga och undvika vanliga felkällor.

2. Fri kontra strukturerad Föräldraintervju

Avvägningen mellan föräldraintervjuns grad av frihet kontra strukturering i denna undersökning gjordes med hänsyn till följande två aspekter.

a. Vår kännedom om vilken information som var relevant i sammanhanget.

Undersökningens karaktär talar för en relativt fri form av intervju. Man vet inte så säkert var man skall leta och bör därvid i viss mån pröva sig fram i varje individuellt fall. I en sådan fri intervju kan oförutsedda ämnen penetreras, och i förväg okända eller förbisedda faktorer kan senare visa sig ha betydelse för förståelsen av barnets anpassningssituation. Man missar ingen viktig information, bara för att den är oförutsedd av formulärkonstruktören.

För en mer strukturerad intervjuform talar att man genom tidigare undersökningar och erfarenhetsmässigt vet så pass mycket om vilka faktorer i hemmiljön t. ex. som det här är fråga om, som brukar ha samband med missanpassningssymtom av olika slag, att man gärna vill få fram mått på dessa faktorer och då för alla individer för att kunna göra inter-individuella jämförelser.

Även i en helt fri intervju utgår intervjuaren antagligen från mer eller mindre implicita teorier eller hypoteser om, var den värdefulla informationen bör ligga, och det måste anses bättre att explicit och strukturerat ange, på vilka områden den huvudsakliga informationen bör hämtas.

Avvägningen med hänsyn till ovanstående gjordes så, att intervjuens innehåll till största delen bestämdes i förväg genom i ett intervjuformulär angivna variabler i vilka intervjuaren skulle avge skattningar. Dessa variabler definierades och konkretiserades dels verbalt, dels genom ytterligare variabler, delvariabler, och dels av från intervjuformuläret fristående beteendebeskrivningar.

Intervjuinnehållet skulle dock inte vara helt bestämt i förväg, utan intervjuaren instruerades att i första hand hålla sig till de huvudämnen, som fanns i intervjuformuläret, men att alltid ta upp och vid behov ytterligare diskutera och penetrera dels den "extra" information, som han ansåg kunde ha betydelse för att förstå barnets situation, och dels den spontana "extra" information som gavs i det enskilda fallet och då på i intervjuformuläret oförutsedda områden. Ingen viktig information skulle förbigås på grund av att formuläret ej förutsåg den.

b. Vår strävan att objektivisera intervjuförfarandet så mycket som möjligt för att öka validitet och reliabilitet samt öka möjligheten till interindividuella jämförelser, samtidigt som vi undvek att metoden blev stel och okänslig. En god kontakt mellan intervjuare och respondent är nödvändig för att komma åt "dyra" data. Ett intervjusamtal kan inte struktureras in i minsta

detalj utan att bli onaturligt och rigitt, vilket medför att värdefull information missas både beträffande i förväg bestämda variabler och nya variabler, som kan vara värdefulla i det enskilda fallet men kanske inte för alla.

Den avvägning av intervjuförfarandets grad av frihet respektive strukturering som var beroende av vår strävan att undanröja felkällor och öka möjligheten till interindividuella jämförelser utan att samtidigt för mycket störa det ur datainsamlingssynpunkt viktiga samspelet intervjuare-respondent medförde följande åtgärder från vår sida.

3. För att minska subjektiviteten och godtyckligheten i intervjuförfarandet och öka jämförbarheten mellan individer har följande åtgärder vidtagits:

- a. För att öka möjligheten att få de mått vi verkligen är ute efter beträffande hemmiljön, har intervjun strukturerats i ett formulär som innehåller ett bestämt urval variabler, på vilka intervjun i första hand bör inriktas.

Valet av vilka variabler som är av vikt och bör behandlas är alltså inte i första hand beroende av intervjuarens eget subjektiva urval och godtycke, samt vad som råkar komma upp under intervjun i det enskilda fallet, annat än då det gäller den "extra" information vi också är intresserade av.

Möjligheterna till jämförelser mellan individerna ökar också på detta sätt.

- b. För att minska subjektiviteten i intervjuarens tolkningar av de aktuella variablerna och tolkningar av konkreta beteenden som utslag för vissa variabellägen, har intervjuformuläret strukturerats ytterligare, genom att där ges relativt utförliga verbala definitioner av de aktuella variablerna, samt att huvudvariablerna ytterligare definieras genom till dem hörande delskalor.

Från intervjuformuläret fristående relativt konkreta beteendebeskrivningar har sammanställts som ytterligare konkretisering av den typ av beteende som avses i huvudvariablernas verbala definitioner.

- c. Den information intervjuaren fått i intervjun redovisas på ett för alla likartat strukturerat sätt, för att undvika ostrukturerade, subjektiva bedömningar, omöjliga att jämföra mellan individer.

Varje individ måste alltså ställas i relation till samtliga variabler (åtminstone gäller detta huvudvariablerna) och hans läge i variabeln skattas i en skala.

- d. För att undvika ökad subjektivitet och fluktuation i intervjuförfarandet på grund av interindividuella skillnader hos intervjuare i tolkningar, värderingar, referensramar, kontaktförmåga, intervjuförmåga i övrigt m.m., har en och samma intervjuare utfört samtliga föräldrintervjuer.

Subjektivitet och fluktuationer på grund av intraindividuell skillnader hos intervjuaren från tillfälle till tillfälle, olika faktorer i samspelet intervjuare-respondent samt andra tillfälliga (ofta godtyckliga) faktorer kan naturligtvis inte undvikas genom detta förfaringssätt. Men graden av subjektivitet och fluktuationer i intervjuförfarandet nedbringas antagligen avsevärt jämfört med om olika intervjuare använts.

- e. För att minska subjektiviteten beträffande intervjuens omfattning och innehåll, har intervjuaren i förväg varit väl inläst på intervjuformulärens olika variabler och deras definitioner samt de bifogade beteendebeskrivningarna.
- f. För att öka jämförbarheten har intervjuaren instruerats att i de fall då intervjun i sin helhet inte kunnat genomföras, på grund av att respondenten av någon anledning varit ovillig att lämna information, koncentrera informationsinhämtandet till ett viss begränsat antal variabler, d.v.s. huvudvariablerna, för att om möjligt kunna jämföra data för samtliga individer i dessa.
- g. För att ytterligare minska godtyckligheten i intervjuförfarandet har intervjuaren utfört ett antal provintervjuer med åtföljande diskussioner med klargöranden och korrigeringar mellan intervjuare och formulärkonstruktör. Dessa har följts av ytterligare provintervjuer.
- h. Intervjuaren har inte känt till efter vilka kriterier undersökningsgrupperna uttagits eller vilka individer som anses störda eller ej störda enligt dessa kriterier.

4. Följande åtgärder har vidtagits för att öka förutsättningarna för en positiv medverkan från respondentens sida.

Åtgärderna går ut på att öka intervjuarens möjligheter att få god kontakt med respondenten och att vara mer respondent-centrerad, samt

att öka respondentens känsla av säkerhet och vilja till samarbete. Alla dessa faktorer är av stor betydelse för att man skall lyckas samla in information av så känslig natur som det här är fråga om.

Att observera är att några av dessa åtgärder samtidigt ökar subjektiviteten och godtycket i intervjuförfarandet. Den kontakt och samspelsaspekt det här är fråga om ansågs dock nödvändig att tillgodose, för att inte helt omintetgöra möjligheten att insamla relevanta data.

- a. Några dagar innan intervjuaren ringde och kontaktade föräldrarna, sändes ett brev till dem från undersökningsledningen, där syftet med undersökningen klargjordes. Samtidigt tillförsäkrades föräldrarna fullt anonymitetsskydd för lämnade uppgifter och uppmanades att begära legitimation av intervjuaren för att inga misstag, beträffande den person de skulle lämna ut sina uppgifter till, skulle uppstå.

Till brevet bifogades en skrivelse undertecknad av skoldirektören och en målsmannarepresentant i arbetsgruppen för "Örebroundersökningarna", vari målsmännen rekommenderades till positiv medverkan.

- b. En intervjuare med från sitt dagliga arbete stor vana och god förmåga när det gäller föräldrakontakt och föräldraintervjuer anlätades.
- c. Intervjun skulle vara så fri att intervjuaren kunde få en naturlig kontakt med respondenten i ett naturligt flytande samtal, som kunde varieras från fall till fall, fastän den huvudsakliga informationen som skulle inhämtas var densamma.

Intervjuaren kunde efter egna önskemål variera ämnenas ordningsföljd, frågornas formulering, antal nödvändiga frågor för att få en viss information, samt ta upp naturliga ledtrådar allteftersom de kom upp under samtalets gång, både då de berörde de i förväg bestämda variablerna och oförutsedda variabler, "extra information". Faran för att intervjuaren skulle missa viktig information bör alltså på detta sätt vara mindre.

- d. Ingen registrering skedde under pågående intervju, dels därför att en sådan skulle kunna störa kontakten mellan intervjuare och respondent, och dels för att respondenten skulle kunna uppleva den som hämmande eller hotande. Ifyllandet av intervjuformuläret skedde omedelbart efter intervjun.

- e. Intervjuaren instruerades att inte till varje pris känna sig tvingad att insamla hela informationsmängden, även om det måste ske på ett otillfredsställande sätt, utan instruerades att ge sig tid för att skapa kontakt eller efter önskemål förkorta intervjun och i dessa "svåra fall" endast koncentrera sig på att söka få information beträffande huvudvariablerna.

5. Föräldraintervjuformulärens utformning

Varje intervju skulle leda till att strukturerade intervjuformulär ifylldes omedelbart efter intervjun.

Intervjuformuläret innehåller till största delen skattningsskalor av olika slag. I flera fall finns även plats för bestämda typer av data eller för kommentarer från intervjuaren, samt plats för "extra" information. Se exempel i bilaga 1.

Följande typer av skattningsskalor förekommer i intervjuformuläret:

a. Huvudvariabelskattningsskalor (med åtföljande delvariabelskattningsskalor). I dessa skalor skattas den information som anses viktigast att inhämta från föräldrarna, den huvudinformation intervjuaren i första hand skall inrikta sig på.

Dessa huvudvariabelskattningsskalor är grafiska skalor, vars båda ändpunkter är verbalt definierade.

Ytterligare definition får dessa huvudskalor genom de delskalor som tillhör dem, numeriska eller grafiska.

Vid skattningen i huvudvariabeln skall intervjuaren ta hänsyn till de delvariabler som finns under respektive huvudskala och de skattningar han gjort i dessa. Något strikt matematiskt vägningsförfarande för att komma från delskalorna till huvudskalan är det inte fråga om, utan delskalorna skall ses som en hjälp för intervjuaren, då det gäller att samla in relevant information, och en kontrollmöjlighet för honom själv, då han bedömer informationen och avger en skattning i huvudvariabeln.

Vissa delvariabler kan också användas för direkta individjämförelser i den mån de finns ifyllda för samtliga individer. I de flesta fall var avsikten med dem dock inte att de skulle användas i kommande beräkningar.

b. Undervariabelskattningsskalor I dessa skalor skattas den information som visserligen anses viktig att inhämta, men som, i de fall där det bedöms som omöjligt att få in all önskvärd information, får stå tillbaka för

den information som skattas i huvudvariabelskattningsskalorna. De berör oftast "enklare", mindre omfattande beteenden än huvudskalorna. En viss rangordning beträffande angelägenhetsgraden hos dessa skalor gjordes. Angelägenhetsgraden kommer i fortsättningen att betecknas med siffran 1 eller 2, där 1 utgör högre angelägenhetsgrad.

Dessa skalor är av två huvudtyper.

Grafiska underskalor

5-gradiga grafiska skattningsskalor. Dessa förekommer enbart beträffande bedömningen av skoltrivseln samt kontakt och tillförlitlighet vid intervjutillfället.

Numeriska underskalor

2, 3, 4 eller 5-gradiga numeriska skalor, vars skalsteg är verbalt definierade.

c. Säkerhetsskattningsskalor Varje huvudskala åtföljs av en skala där intervjuaren ringar in + om han känner sig mycket säker i sin skattning, 0 om han varken känner sig särskilt säker eller osäker, samt - om han känner sig mycket osäker.

d. Beteendebeskrivningar Som ytterligare definition av huvudvariablerna och hjälp vid skattningarna i dessa har sammanställts från intervjuformuläret fristående listor med beskrivningar på relativt konkreta beteenden, som är utmärkande för den mer abstrakta beteendetyp, som definieras av huvudskattningsskalornas ändpunkter.

Dessa skall ytterligare klargöra huvudvariablernas innebörd, samtidigt som de skall vara en hjälp för intervjuaren vid val av enskilda ämnesområden och frågor i intervjusituationen, ge uppslag. Detta är särskilt viktigt då det gäller de variabler som beskriver moderns respektive faderns inställning till barnet, till vilka inga speciella delskattningsskalor ansågs lämpliga, utan hänsyn vid skattningen skall tas till all relevant information som framkommit i intervjun. Beteendebeskrivningarna hjälper här till med att ytterligare konkretisera vilken typ av beteenden som egentligen bör skattas, och aktualiserar vilka kompletterande frågor, som bör ställas, för att skattningen skall kunna göras. Se exempel i bilaga 3.

6. Beskrivning av huvudinnehållet i föräldraintervjuerna.

Instrument 1. Modersintervju

Innehåll

1. Data för samband 1. (Elevens hemmiljö)

Siffrorna inom parentes syftar på skalans nummer i formuläret.

Siffran 1 i högra spalten anger högre angelägenhetsgrad, siffran 2 lägre.

<u>Ämnesområden</u>	<u>Typ av variabel samt betr. undervariabler angelägenhetsgrad</u>	
I a. Allmän hematmosfär (5)	Huvudvariabel, Delvariabler	
I b. Moderns uppfostrings och beteendep Praxis gentemot barnet (6-9, 11, 15-19)	"	" (delvis)
I c. Förhållandet man - hustru (10, 20)	"	"
I d. Moderns upplevelse av sig själv och av fadern som uppfostrare (12 a - 12 c, 10 b)	Undervariabler	1
I e. Moderns och faderns användande av kroppsbestraffning och attityd till dylik (14)	"	1
I f. Moderns egen uppfostran och attityd till denna (13)	"	2
I g. Moderns arbetssituation och attityd till denna (21 a - 22 d)	"	1 eller 2
I h. Fysisk eller psykisk ohälsa hos föräldrarna (23 - 24)	"	2

- I i. Alkoholism eller kriminalitet hos föräldrarna " 2
(25 - 26)
- I j. Den yttre hemmiljön " 2
(28 - 29)
- I k. Sammanfattning av det viktigaste som framkommit i intervjun

II. Data för samband 2. (Elevens anpassning i olika miljösituationer)

Dessa data behandlas i en kommande rapport.

<u>Ämnesområden</u>	<u>Typ av variabel samt betr. undervariabler</u>	<u>angelägenhetsgrad</u>
II a. Barnets skoltrivsel (1 a - 1 c)	Undervariabler	1
II b. Barnets fritidsintressen (2 a - 2 e)	"	2
II c. Barnets kamratrelationer (3 a - 3 g)	"	1
II d. Barnets anpassningssymtom av olika slag (bilaga)		
II e. Barnets reaktioner i samband med moderns förvärvsarbete (21 f - 21 i)	"	2

III. Data som berör själva intervjusituationen

- III a. Kontakten i intervjusituationen
(30 a - 30 b)
- III b. Tillförlitligheten hos insamlade data enligt intervjuarens subjektiva uppfattning
(30 c - 30 f)

Instrument 2. Fadernsintervju

Innehållet i Fadernsintervjun är detsamma som i Modersintervjun med följande undantag.

Ämnesområden som enbart penetreras i Modersintervjun

- I b. Barnets fritidsintressen
- I d. Barnets anpassningssymtom av olika art
- II g. Moderns arbetssituation och attityd till denna
- II h. Fysisk eller psykisk ohälsa hos föräldrarna
- II i. Alkoholism eller kriminalitet hos föräldrarna

D. Instrument 3. Lärarobservationer I och II

Formulär se bilaga 4.

Eftersom det av resursmässiga och organisatoriska skäl ansågs omöjligt att systematiskt observera samtliga elever i naturliga eller konstruerade sociala situationer ombads lärarna att under ungefär en månads tid observera de aktuella eleverna i naturliga, sociala skolsituationer.

Detta förfaringssätt hade flera fördelar. Lärarna hade möjlighet att göra sina observationer utan att det vanliga skolarbetet stördes. Risken för att eleverna skulle misstänka att de var föremål för observation minskades genom att ingen främmande observatör behövde sättas in. Inga förändringar infördes med andra ord i klassmiljön.

Chansen för att lärarna skulle medverka med aktiv observation förbättrades av att de uppsöktes personligen av psykolog Rolf Beckne och tillfrågades om de ville medverka samt instruerades noggrant om hur det hela skulle utföras. Samtliga lärare var villiga till medverkan. För att höja motivationen påpekades den nytta läraren själv bör ha av att då och då verkligen aktivt observera sina elevers beteenden.

Lärarna skulle observera sina elevers beteende i två olika typer av naturliga sociala situationer (både under fria aktiviteter, rast och fritid).

1. Situationer där inget samarbete fordras från lärarens sida
2. Situationer där samarbete fordras från lärarens sida

Den typ av beteende som skulle observeras utgjordes i båda fallen av kamratbeteende.

I de båda ovanstående sociala situationerna var det två typer av kamratbeteende som skulle observeras.

- a. Den aktuella elevens beteende mot sina kamrater
- b. Kamraternas beteende mot eleven ifråga

Hur ofta ett visst beteende inträffade skattades av läraren på en skala från 1 (= aldrig) till 5 (= mycket ofta eller alltid).

Följande beteenden skulle observeras beträffande sociala situationer av typ 1 och 2 och beteenden av typ a och b.

I högra spalten betecknas positiva beteenden med + och negativa med - .

1 a. Elevens beteende mot sina kamrater i situationer då inget samarbete fordras från lärarens sida.

<u>Beteende</u>	<u>Positivt resp. negativt</u>
Påträngande beteende	-
Tillbakadraget beteende	-
Förtal	-
Beskydd	+
Positiva idéer och organisationsförmåga	+
Opposition mot andras idéer och organisation	-
Uppmärksamhetssökande beteende	+ -
Uppmärksamhetsundvikande beteende	+ -

1 b. Kamraternas beteende mot eleven ifråga i situationer då inget samarbete fordras från lärarens sida

<u>Beteende</u>	<u>Positivt resp. negativt</u>
Förtal och intriger	-
Sökande av eleven som lekkamrat	+
Avvisande av eleven som lekkamrat	-
Nonchalerande av eleven som lekkamrat	-

2 a. Elevens beteende mot sina kamrater i situationer då samarbete fordras från lärarens sida.

<u>Beteende</u>	<u>Positivt resp. negativt</u>
Givande av råd, hjälp och ledning	+
Följande av andras råd, hjälp och ledning	+
Passivitet	-
Opposition	-
Vänlighet och hjälpsamhet	+
Ovänlighet och aggressivitet	-

2 b. Kamraternas beteende mot eleven ifråga i situationer då samarbete fordras från lärarens sida

<u>Beteende</u>	<u>Positivt resp. negativt</u>
Vänlighet och hjälpsamhet	+
Ovänlighet och aggressivitet	-
Sökande av eleven ifråga som arbetskamrat	+
Nonchalerande av eleven ifråga som arbetskamrat	-
Aktivt undvikande av eleven ifråga som arbetskamrat	-

3. Avsikten med Lärarobservationerna

Lärarna instruerades att aktivt observera eleverna och att enbart grunda sina bedömningar på dessa observationer under den aktuella tiden och inte gå efter hur de ansåg att eleverna brukade uppträda i sådana sammanhang, samt att inte på något sätt låta eleverna uppfatta att de var föremål för särskild observation.

Vi ville på detta sätt försöka få ett mer objektivt mått på elevernas verkliga beteende och inte ett mått som var subjektivt färgat av lärarnas allmänna helhetsinställning till eleverna. En sådan helhetsinställning kan vara i huvudsak grundad på i detta sammanhang irrelevanta aspekter, t. ex. begåvning, skolmotivation, uppträdande mot läraren etc. En positiv helhetsinställning till en elev skulle troligen medföra en benägenhet att överskatta frekvensen av positiva beteenden hos eleven och en negativ helhetsinställning till en elev skulle medföra motsatt benägenhet att överdriva frekvensen av negativa beteenden.

Om beteendefrekvenserna däremot enbart grundade sig på vad som verkligen observerats under en viss tid skulle man få ett mer objektivt mått, som grundade sig på ett stickprov ur varje elevs population av beteenden.

Även detta senare förfaringssätt innebär en viss risk. Resultatet blir beroende av lärarnas aktivitet som observatörer, att de verkligen observerar eleverna under den stipulerade tiden. Om observationerna görs mycket knapphändigt får man inget representativt stickprov ur elevens beteendepopulation utan ett godtyckligt sådant.

E. Instrument 4. Lärarintervju samt lärarobservationer III och IV.

1. Lärarintervjuns utformning

Samma grad av strukturering respektive frihet som utmärker för-

äldrainservjuerna präglar även lärarintervjun med den skillnaden att skattningar och kommentarer antecknas i formuläret under intervjuens gång. Risken för att detta förfarande skulle störa kontakten med läraren och hindra honom att avge viktiga, relevanta data var mindre i detta fall eftersom de data som insamlades från lärarna var mindre känsliga, de gällde inte honom själv personligen utan vissa av hans elever.

De data som skulle samlas in var dessutom av den art att de var svårare för intervjuaren att minnas efter intervjuens slut, detta försvårades ytterligare av att de berörde flera olika elever vid ett och samma intervjutillfälle, oftast mellan 3 och 9 st.

De olika typer av huvud-, under- och delskalor som förekommer i föräldrainservjuformuläret förekommer inte här där data skall insamlas om tredje person och det är lärarnas direkta utsagor om eleverna som skall markeras på skalorna och inte intervjuarens bedömning av innebörden i återgivna förhållanden.

Lärarintervjuformuläret innehåller till största delen numeriska skattningsskalor. Se exempel i bilaga 5 .

2. Lärarintervjuens innehåll

Lärarintervjun ger främst data för samband 2, nämligen att belysa elevens anpassning i olika situationer. Endast i mindre utsträckning ger den data för samband 1, för att belysa elevens hemsituation.

I. Data för samband 1. (Elevens hemmiljö)

Siffrorna inom parentes syftar på skalans nummer i intervjuformuläret.

Ämnesområden

I a. Sammanfattning av vad som enligt läraren är av värde att känna till om elevens hembakgrund

(10)

I b. Lärarens kontakt med elevens föräldrar

(10)

II. Data för samband 2. (Elevens anpassning i olika situationer)

Ämnesområden

- II a. Elevobservationer III
(3)
- II b. Elevobservationer IV
(4)
- II c. Lärarens upplevda besvär med eleven ifråga i jämförelse med klassen i övrigt
(5)
- II d. Personlighetsdrag hos eleven
(6 a - 6 g)
- II e. Beteendeproblem hos eleven ifråga
(7)
- II f. Fritt samtal angående lärarens uppfattning om elevens kamratsituation
(8)
- II g. Sammanfattande karakteristik av vad läraren anser vara mest utmärkande för eleven ifråga
(9)
- II h. Lärarens preferentiella rangordning av de elever i hans klass som ingår i undersökningen
(11)

3. Observationer III och IV i Lärarintervjun

Eftersom antalet observationer som skulle göras av lärarna tiden före själva intervjutillfället måste begränsas för att arbetsbördan för lärarna inte skulle bli så stor att hela observationsförfarandet omintetgjordes, sparade vi en del elevbeteenden som vi gärna ville ha lärarnas observationer av till själva intervjutillfället.

Urvalet av de beteenden som skulle observeras i förväg gjordes delvis med utgångspunkt från hur väl lärarna av erfarenhet kunde känna till elevernas beteenden i olika avseenden. Vissa beteenden kan förväntas vara mindre intressanta eller relevanta ur lärarnas synpunkt och därför är det av särskild vikt att reella observationer görs av dessa elevbeteenden som tidigare kanske undgått lärarens uppmärksamhet.

Vissa andra beteenden kan tänkas vara så påtagliga i den dagliga samvaron att läraren inte kan ha undgått att observera dem kontinuerligt. Hans uppfattning om eleverna beträffande dessa beteenden kanske också är så bestämd att ytterligare observationer för att få en riktig bild av elevens beteende är onödiga, eller i de fall där bilden är felaktig den ändå inte kan ändras av ytterligare observationer.

I de fall lärarens uppfattning om de till intervjutillfället sparade elevbeteendena kan tänkas vara diffus, har han sannolikt under den föregående observationstiden fått en uppfattning om elevens beteende även i dessa avseenden fast de inte direkt omnämns i observationsformulären, eftersom det rör sig om så påtagliga beteenden som t.ex. aggressivitet i olika former.

De observationer av elevbeteenden som fås i lärarintervjun är alltså baserade på lärarens tidigare uppfattning om eller minnesbilder av elevens beteende. Liksom i de tidigare observationerna I och II berörs 2 olika typer av sociala situationer och 2 typer av beteenden.

1. Situationer där inget samarbete fordras från lärarens sida.
2. Situationer där samarbete fordras från lärarens sida.
  - a. Den aktuella elevens beteende mot sina kamrater.
  - b. Kamraternas beteende mot eleven ifråga.

Lärarnas tidigare gjorda observationer insamlades beträffande sociala situationer av typ 1 och 2 och beteenden av typ a och b

1 a. Elevens beteende mot sina kamrater i situationer då inget samarbete fordras från lärarens sida

<u>Beteende</u>	<u>Positivt resp. negativt</u>	
Verbalt aggressivt beteende	(+)	-
" positivt "		+
Försvar mot verbalt aggressivt beteende riktat mot eleven själv	(+)	-
Fysiskt aggressivt beteende	(+)	-
Vänligt, hjälpsamt beteende		+
Försvar mot fysiskt aggressivt beteende riktat mot eleven själv	(+)	-
Tyranni (fysiskt eller psykiskt)		-
Negativt ledarbeteende		-
Medlöperi		-
Bristande lekmognad		+

1 b. Kamraternas beteende mot eleven ifråga i situationer då inget samarbete fordras från lärarens sida.

<u>Beteende</u>	<u>Positivt resp. negativt</u>
Verbalt aggressivt beteende	(+) -
Fysiskt aggressivt beteende	(+) -
Tyranni (fysiskt eller psykiskt)	-

2 a. Elevens beteende mot sina kamrater i situationer då samarbete fordras från lärarens sida.

<u>Beteende</u>	<u>Positivt resp. negativt</u>
Aktivt arbetsbeteende	+
Passivt "	-
Samarbetsvilja	+
Samarbetsovilja	-

2 b. Kamraternas beteende mot eleven i situationer då samarbete fordras från lärarens sida.

Inga observationer.

F. Instrument 5. Elevintervju

Samma grad av frihet som kännetecknade föräldra- och lärarintervjuerna kännetecknar också elevintervjun. Den information som skall insamlas är i förväg bestämd och definierad genom skattningsskalor i ett intervjuformulär. Samtidigt finns även här plats för icke förutsedd information. Intervjuaren är i intervjusituationen fri att i det enskilda fallet bedöma bästa sättet att få fram den önskade informationen.

Som hjälpmedel för att få fram relevant information konstruerade vi ett antal teckningar (se exempel i bilaga 7) som skulle användas i intervjusituationen. Dessa tänktes tjäna 2 syften.

1. Dels skulle de skapa god och naturlig kontakt mellan intervjuaren och eleven, och på det sättet öka sannolikheten för att eleven skulle anförtro sig åt intervjuaren.

Det torde vara lättare att föra ett naturligt samtal med utgångspunkt från bilderna och man skulle därigenom undvika en intervju av ren utfråge- eller förhörskaraktär.

Särskilt blyga elever kunde tänkas bli mer talföra och ohämmade om samtalet kunde knytas till konkret bildmaterial och inte hela tiden kretsade kring deras egen person.

2. Dels skulle bilderna levandegöra typer av situationer de flesta eleverna kunde tänkas ha upplevt i förhållande till skolan, läraren och kamraterna. Teckningarna skulle alltså tjäna till att strukturera upp en viss situationsart och uppväcka elevens minne av sina egna upplevelser i liknande situationer.

Samtidigt som situationerna alltså borde vara så strukturerade att elevens tankebanor styrdes i önskad riktning, borde de vara tillräckligt ostrukturerade för att passa elevens egna personliga upplevelser i liknande situationer.

Avsikten med bilderna var inte att de skulle användas projektivt. Dels vore ett sådant förfaringssätt antagligen för genomskinligt i sammanhanget, eleverna skulle ha genomskådat syftet eftersom de visste att vi var intresserade av deras förhållanden och bilderna direkt anslöt sig till för dem vanliga situationer, dels vore en meningsfull tolkning helt ogenomförbar.

Eleverna tillfrågades rent ut om sina egna och berörda parters upplevelser och reaktioner i liknande situationer.

Svårigheter kunde naturligtvis uppstå, även vid bästa kontakt intervjuare - elev, i de fall där elevens upplevelser varit starkt negativa och sannolikt bortträngts. En viss tolkningsmöjlighet kunde finnas för psykologen som kunde iaktta elevens reaktioner och höra hans kommentarer beträffande olika teckningar. Men stor försiktighet måste iakttas vid tolkningen och det var huvudsakligen elevens utsagda upplevelser som skulle skattas.

Teckningarna illustrerade 8 olika typer av situationer som var relevanta för de skattningar av elevens upplevda relationer som skulle göras av intervjuaren. Situationstyperna är utformade i olika varianter för att passa vardera könet av elev och lärare.

Situationstyper

1. Ensam elev i skolgrinden med skolbyggnad och skolbarn framför sig i bakgrunden av bilden.
(2 varianter)
2. Klassrumssituation med elever i arbete där läraren står lutad över en elev.
(4 varianter)

3. Klassrumssituation med en elev framme vid tavlan med läraren
(4 varianter)
4. Skolgård med elever under rast.
(1 variant)
- 5, 6 och 7. Grupp av elever med någon elev utanförstående av samma kön.
Olika varianter av aktiviteter för gruppen och för den utanförstående.
(2 varianter av vardera 5, 6 och 7)
8. Grupp av elever av samma kön som förbipasseras av en elev av motsatta könet.
(2 varianter)

1. Elevintervjuformulärets utformning

Varje elevintervju skulle liksom föräldra- och lärarintervjuerna leda till att intervjuaren gjorde skattningar i ett intervjuformulär (se exempel i bilaga 6).

Samtliga skalor i detta formulär var 5-gradiga grafiska skattningsskalor.

Intervjuaren skulle för varje skala skatta hur pass säker han kände sig i sin bedömning. Intervjuaren ringar in + om han känner sig mycket säker i sin bedömning, 0 om han varken känner sig särskilt säker eller osäker och - om han känner sig mycket osäker.

a. Skattningsskalorna i hierarkisk ordning. Skalorna ligger på 3 olika nivåer alltefter hur omfattande och övergripande de skattade relationerna är.

I. Sammanfattande bedömningar av elevens upplevda relationer.

Dessa skalor ligger på den mest omfattande och övergripande nivån och de kan jämföras med huvudvariabelskattningsskalorna i föräldraintervjuerna.

För att komma fram till skattningar på denna nivå tas hänsyn till skattningar gjorda på de 2 lägre nivåerna. Denna nivå omfattar 4 skalor A - D.

II. Dessa skalor ligger på en mindre omfattande och övergripande nivå än skalorna under I ovan. De är avsedda att vara intervjuaren till hjälp vid skattning av skala I, A - D, ovan och kan betraktas som samma typ av delskalor som förekommer i föräldraintervjuformulären.

Vid skattning i skalorna av typ I, A - D, skall intervjuaren ta hänsyn till sina skattningar i de skalor av typ II som finns under respektive skala av typ I.

Något strikt matematiskt vägningförfarande för att komma från dessa delskalor till huvudskalorna är det inte fråga om, utan detta steg tas på ett subjektivt sätt.

Dessa delskalor bör öka objektiviteten genom att underlätta för intervjuaren att samla in relevant information och tjäna som en kontrollmöjlighet då han bedömer information och avger skattning i huvudvariablerna. De bör också öka sannolikheten för att samma informationsområden avtäckts för samtliga elever.

Vissa variabler av typ II kan också användas för direkta individjämförelser i den mån de finns ifyllda för samtliga individer. Vissa smärre luckor kan i vissa fall väntas uppstå i informationsmängden på denna nivå.

Huvudavsikten med dessa skalor var dock att de skulle vara ett hjälpmedel för intervjuaren och endast i andra hand kunna användas i kommande beräkningar för direkta individjämförelser.

III. Dessa skalor ligger på en mindre övergripande och mer beteendespecifik nivå. De omfattar skattningar av beteenden av en speciell typ.

Dessa skalor kan betraktas som delskalor till skalorna av typ II och användas för att komma fram till skattningar av typ II på samma sätt som dessa senare användes som underlag för skattning av typ I.

Skalor av typ III finns bara under vissa skalor av typ II, andra saknar ytterligare delskalor.

2. Intervjuformulärets innehåll

HUVUDSKALA Skala av typ I A, B, C eller D	DELSKALA Skala av typ II eller III	SKALANS ÄMNE
I A		A. <u>Elevens relationer till sina klasskamrater</u>
"	II	1. <u>Elevens inställning till sina klasskamrater</u>
"	"	2. <u>Elevens inställning till klasskamraternas sätt att behandla honom</u>
"	III	a. Fysisk aggressivitet från klasskamraternas sida

HUVUDSKALA Skala av typ I A, B, C eller D	DELSKALA Skala av typ II eller III	SKALANS ÄMNE
I A	III	b. Andra typer av aggressivitet från klasskamraternas sida
"	"	c. Elevens upplevelse av ångslan och rädsla inför klasskamraterna
"	II	3. <u>Elevens åsikt om klasskamraternas inställning till eleven själv</u>
"	"	4. <u>Elevens inställning till sitt eget sätt att behandla klasskamraterna</u>
"	III	d. Fysisk aggressivitet från elevens sida gentemot klasskamraterna
"	"	e. Andra typer av aggressivitet från elevens sida gentemot klasskamraterna
"	"	f. Klasskamraternas upplevelse av ångslan och rädsla inför eleven
"	II	5. <u>Svårigheter och konflikter mellan klasskamraterna och eleven (enligt dennes uppfattning)</u>
"	"	6. <u>Elevens åsikt om vem som är främsta orsaken till svårigheterna</u>
"	"	7. <u>Elevens upplevelse av otillräcklighetskänslor och missnöje med sig själv på grund av kamratumgängets art</u>
"	"	8. <u>Elevens upplevelse av isolering och utstötthet i kamratumgänget</u>
"	"	9. <u>Umgängesfrekvens med klasskamraterna (enl. elevens egen uppfattning)</u>
I B		B. <u>Elevens relationer till sina kamrater.</u>
"	II	1. <u>Elevens inställning till sina kamrater</u>
"	"	2. <u>Elevens inställning till kamraternas sätt att behandla honom</u>
"	III	a. Fysisk aggressivitet från kamraternas sida

HUVUDSKALA Skala av typ I A, B, C eller D	DELSKALA Skala av typ II eller III	SKALANS ÄMNE
I B	III	b. Andra typer av aggressivitet från kamraternas sida
"	"	c. Elevens upplevelse av ångslan och rädsla inför kamraterna
"	II	3. <u>Elevens åsikt om kamraternas inställning till eleven själv</u>
"	"	4. <u>Elevens inställning till sitt eget sätt att behandla kamraterna</u>
"	III	d. Fysisk aggressivitet från elevens sida gentemot kamraterna
"	"	e. Andra typer av aggressivitet från elevens sida gentemot kamraterna
"	"	f. Kamraternas upplevelse av ångslan och rädsla inför eleven
"	II	5. <u>Svårigheter och konflikter mellan kamraterna och eleven (enligt dennes uppfattning)</u>
"	"	6. <u>Elevens åsikt om vem som är främsta orsaken till svårigheterna</u>
"	"	7. <u>Elevens upplevelse av otillräcklighetskänslor och missnöje med sig själv på grund av kamratumgängets art</u>
"	"	8. <u>Elevens upplevelse av isolering och utstötthet i kamratumgänget</u>
"	"	9. <u>Umgängesfrekvens med kamraterna (enligt elevens egen uppfattning)</u>
I C		C. <u>Elevens relationer till sin lärare</u>
"	II	1. <u>Elevens inställning till sin lärare</u>
"	III	a. Mot eleven riktad aggressivitet från lärarens sida
"	"	b. Irritation från lärarens sida
"	"	c. Orättvisa från lärarens sida
"	"	d. Lärarens krav och fordringar på eleven

HUVUDSKALA Skala av typ I A, B, C eller D	DELSKALA Skala av typ II eller III	SKALANS ÄMNE
I C	III	e. Beröm från lärarens sida
"	"	f. Kritik från lärarens sida
"	II	2. <u>Elevens åsikt om lärarens inställning till eleven själv</u>
"	"	3. <u>Elevens inställning till sitt eget sätt att uppträda gentemot läraren</u>
"	III	g. Ängslan och rädsla inför läraren
"	"	h. Hska och irritation gentemot läraren
"	II	4. <u>Förekomsten av svårigheter och konflikter (öppna) mellan lärare och elev</u>
"	"	5. <u>Elevens upplevelse av vem som är främsta orsaken till svårigheterna och konflikterna</u>
"	"	6. <u>Elevens upplevelse av otillräcklighetskänslor och missnöje med sig själv på grund av sitt förhållande till läraren</u>
"	"	7. <u>I hur hög grad eleven lider av de störda relationerna mellan lärare och elev</u>
I D		D. <u>Elevens inställning till skolsituationen i sin helhet</u>

G. Instrument 6. Läkarundersökning

Dels insamlades med skolsköterskans hjälp data från hälsokorten angående elevens tidigare status i olika avseenden och dels gjorde respektive skolläkare en ny läkarundersökning för att fastställa aktuell status.

Valet av variabler gjordes dels med utgångspunkt från antaganden om vad som kunde vara relevant i sammanhanget och dels med utgångspunkt från vilken typ av data som regelmässigt insamlades på hälsokorten för alla elever.

Elevens status, tidigare och (eller) aktuell, fastställdes i följande avseenden:

Längd

Vikt

Antal genomgångna smittosamma sjukdomar

Andra genomgångna anmärkningsvärda sjukdomar, olycksfall,
ev. sviter efter olycksfall och sjukdomar, operationer m.m.

Genomgången skolmognadsklass

Försenad skolstart

Talsvårigheter + ev. åtgärder

Läs- och skrivsvårigheter + ev. åtgärder

Allmäntillstånd

Fysiska besvär eller defekter

Psykiska besvär eller defekter

Genomgången psykisk undersökning (skolpsykolog, barnavårds-
nämnd, läkare etc.)

Hb (hämoglobinhalten i blodet)

Astma, allergi, eksem, enures, enkopres, etc.

Kontrollbarn (står under fortlöpande kontroll av skolsköterska och
skolläkare)

Se exempel i bilaga 8 .

LITTERATURFÖRTECKNING

- Alexander, T. and Alexander, M. A study of personality and social status. *Child Development*, 1952, 23, sid. 207-223.
- Ames, R. G. Socio psychological vectors in the behavior and attitudes of children. II. Awareness of acceptance status. *J. Educ. Psychol.*, 1945, 36, sid. 271-288.
- Baron, D. Mental health characteristics and classroom social status. *Education*, 1949, 69, sid. 306-310.
- Baron, D. Personal-social characteristics and classroom social status: A sociometric study of fifth and sixth grade girls. *Sociometry*, 1951, 14, sid. 32-42.
- Bergman, J. Impopulära elever - en explorativ studie av lågstadielever som visat låg social status i årskurs 1, 2 och 3 enligt lärarskattningar och sociogram. Göteborg 1965. Trebetygsuppsats vid Pedagogiska Institutionen, Göteborgs universitet.
- Bjerstedt, Å. Interpretations of sociometric choice status. 1956.
- Blomqvist, J. Kvarsittning och skolframgång. Stockholm 1958.
- Blume - Westerberg, G. Förvärvsarbetande mödrars barn i skolan. Stockholm 1962.
- Bonnevier, H. Anpassningsvariabler ur en elevenkät. Faktorn arbetsbelastning. En extremgruppsundersökning. 1967. Trebetygsuppsats vid Psykologiska Institutionen, Stockholms universitet.
- Bonney, M. E. The relative stability of social, intellectual and academic status in grades II to IV, and the interrelationships between these various forms of growth. *J. Educ. Psychol.*, 1943, 34, sid. 88-102.
- Bonney, M. E. Personality traits of socially successful and socially unsuccessful children. *J. Educ. Psychol.*, 1943, 34, sid. 449-472.
- Bonney, M. E. Relationships between social success, family size, socio-economic home background and intelligence in grade III to IV. *Sociometry*, 1944, 7, sid. 26-39.
- Bonney, M. E. Popular and unpopular children. New York 1947.
- Bonney, M. E. and Powell, J. Differences in social behavior between sociometrically high and sociometrically low children. *J. Educ. Research*, 1953, 46, sid. 481-495.

- Bonney, M. E. Social behavior differences between second grade children of high and low sociometric status. *J. Educ. Research*, March 1955.
- Bronfenbrenner, U. The measurement of sociometric status, structure and development. New York 1945.
- Cook, L. A. An experimental sociographic study of a stratified 10th grade class. *Amer. Soc. Revue.*, 1945, 10, sid. 250-261
- Cox, S. H. Family background effects on personality development and social acceptance. Unpublished doctoral dissertation, Texas Christian University, 1966.
- Feinberg, M. R. Relation of background experience to social acceptance. *J. Abnorm. Soc. Psychol.*, 1953, sid. 206-214.
- Flinck, R. Skolanpassning hos elever på enhetsskolans/grundskolans högstadium. Report from the Institute of Education, 1965, 8, University of Lund.
- French, R. L. and Mensch, I. N. Some relationships between interpersonal judgments and sociometric status in a college group. *Sociometry*, 1948, 11, sid. 335-345.
- Fuller, E. M. and Baune, H. A. Injury-proneness and adjustment in a second grade. *Sociometry*, 1951, 14, sid. 210-225.
- Gallagher, J. J. Social status of children related to intelligence, propinquity and social perception. *Elem. School Journal*, 1958, 58, sid. 225-231.
- Gibb, C. A. The sociometry of leadership in temporary groups. *Ibid* 1950, 13, sid. 266-343.
- Goslin, D. Accuracy of self perception and social acceptance. *Sociometry*, 1962, 25, sid. 283-296.
- Greenblatt. Relationship of mental health and social status. *J. Educ. Research*, 1950/51, 44.
- Gronlund, N. E. Relationship between the sociometric status of pupils and teacher's preferences for or against having them in class. *Sociometry*, 1953, 16, sid. 142-150.
- Gronlund, N. E. The relative stability of classroom status with unweighted and weighted sociometric status scores. *J. Educ. Psychol.*, 1955, 46, sid. 345-354.
- Gronlund, N. E. *Sociometry in the classroom*. New York 1959.
- Grossman, Beverly and Wrighter, Joyce. The relationship between selection - rejection and intelligence, social status and personality amongst sixth grade children. *Sociometry*, 1948, 11, sid. 346-355.

- Hattwick, B. W. and Stowell, M. The relation of parental overattentiveness to children's work habits and social adjustments in kindergarten and the first six grades of school. *J. Educ. Research*, 30, sid. 169-76.
- Herzog, E. Children of working mothers. US department of health, education and welfare. Social security administration. Children's Bureau.
- Himmelstrand, U. Barn - skola - hem. Rapport från en enkätundersökning. *Populär tidskrift för psykologi och sexualkunskap*, 1955, 2, sid. 41-65.
- Hoffman, L. W. Effects of maternal employment on the child. *Child Development* 1961, sid. 187-197.
- Hunt, J., McV and Solomon, R. L. The stability and some correlates of group status in a summer camp group of young boys. *Amer. J. Psychol.*, 1942, 55, sid. 33-45.
- Husén, L. (under medverkan av Husén, T. och Svensson, N-E.) *Elever - Lärare - Föräldrar*, Uppsala 1959.
- Jennings, Helen H. *Leadership and Isolation*. New York 1950.
- Johannesson, I. *Sociala relationer mellan barn i folkskoleklasser*. Lund 1954.
- Johannesson, I. *Tonåringar i skolan. En follow-up studie av högstadieselevens skolanpassning i skilda skolmiljöer. Delrapport III. Självvärdering och kamratvärdering*. Stockholm 1967.
- Jonsson, G., Kälvesten, A-L. *222 Stockholmspojkar*. Uppsala 1964.
- Josephson, I. *Sociala relationer och skolprestation. En empirisk studie av barn i olika åldrar. Delstudie II i Örebroprojektet*. Stockholm, 1967. Stencil.
- Keisler. Peer group judgments as validity criteria for the SRA Youth inventory. *Califor. J. Educ. Research*, 1954, 2, sid. 72.
- Koch, H. L. Popularity of pre-school children; Some related factors and a technique for its measurement. *Child Development*, 1933, 4, sid. 164-175.
- Kuhlen, R. G. and Bretsch, H. S. Sociometric status and personal problems of adolescents. *Sociometry*, 1947, 10, sid. 122-132.
- Lewin, K., Lippitt, R. and White, R. K. Patterns of aggressive behaviour in experimentally created social climates. *J. Soc. Psychol.*, 1939, 10, sid. 275-301.

- Lindzey, G. and Borgatta, E. F. Sociometric measurement. Handbook of Social Psychology, 1956, 1, sid. 405-448.
- Magnusson, D. Anpassning och skolprestation. Stockholm, 1964. Stencil.
- Magnusson, D., Dunér, A. och Beckne, R. Planläggning. Stockholm, 1965. Stencil.
- Magnusson, D. och Beckne, R. Sammanställning av tidigare forskning. Stockholm, 1967. Stencil.
- Magnusson, D och Dunér, A. Metoder och modeller. Stockholm, 1967. Stencil.
- Magnusson, D., Dunér, A. och Beckne, R. Datainsamling och bakgrundsvariabler. Stockholm, 1967. Stencil.
- Magnusson, D., Dunér, A. och Beckne, R. Undersökningsvariabler. Stockholm, 1967. Stencil.
- Marklund, S. Skolans disciplinproblem. Stencil 1956.
- Maslow, A. H. Self-actualizing people: A study of psychological health. Personality Symposia I, 1950, sid. 11-34.
- Mill, C. R. Personality patterns of sociometrically selected and sociometrically rejected male college students. Sociometry, 1953, 16, sid. 151-167.
- Moreno, J. L. The sociometry Reader. Illinois 1960.
- Murphy, G., Murphy, L. and Newcomb, T. Experimental social psychology. New York 1937.
- Nilsson, I. Anpassningsvariabler ur en elevenkät. Faktorn ängslan och kamratrelationer i årskurs 6. En extremgruppsundersökning. 1967. Trebetygsuppsats vid Psykologiska Institutionen, Stockholms universitet.
- Nordland, E. Sammenheng mellom social atferd og oppdragelse. Oslo, 1955.
- Northway, M. L. Outsiders. Sociometry, 1944, 7, sid. 10-25.
- Northway, M. L. and Wigdor, B. Rorschach patterns related to the sociometric status of school children. Sociometry, 1947, 10, sid. 186-199.
- Nowell, A. Peer status as related to measures of personality. Califor. J. Educ. Research, 1953, 1, sid. 37.
- Olsson, W. C. Child Development. Boston; D. C. Heath and Company, 1949.
- Powell, R. M. Comparisons of self-ratings, peer-ratings and Expert's ratings of personality adjustment. Educ. Psychol. Measur., 1948, VIII, sid. 225-234.

- Radke, J. M. The relation of parental authority to children's behavior and attitudes. Minneapolis 1946.
- Rudstedt, L. Anpassningsvariabler ur en elevenkät. Del I. Faktorn psykosomatisk reaktion. En extremgruppsundersökning. 1967. Trebetygsuppsats vid Psykologiska Institutionen, Stockholms universitet.
- Sells, S. B. and Roff, M. Peer acceptance-rejection and personality development. Texas and Minnesota, 1967.
- Sjölund, A. Er der sammenheng mellem moderens uderarbejde og børns sociale og arbejdsmæssige tilpassning i skolan? Socialt Tidsskrift 1964, 5.
- Speroff, B. and Kerr, W. Steel mill "hot strip" accidents and interpersonal desirability values. J. Clin. Psychol., 1952, 8, sid. 89-91.
- Thorpe, J. G. An investigation into some correlates of sociometric status within school classes. Sociometry, 1955, 18, sid. 49 -61.
- Updegraff, R. Recent approaches to the study of the preschool child, III. Influence of parent attitudes on child behavior, J. Consulting Psych. 1939, 3, sid. 34-36.
- Zeleny, L. D. Selection of the unprejudiced. Sociometry, 1947, 10, sid. 396-401.

BILAGOR

Föräldrainsatvju (Modern)

Elevens namn ..... Skola ..... Klass .....

Bostadsadress ..... Tel. ....

Målsman:

	Namn	Yrke	Ålder	Anställd hos
Far				
Mor				
Annan vård- nadshavare				

Samtliga barn inom familjen:

	Förnamn	Ålder	Ev. yrke	Skola och klass
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

INTERVJUGUIDE (modern)Barnets förhållanden

1. Skoltrivsel
2. Fritidsintressen
3. Kamratrelationer
4. Symtomlista

5. Hematmosfären

Uppfostringspraxis

6. Frihetsgivande ---- Dominerande
7. Laissez-faire ---- Aktiv, medveten karaktär

6 och 7:

- a. Krav
- b. Förklaringar till kraven
- c. Bestraffningar
- d. Förklaringar till bestraffningarna
- e. Barnets medbestämmanderätt
- f. Tvång
- g. Lydnadskrav

8. Konsekvens ---- Inkonsekvens
9. Differentiering ---- Odifferentiering
10. Föräldrarnas enighet ---- Oenighet
11. Uppfostringssvårigheter ---- Inga uppfostringssvårigheter
12. Modern som uppfostrare (enligt egen åsikt)
- a. Moderns attityd till sig själv som uppfostrare
- b. Moderns emotionella behärskning vid handhavandet av barnet
- c. Moderns upplevelse av skuld-känslor i fostrarrollen
13. Moderns egen uppfostran och attityd till denna
14. Användande av kroppsbestraffning och attityd till dyl.

Moderns inställning till barnet

15. Accepterande ---- Avvisande, neg., fientlig (Rejection)
16. Barnet i centrum ---- Passiv, likgiltig, nonchalant attityd
17. Överdrivet engagerad ---- Likgiltig
18. Överängslig ---- Nonchalant
19. Överbeskyddande ---- Överfordrande
20. Relationen mellan föräldrarna

Hemförhållanden av olika slag

21. Moderns förvärvsarbete
22. Moderns trivsel med hem- och yrkessituationen
23. Föräldrarnas fysiska hälsa
24. Föräldrarnas psykiska hälsa
25. (Ev. alkoholism)
26. (Ev. kriminalitet)

Den yttre hemmiljön

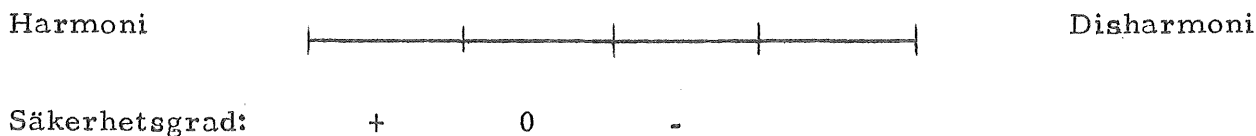
27. Moderns attityder till hemmiljön
28. Intervjuarens skattningar av hemmiljön
29. Objektiva mått på hemmiljön

30. Skattningar av faktorer som berör själva intervjusituationen

31. Sammanfattning av det viktigaste som framkommit i intervjun, utöver vad som kan uttryckas i tidigare gjorda skattningar och kommentarer

5. HEMATMOSFÄREN

Harmonin i familjesamvaron

Def. av Harmoni: Mycket gemensam fritid, med i stort sett gemensamma intressen och gemensamma sysselsättningar. God sämja mellan familjemedlemmarna. Trivsel och tillfredsställelse med den gemensamma samvaron. Varma känslöband och god kontakt mellan familjemedlemmarna.

Def. av Disharmoni: Ingen gemensam fritid. Inga gemensamma intressen eller sysselsättningar. Dålig sämja mellan familjemedlemmarna. Otrivsel och otillfredsställelse med varandra och samvaron. Negativa känslöband eller känslomässig likgiltighet. Dålig eller ingen kontakt mellan familjemedlemmarna.

Delvariabler som bör ligga till grund för skattningen i variabeln hematmosfär:

5 a. Hur ofta föräldrarna tillbringar fritiden tillsammans med sina barn

1. Nästan alltid
2. Ofta
3. Ibland
4. Sällan
5. Aldrig

5 b. Fritidens användning. (Barnföräldrar)

1. Praktiskt taget helt gemensamma intressen
2. De flesta intressen gemensamma
3. Relativt många gemensamma intressen
4. Få intressen gemensamma
5. Inga gemensamma intressen

5 c. Gemensam stund på kvällen. Barnföräldrar. (Hur ofta?)

1. Båda föräldrarna och barnen
_____ ggr/vecka
2. Modern och barnen
_____ ggr/vecka
3. Fadern och barnen
_____ ggr/vecka

5 d. Anser Ni att Ni ägnar tillräckligt mycket tid åt pojken?

1. Alldeles tillräckligt
2. Relativt mycket tid. Något för litet
3. Indifferent
4. För litet
5. Alldeles för litet

5 e. Moderns samvaro (lek el. annan aktivitet) med barnet under vardagarna

1. Ägnar sig åt barnet en stor del av dagen, samtal, gemensamma sysselsättningar, annan förm av samvaro
2. Ägnar någon stund dagligen åt samvaro, samtal etc. med barnet
3. Indifferent. Saknar helt intresse för detta. Bryr sig ej om det
4. Ägnar sig sällan åt barnet under dagen. Barnet får klara sig självt. Har mycket annat att göra. Har ej tid.
5. Ägnar sig sällan åt barnet under dagen. Barnet bör lära sig att klara sig självt och leka självt. Skadligt att de får för mycket intresse

5 f. Anser Ni att fadern ägnar tillräcklig tid åt pojken?

1. Alldeles tillräckligt
2. Relativt mycket tid. Något för litet
3. Indifferent
4. För litet
5. Alldeles för litet

Orsaker: _____

_____

_____

5 g. Moderns kontakt med pojken

1. Mycket god
2. Relativt god
3. Varken särskilt god eller dålig
4. Dålig
5. Mycket dålig

5 h. Faderns kontakt med pojken (Enligt Modern)

1. Mycket god
2. Relativt god
3. Varken särskilt god eller dålig
4. Dålig
5. Mycket dålig

5 i. Barnets känslomässiga förhållande till föräldrarna

1. Mycket tillgiven och omtänksam
2. Mer än normalt tillgiven och omtänksam
3. Normalt
4. Mindre tillgiven och omtänksam än normalt
5. Mycket okänslig och självständig gentemot föräldrarna. (Avskärmed från dessa)

5 j. Moderns ömhetsbetygelser mot barnen.

1. Ger mycket ofta ömhetsbetygelser
2. Relativt ofta ömhetsbetygelser
3. Ibland ömhetsbetygelser
4. Sällan ömhetsbetygelser
5. Aldrig ömhetsbetygelser

5 k. Faderns ömhetsbetygelser mot barnen

1. Ger mycket ofta ömhetsbetygelser
2. Relativt ofta ömhetsbetygelser
3. Ibland ömhetsbetygelser
4. Sällan ömhetsbetygelser
5. Aldrig ömhetsbetygelser

5 l. Barnens ömhetsbetygelser mot föräldrarna

1. Ger mycket ofta ömhetsbetygelser
2. Relativt ofta ömhetsbetygelser
3. Ibland ömhetsbetygelser
4. Sällan ömhetsbetygelser
5. Aldrig ömhetsbetygelser

Om skillnad mellan föräldrarna:

Moder :   Fader:

5 m. Barnens sämja

1. Mycket god
2. Relativt god
3. Varken särskilt god eller dålig
4. Dålig
5. Mycket dålig

Kommentarer: _____

_____

_____

5 n. Svartsjuka mellan syskonen (Nuvarande status)

1. Mycket liten
2. Viss svartsjuka
3. Relativt uttalad
4. Mycket uttalad

Kommentarer: _____

_____

_____

5 o. Umgängestonen mellan familjemedlemmarna

1. Varm och vänlig. Inga dissonanser
2. Relativt varm och vänlig. Enstaka dissonanser
3. Ofta irriterad och ovänlig (grinig, snäsigt etc.)
4. Ständigt mycket irriterad och ovänlig (grinig, snäsigt etc.)

5 p. Atmosfär vid gemensamma sysselsättningar.

1. Mycket god. Mycket trevlig och givande samvaro
2. Relativt god trevnad. Vissa irritationsmoment
3. Irritation och störningar överväger
4. Bråkigt och disharmoniskt. Nästan enbart irritationer och störningar

5 q. Trivseln i den gemensamma samvaron

1. Mycket god
2. Relativt god
3. Ordinär
4. Dålig
5. Mycket dålig

"SYMPTOM"

	<u>Status</u>				
1. Sömnrubbingar	1	2	3		
2. Matbesvär	1	2	3		
3. Nervösa magbesvär	1	2	3		
4. Nervös huvudvärk	1	2	3		
5. Astma, hudallergi el. dyl.	1	2	3		
6. Enures	1	2	3		
7. Enkopres	1	2	3		
8. Nagelbitning	1			3	
9. Tumsugning	1			3	
10. Talrubbing	1			3	
11. Nej-ja- sägare	1	2	.	.	5
12. Aggressivitet	1	2	.	.	5
13. Exhibitionism - blyghet	1	2	.	.	5
14. Självkänsla	1	2	.	.	5
15. Kamratkontakt	1	2	.	.	5
16. Modersfixering (pos-neg)	1	2	.	.	5
17. Sensivitet (överkänslig-okänslig)	1	2	.	.	5

.....
 .....
 .....

Några exempel på beteendebeskrivningar (ej fullständiga) avseende extrembeteenden för följande huvudvariabler i Moders- och Fadersintervjun:

- 6. Frihetsgivande - dominerande uppfostran
(Variabel 2 i analys 1 M och 1 F, DEL II)
- 15. Moderns (Faderns) acceptering av barnet
(Variabel 7 i analys 1 M och 1 F, DEL II)
- 16. Moderns (Faderns) sättande av barnet i centrum
(Variabel 8 i analys 1 M och 1 F, DEL II)
- 17. Moderns (Faderns) engagemang i barnet
(Variabel 9 i analys 1 M och 1 F, DEL II)
- 18. Moderns (Faderns) ängslighet beträffande barnet
(Variabel 10 i analys 1 M, utesluten ur DEL II)

Endast muntligt förmedlade beteendebeskrivningar förekom för denna variabel, eftersom det här tycktes mera självklart, vilka beteenden som avsågs med variabeln ifråga.

- 19. Moderns (Faderns) beskyddande av barnet
(Variabel 11 i analys 1 M, utesluten ur 1 F, DEL II)

Variabel 6 (positiva beteenden).

Exempel på FRIHETSGIVANDE beteenden hos modern (fadern).

Modern (Fadern) ställer få och för barnets ålder avpassade krav.
ställer upp få förbud.

är mycket sparsam med bestraffningar och använder milda
sådana, avpassade efter barnet och förseelsens art.

förklarar och ger skäl till sina krav och bestraffningar så
långt möjligt.

låter barnet självt disponera sin lediga tid.

ger barnet frihet att bestämma hur det ska använda sina fickpengar.

ger barnet medbestämmanderätt betr. klädsel, inköp av kläder, inköp av gemensamma saker till hemmet, lovens användning, semesterresors mål etc.

låter barnet självt välja egna hobbies, vänner etc.

ger barnet frihet att ha egna åsikter om olika saker.

uppmuntrar barnet när det visar initiativ och försvarar egna ideer.

låter barnet säga sin mening och fritt delta i de vuxnas samtal (och uppmuntrar till detta).

Variabel 6 (negativa beteenden).

Exempel på DOMINERANDE beteenden hos modern (fadern).

Modern (Fadern) kontrollerar barnet enligt ett rigitt system av krav och förbud, belöningar och bestraffningar.

ger stränga straff (hot, aga el. dyl.) för minsta överträdelse av föräldrarnas krav.

straffar barnet utan att ge det möjlighet att förklara sitt beteende.

har stora, godtyckligt bestämda krav.

övervakar, ger order och disciplinerar i alla sammanhang.

ger inga förklaringar till sina krav, bestraffningar eller belöningar.

fordrar att barnet ska ha tillåtelse till allt det gör (köpa saker för egna pengar, leka med kamrater, gå ifrån den egna gården, gå hem till kamrater, gå på bio med dem etc).

låter inte barnet disponera sin lediga tid som det vill..

tillåter inte barnet att självt välja hobbies, vänner etc..

föräcker diktens hur barnet ska tänka betr. olika saker.

kräver barnets egna initiativ.

tillåter inte att barnet har egna ideer och försvarar dem.

Variabel 15 (positiva beteenden).

Exempel på ACCEPTERANDE beteenden hos modern (fadern).

Modern (Fadern) visar en positiv attityd till barnets beteende och prestationer.

accepterar även negativa drag och beteenden samt dåliga prestationer hos barnet.

berömmar ofta barnet (även inför barnet självt).

undviker att kritisera det.

accepterar även tröttsamma, aggressiva eller ångestprovocerande beteenden hos barnet utan att bli förargad eller vilja hämnas etc.

låter barnet förstå att hon har glädje av kontakten med det.

säger inte att barnet tröttar ut henne, upprör henne, får henne att vantrivas etc.

tolkar barnets beteende till det bästa, tillskriver det inte dåliga motiv.

lyssnar på barnet när det talar om sina intressen, vänner och förehavanden i övrigt.

ger gensvar då barnet söker kontakt av något slag, fysisk eller psykisk.

planerar ofta perioder tillsammans med barnet.

Variabel 15 (negativa beteenden).

Exempel på NEGATIVT, FIENTLIGT beteende, "REJECTION" hos modern (fadern).

Modern (Fadern) visar en negativ attityd till barnets beteende och prestationer.

accepterar inte negativa drag och beteenden eller dåliga prestationer hos barnet.

kritiserar ofta barnet (även inför barnet).

kritiserar barnet utan tillräckligt skäl eller på ett tjatigt, grymt sätt.

använder nedsättande anmärkningar, skadar barnets självrespekt.

accepterar inte tröttsamma, aggressiva eller ångestprovocerande beteenden hos barnet, blir förargad, vill bestraffa och hämnas.

säger att barnet tröttar ut henne, får henne att vantrivas etc.

tolkar barnets beteende till det sämsta, tillskriver det dåliga motiv.

ser hos barnet drag av icke omtyckta släktingar, ser pessimistiskt på dess framtid.

avvisar barnets verbala kontaktförsök, lyssnar inte när det vill tala om sina intressen, vänner och förehavanden i övrigt.

Modern (Fadern) avvisar barnets fysiska kontaktförsök.
 säger åt barnet att hålla sig undan.
 planerar inte frivilligt perioder tillsammans med barnet.

Variabel 16 (negativa beteenden)

Exempel på överdrivna SÄTTA BARNET I CENTRUM-beteenden hos modern (fadern).

Modern (Fadern) sysselsätter sig först och främst med barnet på bekostnad av annat arbete och andra aktiviteter.

Hänsyn i första hand till barnets intressen och behov dikterar moderns (faderns) val av egen arbetssituation.

Familjens gemensamma aktiviteter tar främst hänsyn till barnets behov, önskemål och förmåga.

Barnet lever på en högre standard än föräldrarna. Det har mer ägodelar, kläder etc. än vad föräldrarna har.

Barnets behov och intressen har i första hand beaktats vid fördelningen av och planeringen av utrymmena i hemmet.

Variabel 16 (negativa beteenden)

Exempel på beteenden som anger PASSIV, LIKGILTIG, NONCHALANT attityd.

Modern (Fadern) sysselsätter sig i första hand med andra aktiviteter och annat arbete på bekostnad av sysselsättningar tillsammans med barnet.

Moderns (Faderns) val av egen arbetssituation (yrke) har inget med hänsynen till barnets intressen och behov att göra.

Vid familjens gemensamma aktiviteter tas ingen hänsyn till barnets behov, önskemål eller förmåga.

Barnet lever på en sämre standard än föräldrarna, har färre och sämre ägodelar, kläder etc.

Vid fördelning och planering av utrymmena i hemmet har andra intressen och behov än barnets i första hand beaktats. Barnet förefaller undanskuffat.

Variabel 17 (negativa beteenden)

Exempel på ÖVERDRIVET ENGAGERAT beteende hos modern (fadern).

Modern (Fadern) frågar ut barnet om händelser i skolan, dess prestationer, ev. gjorda fel, dess uppträdande i detalj, kamraternas prestationer och uppträdande, vad läraren sagt och gjort etc. är ständigt intresserad av barnets känslor in i minsta detalj, fordrar ständigt att få reda på vad barnet känner, tänker etc. engagerar sig livligt och aktivt i uppkomna konflikter mellan barnet och andra personer (kamrater eller vuxna).

Modern (Fadern) lever överhuvud taget mer i barnets "värld" än i sin egen.

Variabel 17 (negativa beteenden)

Exempel på LIKGILTIGT beteende hos modern (fadern).

Modern (Fadern) bryr sig inte om vad som händer barnet i skolan- dess prestationer och uppträdande, inte heller kamraternas eller lärarens uppträdande.
intresserar sig inte för vad barnet tänker eller känner.
engagerar sig inte i uppkomna konflikter mellan barnet och andra personer (kamrater eller vuxna).

Modern (Fadern) lever överhuvud taget inte med i barnets "värld".

Variabel 19 (negativa beteenden)

Exempel på ÖVERBESKYDDANDE beteende hos modern (fadern).

Modern (Fadern) skrämmar barnet genom att överdriva farorna i olika beteenden.
avskräcker barnet från att delta i aktiviteter utanför hemmet, föreningar, läger, resor etc.
intalar barnet att det inte vågar göra saker.
vaktar barnet överdrivet betr. vanliga fysiska faror och olägenheter som inte utgör något reellt hot mot hälsan (leka i vatten eller snö, frysa, klättra i träd, smutsa ner sig etc.).
oroar sig betr. barnets matvanor.

oroar sig betr. barnets sömn.

oroar sig över möjliga svårigheter barnet ev. kan möta i sex. utveckling och söker skydda det från alla möjliga stimuli.

står emellan barnet och yttervärldens krav t. ex. gör barnets hemarbete (eller hjälper till i överdriven utsträckning), ser till att det inte kommer för sent till skolan, plockar ner böcker etc.

väljer barnets vänner för att vara säker på att de är av en ofarlig (färglös) typ.

behandlar överhuvud taget barnet på ett sätt som passar en lägre ålder.

oroar sig för barnet om det inte är hemma.

Variabel 19 (negativa beteenden)

Exempel på ÖVERFORDRANDE beteende hos modern (fadern).

Modern (Fadern) fordrar stora ansträngningar från barnets sida, oavsett om det orkar med dem eller om de kan anses lämpliga för barnets ålder eller om medicinska eller psyk. skäl till försiktighet föreligger (t. ex. stora hjälpinsatser i hemmet: hushållsarbete, vakta syskon etc).

fordrar prestationer i skolan, som ligger utanför barnets förmåga.

fordrar att barnet ska klara sig självt utöver vad man kan vänta sig med tanke på ålder och individuella förmåga.

fordrar att barnet ska motsvara omvärldens krav (skolans, kamraternas och omvärldens i övrigt).

fordrar att barnet deltar i diverse aktiviteter utanför hemmet (som hon själv anser bra, viktiga etc.) oavsett förmåga, intresse eller ängslan etc. hos barnet. T. ex. föreningar, resor, läger etc.

fordrar att barnet ska våga en massa saker (som det i själva verket kanske fruktar).

ELEVENS BETEENDE MOT SINA KAMRATER UNDER RASTER OCH LEKTIONSTID.

Elevers namn: _____

Hur ofta har Ni under den aktuella tiden observerat följande beteenden hos eleven ifråga?

Beteenden	Mycket ofta eller alltid 5	Ofta 4	Då och då 3	Någon enstaka gång 2	Aldrig 1
<u>A. PÅTRÄNGANDE-TILLBAKADRAGEN.</u>					
1. Är påflugen, tränger sig på andra barn på ett aggressivt sätt. Förstör deras lekar, förföljer dem etc.					
2. Är inställsamt påträngande. Söker tvinga sig på andra barn genom smicker, att bjuda på gott, lova dem favörer etc.					
3. Drar sig ifrån kamraterna och deras lekar. Leker ensam.					
<u>B. FÖRTAL</u>					
4. Förtalar kamraterna inför varandra. Stiftar osämja, viskar eller intrigerar på annat sätt.					
5. Förtalas av kamraterna. Är utsatt för deras intriger och osämja.					
6. Beskyddar och tar andra barn i försvar.					

Hur ofta har Ni under den aktuella tiden observerat följande beteenden hos eleven ifråga?

Beteenden	Mycket ofta eller alltid 5	Ofta 4	Då och då 3	Någon enstaka gång 2	Aldrig 1
<u>C. POSITIVA IDEER OCH ORGANISATIONSFÖRMÅGA</u>					
7. Hittar på lekar, kommer med idéer och förslag när det gäller lekar och liknande sysselsättningar.					
8. Organiserar och aktiverar andra barn i lekar och andra positiva sysselsättningar.					
9. Opponerar sig mot andra barns idéer, förslag och organisation					
<u>D. UPPMÄRKSAMHETSSÖKANDE - BLYG</u>					
10. Söker uppmärksamhet, vill vara i centrum för kamraternas intresse. (På vilket sätt?)					
11. Drar sig undan kamraternas uppmärksamhet. Vill inte märkas, är extremt blyg bland kamrater.					
<u>E. POPULARITET SOM LEKKAMRAT</u>					
12. Är eftersökt som lekkamrat av andra barn.					
13. Bli uttryckligen avvisad som lekkamrat av andra barn. (Aktivt utstött)					
14. Bli nonchalerad av andra barn. (Passivt utstött)					

ELEVENS BETEENDE VID SAMARBETE MED ANDRA ELEVER

Elevens namn: _____

Hur ofta har Ni under den aktuella tiden observerat följande beteenden hos eleven ifråga?

Beteenden	Mycket ofta eller alltid 5	Ofta 4	Då och då 3	Någon enstaka gång 2	Aldrig 1
A. <u>LEDNING, PASSIVITET, OPPOSITION</u>					
1. Ger råd, hjälp och ledning åt kamraterna i arbetsgruppen.					
2. Följer kamraternas råd och ledning i arbetsgruppen.					
3. Struntar i arbetskamraternas råd och ledning, är passiv.					
4. Gör tvärs emot vad kamraterna i arbetsgruppen säger och vill.					
B. <u>VÄNLIGHET - AGGRESSIVITET</u>					
5. Är vänlig och hjälpsam mot arbetskamraterna.					
6. Är ovänlig och aggressiv mot arbetskamraterna.					
7. Blir vänlig och hjälpsamt behandlad av arbetskamraterna.					
8. Blir ovänligt och aggressivt behandlad av arbetskamraterna.					

Hur ofta har Ni under den aktuella tiden observerat följande beteenden hos eleven ifråga?

Beteenden	Mycket ofta eller alltid 5	Ofta 4	Då och då 3	Någon enstaka gång 2	Aldrig 1
9. Blir nonchalerad av arbetskamraterna.					
C. <u>POPULARITET SOM ARBETSKAMRAT</u>					
10. Är eftersökt som arbetskamrat.					
11. Undviks som arbetskamrat.					

LÄRARENS OBSERVATIONER AV ELEVENSBETEENDE MOT SINA
KAMRATER UNDER RASTER OCH LEKTIONSTID. III.

Hur ofta har Ni observerat följande
beteende hos eleven ifråga?

BETEENDEN	Mycket ofta 5	Ofta 4	Då och då 3	Ngn enstaka gång 2	Aldrig 1
<u>VERBAL AGGRESSIVITET</u>					
3a. Retar verbalt (kritiserar, anmärker, hånar) andra barn (något annat barn)					
3b. Verbalt positiv (uppmuntrar eller berömmar) andra barn (något annat barn)					
3c. Är utsatt för andra barns (något annat barns) retsamhet (kritik, anmärkn., hån)					
3d. Försvarar sig när det blir utsatt för retsamhet (kritik, anmärkningar, hån) från andra barn. (Hur?)					
<u>FYSISK AGGRESSIVITET</u>					
3e. Uppträder fysiskt aggressivt mot andra barn					
3f. Är vänlig och hjälpsam mot andra barn					
3g. Utsätts för fysisk aggressivitet från andra barn sida					
3h. Försvarar sig när det blir utsatt för fysisk aggressivitet av andra barn. (Hur?)					
<u>TYRANNI</u>					
3i. Tyranniserar, plågar fysiskt eller psykiskt andra barn (något annat barn)					
3j. Tyranniseras, plågas fysiskt eller psykiskt av andra (annat) barn					

4 LÄRARENS OBSERVATIONER AV ELEVENS BETEENDE VIDSAMARBETE MED ANDRA ELEVER IV

Hur ofta har Ni observerat följande beteenden hos eleven i fråga?

	Mycket ofta	Ofta	Då och då	Ngn enstaka gång	Aldrig
	5	4	3	2	1
<u>SAMARBETSAKTIVITET</u>					
4a. Är mycket aktiv och arbetar med den gemensamma arbetsuppgiften					
4b. Är passiv och struntar i att arbeta på den gemensamma arbetsuppgiften					
<u>SAMARBETSVILJA</u>					
4c. Ber att få samarbeta med andra elever					
4d. Ber att få slippa samarbeta med andra elever					

LÄRARINTERVJU.

Elevens namn: .....

Skola: .....

klass: .....

Bostadsadress: .....

tel. ....

Lärare: .....

Bostadsadress: .....

tel. ....

INTERVJUGUIDE (läraren)

- 1. Observationer I Elevens kamratbeteende
- 2. Observationer II Elevens samarbetsbeteende
- 3. Observationer III Forts. Elevens kamrat-
beteende
- 4. Observationer IV Forts. Elevens samarbets-
beteende
- 5. Upplevelse av elevens "besvärlighet".
- 6. Personlighetsdrag
- 7. Beteendeproblem
- 8. Fritt samtal ang. lärarens uppfattning
om elevens kamratsituation.
- 9. Sammanfattning av vad som är allra mest
utmärkande för eleven i fråga.
- 10. Sammanfattning av vad som enligt
läraren är av värde att känna
till om elevens hembakgrund.
(För att förstå hans situation)
- 11. Lärarens rangordning av de elever i
hans klass som ingår i undersökningen.
- 12. Kommentarer och skattningar ang.
själva intervjusituationen.

7 BETEENDEPROBLEM

Hur ofta har nedanstående beteenden hos eleven inträffat enligt vad Ni har kännedom om?

BETEENDEPROBLEM	Inträffar ofta	Då och då	1 el. 2 ggr. Aldrig mer	Aldrig
7a. Disciplinbrott				
7b. Fusk				
7c. Lögn				
7d. Lynnesutbrott				
7e. Sex. förseelser				
7f. Stöld				
7g. Skolkning				
7h. Vagabondering				
7i. Rymning				
7j. Eldsanläggning				
7k. Rökning				
7l. Sniffning				

11 LÄRARENS RANGORDNING AV DE ELEVER I HANS KLASS SOM
INGÅR I UNDERSÖKNINGEN

Vem av barnen föredrar Ni mest ?

Vem av barnen föredrar Ni minst ?

Vem av barnen föredrar Ni därefter mest ?

Vem av barnen föredrar Ni därefter minst ?

etc.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

3. LÄRAREN

1. Elevens inställning till sin lärare

Säkerhetsgrad

Mycket
pos.Mycket
neg.

+ 0 -

a. Mot eleven riktad aggressivitet från lärarens sida

alltid

aldrig

+ 0 -

b. Irritation från lärarens sida

alltid

aldrig

+ 0 -

c. Orättvisa från lärarens sida

alltid

aldrig

+ 0 -

d. Lärarens krav och fordringar på elevenFör
högaFör
låga

+ 0 -

e. Beröm från lärarens sida

alltid

aldrig

+ 0 -

f. Kritik från lärarens sida

alltid

aldrig

+ 0 -

2. Elevens åsikt om lärarens inställning till eleven självMycket
pos.Mycket
neg.

+ 0 -

3. Elevens inställning till sitt eget sätt att uppträda gentemot läraren

Mycket
nöjd

Mycket
missnöjd

Säkerhetsgrad

+ 0 -

g. Ängslan och rädsla inför läraren

alltid

aldrig

+ 0 -

h. Ilska och irritation gentemot läraren

alltid

aldrig

+ 0 -

4. Förekomsten av svårigheter och konflikter (öppna) mellan lärare och elev

Ständiga
svårig-
heter och
konflikter

Inga
svårig-
heter och
konflikter

+ 0 -

5. Elevens upplevelse av vem som är främsta orsaken till svårigheterna och konflikterna

Enbart
läraren

Enbart
eleven

+ 0 -

6. Elevens upplevelse av otillräcklighetskänslor och missnöje med sig själv p. gr. av sitt förhållande till läraren

Mycket
nöjd

Mycket
missnöjd

+ 0 -

Indifferent

7. I hur hög grad eleven lider av de störda relationerna
mellan lärare och elev

Lider
i hög grad
av sit.

Lider inte
alls av sit.
Indifferent

Säkerhetsgrad

+ 0 -

SAMMANFATTANDE BEDÖMNING

8. Elevens relationer till sin lärare

Mycket
goda

Mycket
dåliga

+ 0 -

4. SKOLAN

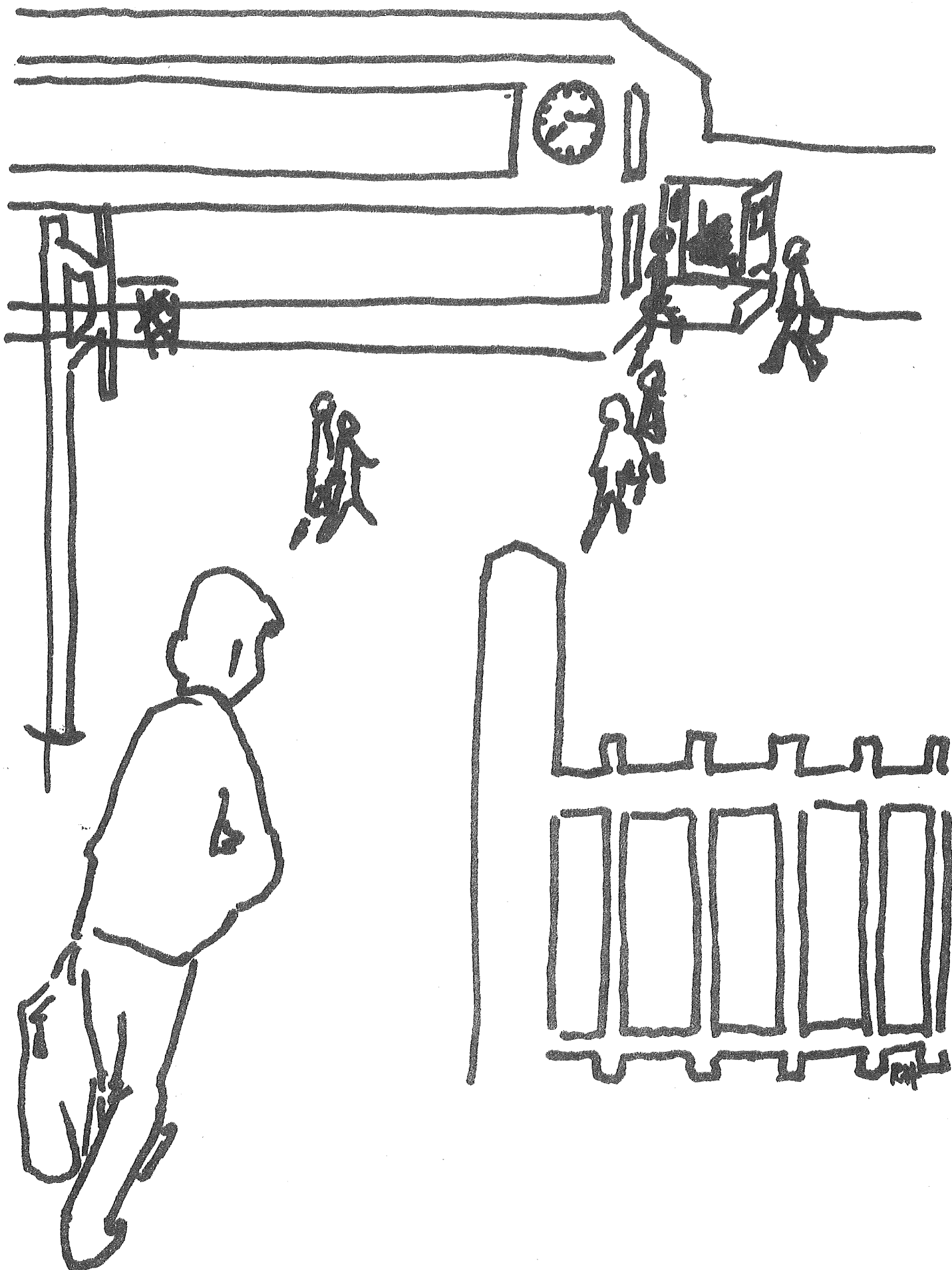
Elevens inställning till skolsituationen i sin helhet

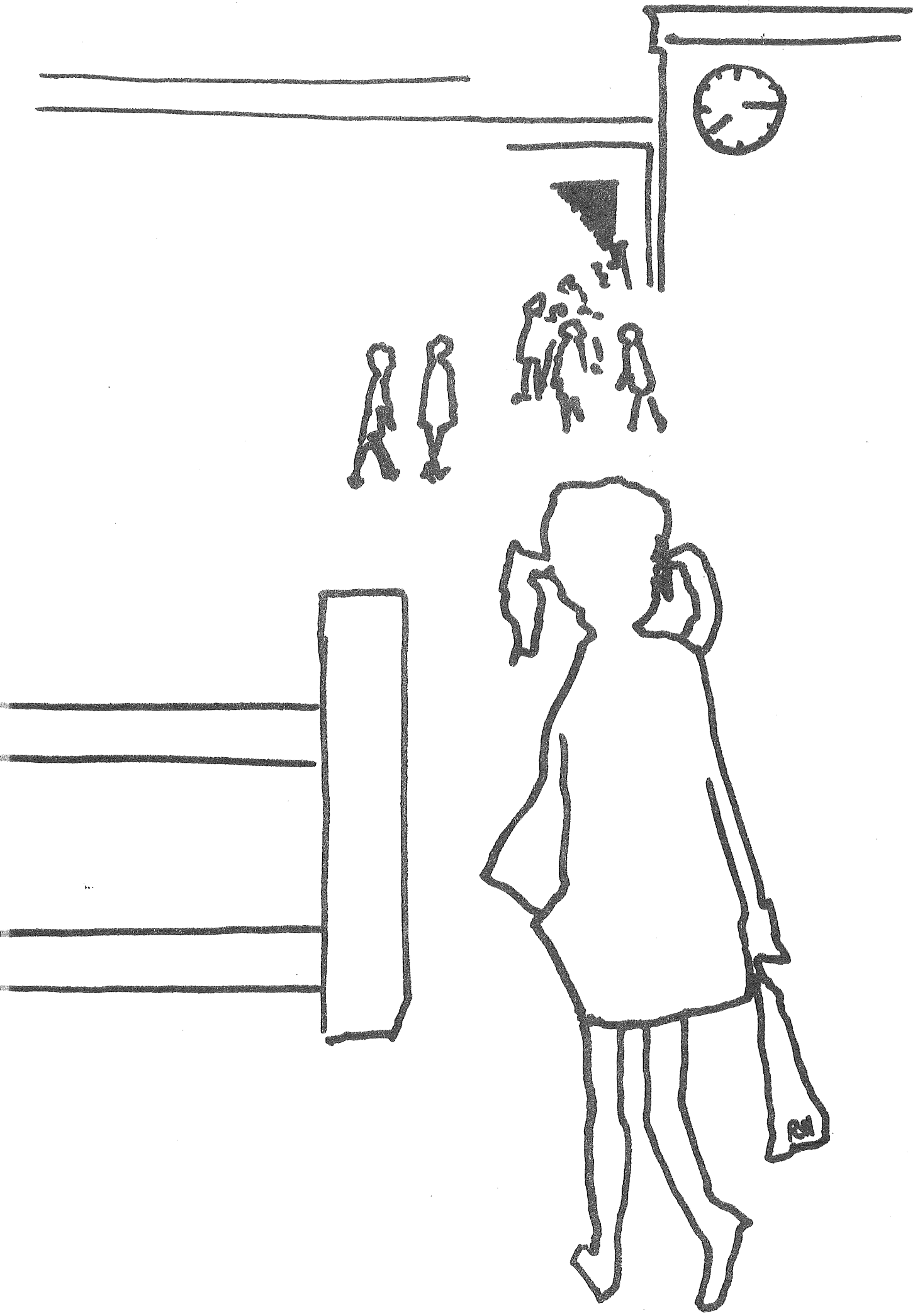
Mycket
pos.

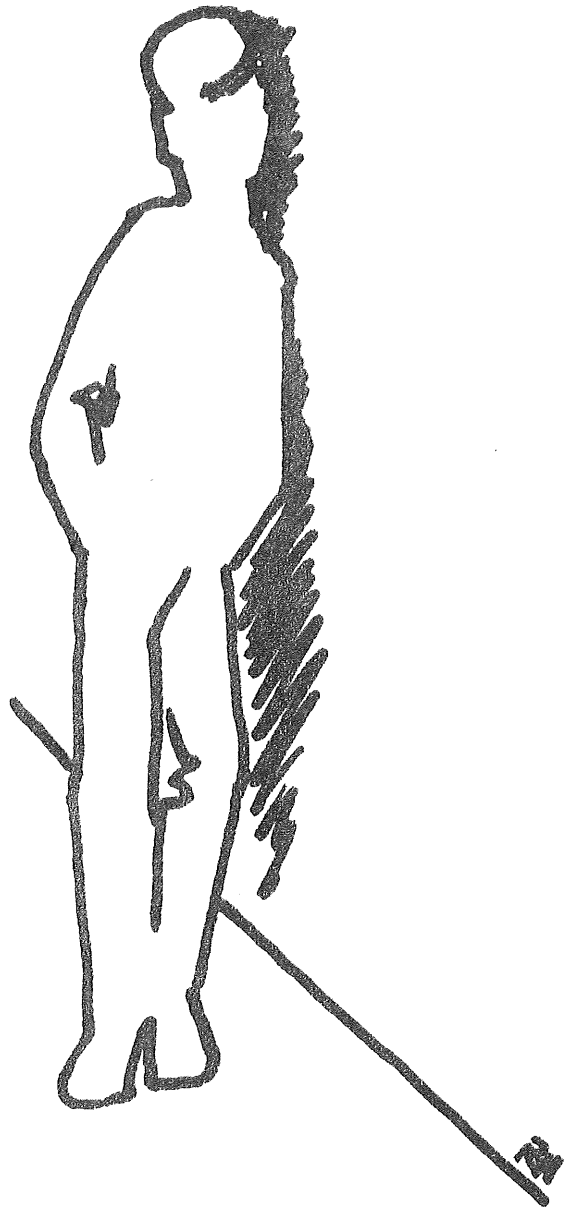
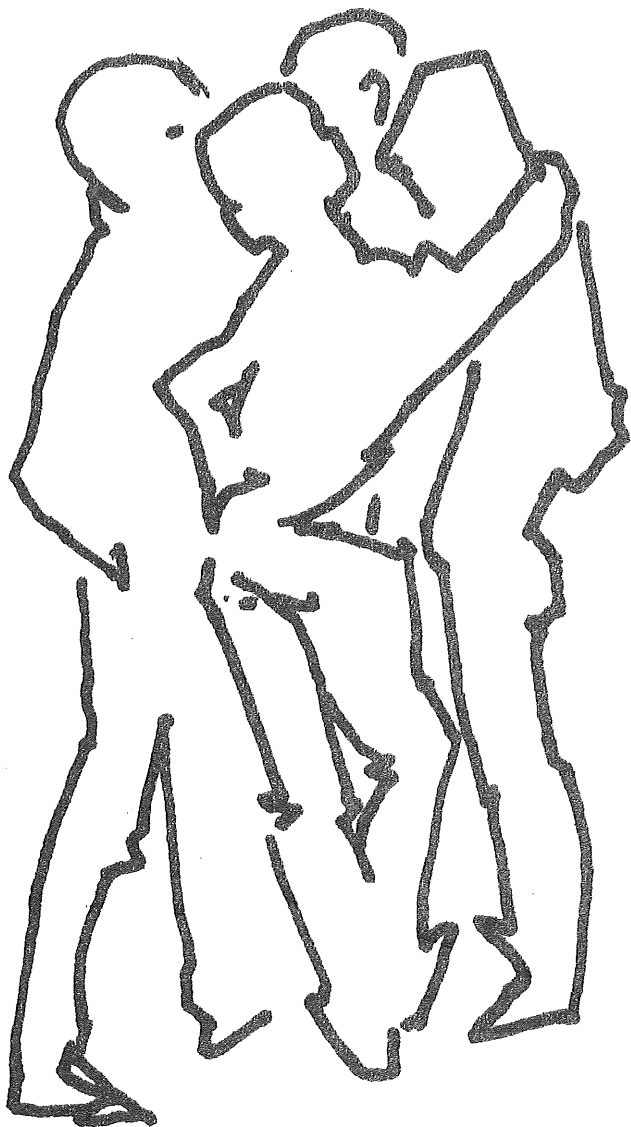
Mycket
neg.

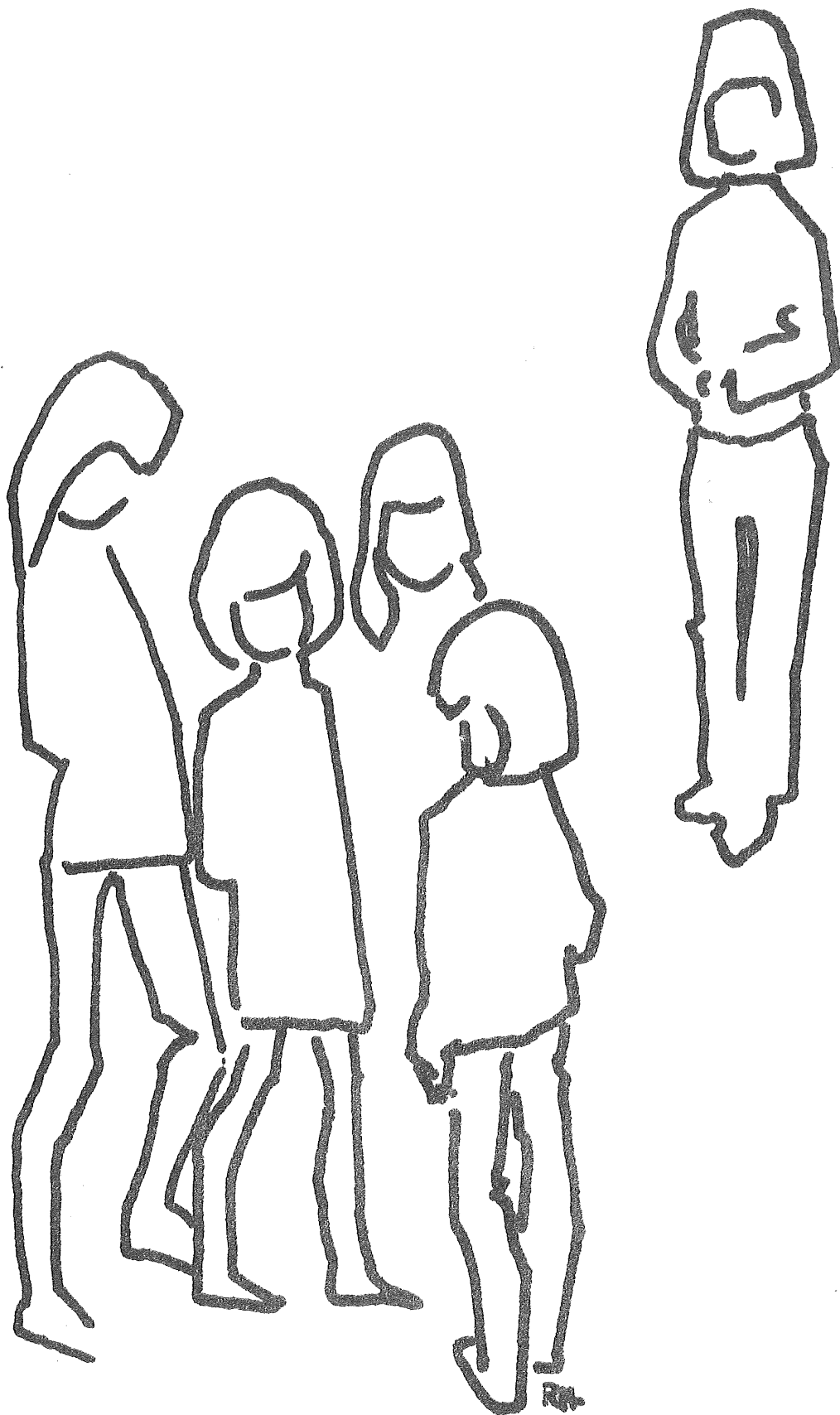
+ 0 -

HÄLSOTILLSTÄND

Elevens namn: ..... Födelseår och nr. ....
 Skola ..... Klass .....
 Lärare .....
 Målsman .....
 Målsmans födelseår och nr. ....

Uppgifter från hälsokortet

Uppgifter från förnyad undersökning av
 skolläkaren.

Längd under normal
 normal
 över normal

Vikt under normal
 normal
 över normal

Antal genomgångna smittsamma
 sjukdomar: _____ st.

Andra genomgångna anmärknings-
 värda sjukdomar, olycksfall, ev.
 sviter efter olycksfall och sjukdomar,
 operationer m. m.

.....
 .....
 .....
 .....

Skolmognadsklass ja
 nej
 Försenad skolstart ja
 nej

orsak: .....

Talsvårigheter ja
 nej

Ev. åtgärder .....
 .....

Andra genomgångna anmärkningsvärda
 sjukdomar, olycksfall, ev. sviter efter
 sjukdomar och olycksfall, operationer
 m. m.

.....
 .....
 .....
 .....

Talsvårigheter ja
 nej

Ev. åtgärder .....
 .....

Uppgifter från förnyad undersökning av
av skolläkaren.

Uppgifter från hälsokortet

Läs- och skriv- ja
svårigheter nej
Ev. åtgärder .....

.....
 dåligt
Allm. tillstånd mindre gott
 gott

Fysiska besvär ja
el. defekter nej
Art: .....

.....
Psykiska besvär ja
el. defekter nej
Art: .....

.....
Genomgången psyk. undersökning
(skolpsykolog, barnvårdsnämnd,
läkare etc.) .....

.....
Astma, allergi, eksem, enures,
enkopres etc .....

.....
Kontrollbarn ja
 nej
Orsak: .....

Örebro den / 19

Skolsköterska

Läs- och skriv- ja
svårigheter nej
Ev. åtgärder.....

.....
 dåligt
Allm. tillstånd mindre gott
 gott

Fysiska besvär ja
el. defekter nej
Art: .....

.....
Psykiska besvär ja
el. defekter nej
Art: .....

.....
Hb under normal
 normal

.....
Astma, allergier, eksem, enures,
enkopres etc.....

.....
Kontrollbarn ja
 nej
Orsak: .....

Örebro den / 19

Skolläkare